

Sociálně-právní ochrana dětí

v případech rozvodových
a rozchodových konfliktů

METODICKÝ MATERIÁL

(nejen) pro sociální pracovníky a pracovníce orgánů sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve spolupráci:

Mgr. Eva Dobrušová, Mgr. Petra Večerková,

JUDr. Ivana Hrdličková, Mgr. Eva Šilarová, Mgr. Kateřina Hollá,

Marie Vavroňová, MUDr. Martin Hollý

Anotace

„...přestali jste být partnery, zůstáváte však nadále rodiči...“ (Matějček, 1986)

Metodický materiál poskytuje myšlenky a zkušenosti pro usnadnění práce s rodinou, která se rozpadá. Předkládaný koncept si klade za cíl pomoci sociálním pracovníkům a pracovnícím při práci s rodiči, kteří se rozcházejí nebo rozvádějí a řeší své spory o děti. Doporučení a návody pro práci s rodiči a dětmi zakotvujeme do legislativní úpravy rozvodové problematiky. Dále se zabýváme specifiky rozchodových a rozvodových situací, potřebami a vyjadřováním dětí a problematikou komunikace s rodiči a dětmi. Předkládáme kapitoly věnované doprovázení rodiny při hledání nového uspořádání vztahů a péče o děti a s tím spojenými úskalími. Pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí jde na prvním místě o hájení zájmů dítěte. Vyhrocené konflikty rodičů a jejich spory o dítě, mohou zájem dítěte ohrozit. Metodický koncept je inspirací pro zvolení takových postupů, které přispějí k hladšímu průběhu a řešení sporů o děti.

Mgr. Eva Dobrušová

© Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2012

ISBN: 978-80-7421-048-8

OBSAH

Úvod	5
I. Soudní praxe a spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí	6
1.1 Právní rámec rozhodování soudů o úpravě práv a povinností k nezletilému dítěti.	6
1.2 Vyjadřování a šetření sociálních pracovníků k problematice úpravy práv a povinností rodičů k nezletilému dítěti.	7
1.3 Postavení orgánu sociálně-právní ochrany dětí před soudem.	9
II. Potřeby dětí	11
2.1 Základní potřeby dětí	11
2.2 Potřeby dětí, jejichž rodiče se rozcházejí.	12
2.3 Nejlepší zájem dítěte.	13
III. Reakce dětí a vyjadřování jejich názorů	15
3.1 Dítě a rozchod či rozvod rodičů.	15
3.2 Specifika prožívání a chování dětí, jimž se rozvádí či rozchází rodiče	16
3.3 Vyjadřování dětí v situacích rozchodu či rozvodu jejich rodičů	17
IV. Hlavní zásady při komunikaci s dětmi v případech rozvodových a rozchodových problémů	20
4.1 Vedení a témata rozhovoru s dítětem	20
4.2 Zásady rozhovoru s dítětem	21
V. Spory rodičů a rozvod	23
5.1 Rozvod /rozchod rodičů.	23
5.2 Vliv a působení rozcházejících se rodičů na dítě.	24
5.3 Rizika manipulace rodičů s dětmi.	27
VI. Osobnostní profily rozvádějících se rodičů.	29
6.1 Znalecký posudek	29
6.2 Osobnost rodiče.	31
VII. Specifika komunikace s rodiči při řešení rozpadu rodiny.	34
7.1 Komunikace s rodičem při zjištění domácího násill.	34
7.2 Směřování rodičů při řešení rodičovských sporů	35
7.3 Styl práce sociálních pracovníků zaměřený na dosažení vzájemné dohody na péči o děti.	36

VIII. Popouzení rodičů - syndrom zavrženého rodiče (SZR)	
a negativní obraz druhého rodiče	42
8.1 Syndrom zavrženého rodiče (SZR)	42
8.2 Vytváření negativního obrazu druhého rodiče	43
8.3 Pozitivní působení rozcházejících se rodičů na děti	44
IX. Svěření dítěte do péče a zajištění péče po rozchodu či rozvodu rodičů	47
9.1 Střídavá péče (SP) a její úskalí	48
9.2 Společná péče	53
9.3 Úprava styku dítěte s druhým rodičem	54
9.4 Umístění dítěte do tzv. neutrálního prostředí	56
X. Specifická problematika domácího násilí	59
10.1 Rozhodování o svěření dítěte do péče a současné řešení domácího násilí	60
10.2 Münchhausenův syndrom by proxy a podezření na zneužívání dítěte provázející spory rodičů o dítě	62
XI. Návazné služby a možnosti pro řešení rodičovských sporů	63
11.1 Doporučování odborných služeb pro rodiče a děti řešící situaci rozpadu rodiny	63
11.2 Případová konference při řešení rodičovských sporů	69
Závěr	73
Použité zkratky	74
O autorech	75
Literatura	78
Příloha Výňatky ze zákonů navazující na činnost zákona o SPOD	80
Seznam pověřených osob k výkonu sociálně-právní ochrany dětí k 1. 9. 2012 dle krajů	90

Úvod

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky připravilo ve spolupráci s předními odborníky zabývajícími se sociálně-právní ochranou dětí, zejména problematikou rozvodů a péčí o děti po rozvodu/rozchodu, tento metodický materiál pro zaměstnance orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Věříme, že bude k užítku nejen sociálním pracovníkům a pracovnícím těchto orgánů, ale i např. soudkyním a soudcům či pracovníkům nestátních neziskových organizací.

Agenda rozvodů a rozchodů a s tím související problematika péče o nezletilé, výchovy a výživy dětí po rozvodu a styků s rodiči, jimž děti nebyly svěřeny do výchovy, pomoc a poradenství rozcházejícím a rozvádějícím se rodičům a jejich dětem je hlavní náplní práce zaměstnanců OSPOD. V některých případech jde o situace opravdu složité a profesně i časově náročné, většinou však nikoli z důvodu vysoké míry ohrožení dítěte (dítě není týrané, zneužívané, zanedbávané či traumatizované), ale především z důvodu konfliktu rozcházejících/rozvádějících se rodičů, kteří na OSPOD přenášejí zodpovědnost za situaci a požadují po jejich zaměstnancích věci nejen nespádající do jejich kompetencí, ale často i věci zcela nemožné. Na tomto místě je třeba upozornit, že není v možnostech ani schopnostech OSPOD vyřešit za rozcházející se rodiče jejich konflikty, toto ostatně není v možnosti žádného úřadu či státní instituce, a to ani soudu. Již prof. dr. Emil Svoboda prohlásil: „*Jsou-li i jinde hranice, kam až může právo zasáhnout, jsou na tomto poli (pozn. v rodinném právu) mnohem osudnější. Je-li jinde třeba překonat právo spravedlnosti – zde je ta potřeba přímo životní nezbytností. Bude-li nutno, aby mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi rozhodlo spornou věc právo, je to již neštěstí, ne-li úplné ztroskotání.*“ (Emil Svoboda, Rodinné právo československé. Čsl. Kompas v Praze, 1946). OSPOD se může, resp. musí, pokusit rodičovský spor zmírnit doporučením či nařízením návštěv vhodného poradenského zařízení či rodinné mediace, více ale rodičům pomoci nemůže.

Cílem sociálně-právní ochrany dětí není (a ani z principu této agendy být nemůže) dosáhnout řešení, se kterým budou spokojeny všechny zainteresované strany, což je často zcela nemožné, ale ochrana zájmů a blaha dítěte při současném respektování práv rodičů. Je nesporné, že rodičovské konflikty mají na děti neblahý vliv, a pokud již k rozchodu či rozvodu rodičů dojde, je z hlediska sociálně-právní ochrany nejpodstatnější, aby se rodiče byli schopni dohodnout na záležitostech spojených s výchovou dítěte, vzájemně respektovali svá práva a zmírňovali tak důsledky rozpadu jejich vztahu. Pro dítě je psychicky velice náročné, pokud se nestabilita ohledně péče o něj protahuje, je tedy třeba apelovat i na rychlost řešení celé situace.

Ke zmírnění dopadu rozchodu či rozvodu rodičů a k zajištění péče o dítě tak, aby bylo co nejméně traumatizováno, může pomoci i citlivý a profesionální přístup sociálních pracovníků a pracovníků OSPOD, soudů i ostatních zainteresovaných subjektů. Doufáme, že metodický materiál, který nyní držíte v ruce, Vám při Vaší náročné práci pomůže a bude Vám inspirací.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

I. Soudní praxe a spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí

1.1 Právní rámec rozhodování soudů o úpravě práv a povinností k nezletilému dítěti

Právní rámec rozhodování soudů v problematice úpravy práv a povinností k nezletilému dítěti je dán zákonem o rodině č. 94/1963 Sb. v platném znění (dále jen „ZR“), zejména ustanovení § 26-28, 50 (viz text v příloze). S účinností od 1. ledna 2014 je úprava zákona o rodině nahrazena novým občanským zákoníkem č. 89/2012 Sb. (dále jen „OZ“), zejména § 906 –

§ 908. Zásadní je rozlišení dvou typů řízení:

- a) Řízení, ve kterém se upraví práva a povinnosti k dítěti (dětem) pro rodiče, kteří spolu nežijí (ustanovení § 50 ZR, § 908 OZ), pro toto řízení přitom není rozhodující, zda rodiče jsou manželé či nikoli. Typicky se jedná o případy, kdy rodiče nejsou manželé a ukončí společné soužití, nebo o případy, kdy rodiče sice manželé jsou, ale též ukončili společné soužití a buď se zatím nerozhodli podat návrh na rozvod manželství, nebo se již rozhodli tento návrh podat, ale chtějí, aby práva a povinnosti k dítěti byly upraveny do doby, než nabude právní moci rozsudek o rozvodu manželství. Dále sem spadají případy, kdy jeden z rodičů (případně oba) žádají změnu výchovného prostředí, tedy případy, kdy v minulosti již bylo soudem rozhodnuto, ale došlo ke změně poměrů a žádá se nové soudní rozhodnutí.
- b) Řízení, ve kterém se upraví práva a povinnosti rodičů nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu manželství (ustanovení § 26-28 ZR, § 906, 907 OZ). Toto řízení musí být pravomocně skončeno dříve, než soud začne projednávat návrh na rozvod manželství.

V obou typech řízení je pro opatrovnického soudce velmi důležitá zpráva sociální/ho pracovníce/pracovníka, která/ý v řízení dítě zastupuje jako kolizní opatrovník. V řízení se rozhoduje o tom, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do výchovy, v úvahu připadá společná výchova oběma rodiči, střídavá péče nebo výlučná péče jednoho z rodičů, a dále se rozhoduje o tom, jak bude který z rodičů přispívat na výživu dítěte (viz dále kapitola IX.).

Řízení ad a):

Právní mocí, respektive vykonatelností soudního rozhodnutí nastává rozhodný okamžik, od kterého dochází k určení, případně ke změně výchovného prostředí dítěte. Je velmi důležité, aby zpráva sociální/ho pracovníce/pracovníka byla aktuální, pokud se tedy např. vede odvolací řízení, je zcela nezbytné, aby pro toto řízení byla zpráva aktualizována, neboť od podání prvotní zprávy mohl uběhnout dost dlouhý čas. Je dále velmi žádoucí, aby se sociální pracovník/pracovnice osobně účastnil/a soudních jednání, a to i jednání odvolacích. V praxi jsou časté případy, kdy se sociální pracovník/pracovnice osobně účastní jednání před okresním soudem, odvolacího jednání se už pak ale neúčastní.

1.2 Vyjadřování a šetření sociálních pracovníků k problematice úpravy práv a povinností rodičů k nezletilému dítěti

V řízení typu a) je třeba, aby se sociální pracovníci zaměřili zejména na sporné případy, kdy rodiče nechtějí uzavřít dohodu, kterou by pak soud schvaloval, avšak i v případech schválení dohody je třeba provést šetření a nelze se spolehnout jen na výpovědi rodičů. Stává se, že jsou někdy dohody mezi rodiči uzavírány jako součást jistého vypořádání, například v rámci majetkového vyrovnání atd. a nereflktují skutečný zájem dítěte.

Co by měl sociální pracovník/pracovnice do aktuální zprávy prošetřit a popsat:

- prošetřit skutečné poměry v rodině, tj. navštívit oba rodiče a udělat objektivní posudek (na základě doložitelných podkladů) a provést šetření o možnostech jejich péče o dítě, nespolehat se pouze na výpovědi rodičů, kteří navštíví sociální/ho pracovníci/pracovnicka v jeho kanceláři,
- prošetřit poměry u obou rodičů, ni-koli pouze u toho, kdo žádá dítě do výchovy, ale i u druhého rodiče, aby bylo možno posléze rozhodnout, který z rodičů má lepší předpoklady pro výchovu dítěte,
- prozkoumat možnosti a schopnosti osobní péče o dítě každého z rodičů a zjistit, do jaké míry by se na výchově dítěte podílely další osoby (prarodiče, starší sourozenci, další příbuzní, nový partner, najatá pečovatelky); často se vyskytují případy, kdy rodič požaduje svěřeni dítěte do výchovy, ale ve skutečnosti nemá prostor k vlastní péči, kterou potom zajišťují jiné osoby,
- seznámit se s charakterem pracovní činnosti obou rodičů a možnostmi jejich časové flexibility a tyto skutečnosti by měly být ze zprávy sociální/ho pracovníce/pracovnicka zcela zřejmé; je zcela zásadní, aby sociální pracovníci byli orientováni v daných rodinných poměrech,
- zmapovat bytovou situaci u obou rodičů, možnosti zázemí pro dítě, vlastní pokoj, prostor pro zájmové činnosti,
- pokud má rodič nového partnera, je nezbytné zjistit jeho vztah k dítěti a vztah dítěte k němu, fungování nové rodiny, pokud s rodičem žijí i děti nového partnera, pak zjistit vzájemný vztah dětí; je třeba brát v úvahu, že toto zjišťování potřebuje čas, cílené pozorování a plánování a pravidelné vyhodnocování informací,
- pokusit se objektivně zjistit, co si dítě přeje, zda preferuje pobyt u některého z rodičů a z jakého důvodu, zjistit, zda dítě není ovlivňováno jedním z rodičů proti druhému rodiči (viz kapitola III. a IV.),
- zjistit objektivně výdělkové schopnosti obou rodičů,
- pokud by se dítě mělo stěhovat v důsledku svěřeni do výchovy jednomu z rodičů ze svého současného bydliště, pak zjistit postoj dítěte k takové změně, vazbu na dosavadní prostředí (škola, kamarádi, prarodiče, pocit jistoty ve známém prostředí atd.),
- pokud by mělo rozhodnutím soudu dojít k rozdělení sourozenců, a to i na základě dohody rodičů, je třeba zjistit postoje obou sourozenců a zmapovat možné dopady rozdělení (možnost návštěv, místo bydliště atd.).

U návrhů na střídavou výchovu je třeba dále, a to nad rámec výše uvedeného, velmi pečlivě zjistit:

- zda dítě chápe pojem střídavé výchovy a jeho význam, zda s takovým uspořádáním souhlasí, zda již podobný model byl rodiči, byť zkušebně, na krátkou dobu, o prázdninách atd., aplikován, zda má dítě výhrady k takovému uspořádání, a pokud ano, proč (více viz kapitola III. a IX.),
- postoj obou rodičů ke střídavé výchově (pokud jeden z rodičů nesouhlasí, je třeba velmi důkladně zjistit důvod a jaké on navrhuje řešení),
- pečlivě prošetřit obě místa, kde by dítě v případě střídavé výchovy bydlelo, vzdálenost míst, zázemí v obou místech, zda by mělo samostatný pokoj nebo část pokoje, zda by si ponechávalo osobní věci na místě, jakou část věcí by si muselo stěhovat - hračky, učení, osobní věci, zda by mohlo docházet do stejné školy, jaká by byla vzdálenost z obou míst, zda by se mohlo věnovat koníčkům, kroužkům, mimoškolním aktivitám stejně v obou místech, pokud ne, jak by byla zajištěna návaznost, zda by dítěti zůstaly kontakty s kamarády a blízkým okolím,
- pokud by dítě mělo měnit školu, je třeba pečlivě zjistit poměry ve škole a postoj k takovému opatření, zajištění návaznosti výuky, vztah se spolužáky atd.; sociální pracovník/pracovnice při takovémto zajišťování střídavé péče vyhodnocuje, zda je jednání rodičů v zájmu dítěte, a podle toho komunikuje, jedná, podává podněty a návrhy,
- prošetřit poměry v obou rodinách, časovou flexibilitu obou rodičů z hlediska pracovních aktivit, pokud má rodič nového partnera, postoj nového partnera k začlenění dítěte do rodiny a fungování střídavé výchovy,
- sociální pracovník/pracovnice se pokusí objektivně zjistit, jak spolu oba rodiče komunikují, zda jsou schopni se domluvit na zajištění střídání a zajistit výměnu informací o dítěti (viz kap. IX.).

Je velmi žádoucí všechny tyto podmínky prošetřit i v případech, kdy se rodiče dohodnou (ačkoli v případě dohody bude zřejmě šetření mnohem méně náročné), aby bylo možné přezkoumat, zda je dohoda uzavírána skutečně v zájmu dítěte a nehrozí, že bude nutné brzy navrhovat změnu výchovného prostředí, neboť každá výrazná změna je pro dítě traumatizující.

Řízení ad b)

Pro řízení ad b) a zprávu sociální/ho pracovník/pracovníka pro toto řízení platí stejná pravidla jako pro řízení ad a), avšak je třeba vzít v úvahu, že toto řízení probíhá před vlastním řízením o rozvod manželství a velmi často se stává, že od právní moci rozhodnutí, kterým soud určí práva a povinnosti rodičů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu, nastane více či méně dlouhá doba k vlastní realizaci rozhodnutí. V případech, kdy se rodiče na rozvodu dohodnou nebo oba s rozvodem souhlasí, tato doba zpravidla nebývá výrazně dlouhá. Pokud ale je rozvodové řízení časově náročné, např. jeden z rodičů s rozvodem nesouhlasí, přitom nedošlo k úpravě řízením ad a), tedy na dobu před rozvodem, nastává situace, kdy sociální pracovník/pracovnice podá zprávu, soud rozhodne, ale k vlastní realizaci rozhodnutí dojde až za dlouhou dobu.

Je tedy nezbytné, aby sociální pracovník/pracovnice v řízení ad b) kromě všech bodů uvedených pro řízení ad a) ještě:

- zjistil stanovisko obou rodičů k rozvodovému řízení,
- zjistil stanovisko dítěte¹,
- vypracoval zprávu a provedl šetření s vědomím časového posunu,
- velmi pečlivě se zaměřil i na dohody uzavírané mezi rodiči pro případ rozvodu. Často se totiž stává, že rodiče uzavřou dohodu pro případ rozvodu (navíc pro tzv. nesporný rozvod podle § 24a ZR je nutná právě schválená dohoda rodičů), ale jde o část „vzájemného vypořádání“, např. souhlas se střídavou výchovou „výměnou“ za souhlas s rozvodem atd., a velice krátce po vlastním rozvodu manželství dochází k návrhu na změnu výchovného prostředí. Těmto situacím nelze vždy předejít, ale rozhodně je lze omezit tím, že sociální pracovník/pracovnice bude poměry dle bodů shora uvedených posuzovat velice pečlivě, prošetří si vždy sám/sama veškeré skutečnosti a nespolehne se pouze na vyjádření rodičů. Sociální pracovník/pracovnice zváží, které dohody mezi rodiči jsou akceptovatelné a nakolik a které nikoli. Podle toho doporučí či dohodne s rodiči případné úpravy v dohodách.

1.3 Postavení orgánu sociálně-právní ochrany dětí před soudem

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vystupuje zpravidla jako zástupce dítěte (opatrovník) zejména v těchto řízeních:

- péče soudu o nezletilé (§ 176 a násl. o.s.ř.),
- řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení (§ 180a a násl. o.s.ř.),
- řízení o osvojení (§ 181 a násl. o.s.ř.),
- řízení o výkonu rozhodnutí o výchově nezletilých dětí (§ 272 a násl. o.s.ř.),
- řízení o vydání předběžného opatření (§ 74 a násl. o.s.ř., případně § 102 o.s.ř.),
- řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí (§ 193a a násl. o.s.ř.)

Orgán sociálně právní ochrany dětí výlučně vystupuje jako navrhovatel v řízení o vydání předběžného opatření podle § 76a o.s.ř.

¹ Při zjišťování stanoviska dítěte je na zvážení, zda je v zájmu dítěte sdělit mu stanovisko v řízení. Vždy by toto mělo být posuzováno individuálně a za vhodných podmínek. Dítě má právo být informováno a má právo vyjádřit svůj názor. Obecně úprava poměrů není a nemůže být v režii dítěte, a nemůže být proto dítěti podána tak, že „jaké bude tvoje stanovisko, takový bude výsledek řízení“. Když se lidé rozcházejí či rozvádějí, rodiče vytvářejí dohody týkající se bydlení, financí, kontaktů, školy, prázdnin apod.; to je sice důležité, ale děti toto nepovažují za důležité, pro ně to neplatí. Jsou to záležitosti týkající se dospělých. Dítě totiž není schopno mít širší náhled na celou záležitost, může být zmanipulováno, anebo má rádo oba rodiče a svým stanoviskem by mohlo zájmy jednoho poškodit, což nechce, a tak není možné po něm chtít, aby neslo veškerou tíhu takového rozhodnutí (viz dále kapitola III.).

S tímto postavením spojuje zákon práva a povinnosti, které se týkají zejména vystupování zúčastněných osob při soudním řízení, tedy:

- právo a povinnost podávat procesní návrhy, to znamená, jak orgán péče o dítě navrhuje, aby soud rozhodl; tento návrh by měla obsahovat každá zpráva, která je ve věci podávána; návrh však není závazný, v průběhu řízení jej lze bez jakýchkoli negativních důsledků měnit v závislosti na provedeném dokazování,
- právo navrhnout důkazy (předložení listin, svědci, jiné vhodné důkazy),
- právo klást otázky ostatním účastníkům řízení, tedy obvykle rodičům,
- povinnost podrobit se na výzvu soudu výslechu,
- právo účtovat náklady řízení (spíše formální),
- právo podat odvolání.

Přesvědčivé vystupování před soudem včetně schopnosti veřejně deklarovat své názory a postoje k projednávané věci tvoří nedílnou součást práce orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pokud pracovník/pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí vystupuje přesvědčivě, zvyšuje se tak jeho/její autorita před ostatními účastníky řízení.

SHRNUTÍ

V oblasti rodičovských sporů o dítě, kde je velmi důležitá angažovanost sociální/ho pracovníka/ pracovníka v roli kolizního opatrovníka, rozlišujeme dva typy řízení: pro úpravu práv a povinností dětí, jejichž rodiče spolu nežijí (tedy v době, kdy se rozcházejí nebo po rozchodu žádají o změnu výchovných poměrů), a pro úpravu práv a povinností rodičů nezletilého dítěte po dobu po rozvodu manželství. Sociální pracovník/pracovnice se vyjadřuje k zásadním věcem týkajícím se péče o dítě v době před rozvodem či rozchodem rodičů a v době do něho nebo po něm. Zvažuje, komu a za jakých podmínek bude dítě svěřeno do výchovy, zda připadá v úvahu společná výchova oběma rodiči či střídavá péče nebo výlučná péče jednoho z rodičů a stanovení výživného pro dítě. Je velmi žádoucí, aby se sociální pracovník/pracovnice osobně účastnil/a soudních jednání, přesvědčivě vystupoval/a, deklaroval/a své názory, předložil/a aktuální zprávy a podložil/a závazné skutečnosti a návrhy na rozhodnutí u soudních jednání, a to i jednání odvolacích. Důležitým aspektem při prošetřování situace sociální/m pracovníci/pracovníkem je zaměření zejména na sporné případy, kdy rodiče nechtějí uzavřít dohodu, kterou by pak soud schvaloval. I v případech vzniku dohody mezi rodiči je však třeba provést šetření a nespolehat pouze na sdělení rodičů. Sociální pracovník/pracovnice prozkoumá možnosti a schopnosti rodičů, zázemí pro dítě, vztahy mezi sourozenci, názory dítěte a dosavadní fungování péče o dítě. U střídavé péče nebo společné péče postupuje ještě více do hloubky a klade důraz zejména na zjištění vzájemné komunikace a míry spolupráce rodičů. Dále provádí hodnocení, zda je dohoda rodičů uzavírána skutečně v zájmu dítěte a nehrozí, že bude nutné brzy navrhnout změnu výchovného prostředí, která by pro dítě mohla být dalším traumatizujícím zážitkem.

II. Potřeby dětí

Dítě je svébytná jedinečná osoba, jejímž hlavním znakem je závislost na rodičích. Ať se rodiče chovají jakkoli, dítě je z celého srdce miluje, je součástí jejich života i světa.

Helus (2004, str. 89) definuje pojem dětství jako „celkové rozpoložení jedince dětského věku, jehož podstatou je vstřícně otevřená, důvěřivá vnímavost vůči druhému člověku (především matce), druhým lidem nejbližšího okolí (otec, sourozenci) a posléze věcem a událostem, vytvářejícím domov, kde je dobře a bezpečno“.

2.1 Základní potřeby dětí

K tomu, aby děti prožívaly šťastné dětství, potřebují, aby byly uspokojovány jejich potřeby.

Potřeby se dělí na biologické, psychické, sociální a vývojové.

- a) Mezi biologické potřeby patří odpovídající výživa, oblečení, adekvátní teplota a čistota obydlí, zajištění bezpečí, hygieny a lékařské péče. Uspokojování těchto potřeb je zásadní především v raném věku dítěte, kdy je zcela závislé na péči okolí.
- b) Mezi základní psychické potřeby dítěte patří podle Matějčka (1994) potřeba stimulace (přísun optimálního množství vnějších podnětů), potřeba smysluplného světa (určitá stálost, řád a smysl v podnětech, podpora žádoucího a zamezování nežádoucího chování dítěte), potřeba citového vztahu, potřeba jistoty a bezpečí (zázemí domova založené na vztazích k dospělým), potřeba identity a potřeba životní perspektivy, naděje a otevřené budoucnosti.
- c) Sociální potřeby úzce souvisí s potřebami psychickými. Dítě by mělo cítit, že někam patří (mít svůj prostor, své hračky), že je milováno a přijímáno a že jeho osoba má svoji hodnotu (úcta a úspěch v očích jiných lidí).
- d) Vývojové potřeby se mění v čase, s růstem a vývojem dítěte, je třeba na ně pružně reagovat.

Mezi základní potřeby dítěte tedy patří nepodmíněná láska vyjadřovaná způsobem přiměřeným věku dítěte, úcta k osobnosti dítěte a k tomu, co dělá, a čas sdílený s dospělými ve společných činnostech (hrách a podnětech). Odpovědní rodiče vymezí dítěti vlivné hranice v rámci svobody, povzbuzení a pomoci při dozrávání. Připomeňme citát Alberta Pessa: „**Naplnění potřeb musí nastat ve správném čase, se správnými lidmi a správným způsobem.**“

Dle Matějčka (1994) je pro dítě rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním, psychickém, citovém přijetí dítěte, a nikoliv jen biologické rodičovství, pokud by nebylo založeno na něčem víc než na pouhém potvrzení z porodnice. Biologické rodičovství činí cestu psychologickému rodičovství snadnou, ale není jeho nezbytnou podmínkou. Jsou případy, kdy biologické rodičovství v psychologické nevyústí a kdy vlastní rodiče dítě opustí

nebo je nedovedou přijmout. Neexistuje „hlas krve“, který by k sobě neomylně poutal matku, otce a dítě. Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají a mají je rády. Kterého rodiče dítě preferuje, koho má „raději“ v příznivé rodinné konstelaci, to úzce souvisí s jeho vývojovými potřebami. Zjednodušeně by se dalo říci, že se střídavě přiklání tu k jednomu, tu k druhému. Rozdělíme-li dětství do třech období po 6 letech, pak v první třetině – od narození do 6 let - je velice silná vazba na „pečující, stálou a bezpečnou matku“. Ve druhém období – od 6 do 12 let - získává stále větší význam (který byl bezpochyby i ve fázi první) mužský svět a otec, který zprostředkovává spojení se světem. Ve třetím období - od 12 let do plnoletosti - se dítě začíná pomalu, ale jistě odpoutávat od obou rodičů (ale i v této separační fázi je role rodičů velmi důležitá, dítě totiž stále potřebuje pevný řád a pravidla). Ze zkušeností (Teyber, 2007) je patrné, že ve věku kolem 12 let se děti častěji přiklánějí také k rodiči, u kterého nebyly dosud v péči, a zjištěně využívají výhod, které jim druhý rodič nabídne.

2.2 Potřeby dětí, jejichž rodiče se rozcházejí

Jennifer McIntosh (2007) rozebírá potřeby dětí, jejichž rodiče se rozcházejí. Někteří rodiče se zaměřují na to, kolik prostoru každý získá pro děti. Z pohledů dětí je mnohem důležitější to, jaký druh podpory jim každý z rodičů může poskytnout. Děti potřebují od svých rozcházejících se rodičů totéž, co potřebovaly předtím, a to **jistou emoční základnu** a jistotu vztahu s rodiči, kterým věří a cítí se s nimi komfortně. Tuto jistotu základnu potřebují pro prozkoumávání, růst a vývoj. Potřebují pomoc při řešení svých problémů, podporu k učení, stabilitu, která jim pomáhá se cítit pod kontrolou. Potřebují spolehlivé a milující omezení, aby byly bezpečně nezávislé. Potřebují rodiče, kterým věří a kteří je ochrání před traumatem.

Dobří rodiče nedělají pořád vše správně, ale snaží se o korekci svého jednání

Děti všech věkových kategorií potřebují cítit, že je jejich rodiče mají rádi a potřebují cítit, že matka a otec rozumí, co se jim teď děje. Miminka a malé děti potřebují všechno z toho a ještě něco navíc - více pomoci, aby zvládaly své pocity. Potřebují předvídatelnost a trávit mnoho času s rodiči, kteří o ně pečují. Potřebují rodiče, kteří si s nimi hrají, vnímají pečlivě jejich snahu komunikovat, a kteří udržují jejich svět malý a bezpečný. Jestliže měly bezpečný a pečující vztah s oběma rodiči, vzájemnou komunikaci a interakci, neměly by o toto přijít. Potřebují návštěvní rozvrh či harmonogram, který je nezaplaví přílišnými změnami nebo konfliktními situacemi. **Miminka a malé děti potřebují rodiče, kteří jsou naladěni na jejich potřeby více než na své vlastní vzájemné pocity.**

To, **co dospívající potřebují**, když matka a otec žijí odděleně, je jistá rodičovská základna, nezbytná k dosažení potenciálu, který je nutný na cestě k dospělosti. Výzkumy ukazují, že nejlepší forma rodičovství pro dospívající po rozchodu rodičů je dána udržováním denního stresu v jejich životě na tak nízké hladině, jak je to jen možné. Je málo každodenních věcí, na kterých opravdu záleží. Rodiče mohou dětem dát podporu nasloucháním, dodržováním pravidel a naplňováním očekávání, podáním ochranné ruky, pamatováním si důležitých okamžiků dětí apod.

Rodiče je dobré motivovat k takovému jednání, aby se dospívající nestávali jejich prostředníky. Toto opravdu dospívající stresuje, zvláště když se stanou terčem matčiny a otcovy frustrace nebo když nedostanou odpověď, kterou očekávali. Dospívající, kteří se cítí „chyceni mezi svými rodiči“, patří k nejohroženějším skupinám. Rodiče potřebují mluvit mezi sebou navzájem, kdykoliv je to možné, protože dokonce i zjevně neškodná zprostředkovávaná zpráva může způsobit teenagerovi stres. Dospívající cítí blízkost ke svým rodičům, i když to mnohdy nedávají najevo. Zároveň ze zkušeností vyplývá, že dospívající děti mají s novými partnery rodičů pozitivní vazby. Tyto dobré vztahy se předáváním zpráv po dětech narušují.

Také **dospívající** se velmi obávají konfliktu mezi otcem a matkou. Stejně jako u mladších dětí udělají rodiče to nejlepší, když dokážou konflikt řídit a udržovat ho na přiměřené úrovni. Dospívající z rodin, kde je dlouhodobě vysoká hladina napětí mezi rodiči, často opouštějí domovy spíše než jejich vrstevníci, kteří žijí v rodinách s nízkou mírou konfliktu. Takže zpráva pro rodiče dospívajících je stejná jako pro rodiče všech ostatních dětí: **udržujte konflikt na přiměřené úrovni bez spoluúčasti vašich potomků.**

Přání a obavy dětí, jejichž rodiče se rozcházejí

Mediátorky Stöhrová a Šišková (2009) uvádějí tento seznam přání a obav dětí, u kterých rodiče řeší své spory a rozchod. K základním přáním dětí, jejichž rodiče se rozvádějí či rozcházejí, patří, aby se rodiče vrátili, nehádali se, měli dítě rádi a dovolili dítěti oba rodiče milovat. Hlavní obavy, které děti většinou v rozvodových situacích pocíťují, jsou ty, že jeden nebo oba rodiče je odvrhnou, že ony jsou příčinou jejich sporu a že nebudou mít každodenní lásku a péči rodičů. V souvislosti s přáními a obavami dětí v této stresující situaci vyvstává potřeba pomoci jim překonat pocit odmítnutí, pocit viny, bezmoci a pocit, že nejsou milovány. Je vhodné dětem umožnit vyjádření jejich negativních pocitů a pomoci jim řešit problémy, které je trápí, aby posléze přestaly vinit sebe samy. Děti potřebují znát realitu bez nevhodných detailů a stát mimo rodičovské spory. **Pokud to je jen trochu možné, je dobré dát dětem vědět, že jsou oběma rodiči milované a že je oba rodiče budou mít rádi i nadále. Děti potřebují komunikovat s oběma rodiči, a nebrání-li tomu závažné okolnosti, potřebují být ve styku s oběma rodiči tak často, jak jen to jde.**

2.3 Nejlepší zájem dítěte

Z psychologického hlediska je nejlepším zájmem dítěte vyrůstat ve zdravě fungující úplné rodině. Být doma s oběma rodiči pod jednou střechou, odkud nikdo za záhadných okolností a z neznámého důležitějšího důvodu za někým nebo něčím jiným neodchází. Mít jednu maminku a jednoho tatínka, kteří se mají rádi, prožívají společné radostné chvíle a zajímají se o své dítě, přispívají k jeho růstu a zdraví, milují ho a bdí nad jeho bezpečím. Nejčastějším ohrožením a porušením takto chápaného nejlepšího zájmu dítěte je rozvod jeho rodičů, v jehož stínu se odehrává i porozvodová výchova a péče o dítě, nezávisle na míře spoluúčasti matky a otce.

Rozvod je uplatněním svobodné vůle a práva dvou dospělých jednotlivců rozejít se a hledat lepší naplnění svých očekávání a tužeb v jiném partnerském vztahu. Nechtěným a zároveň zákonitým důsledkem rozvodu je však narušení rodinného prostředí a rozpad rodiny jako základu bezpečí a výchovy dítěte, narozeného ze vztahu obou partnerů. Rozvodem rodiče připravují dítě o jeho právo na nejpřirozenější péči – o **právo na plnohodnotné společné rodičovství** obou rodičů **ve fungující úplné rodině, a navždy ho tak vystavují náhradě**, která se může už jen více či méně vzdáleně přibližovat k ideální výchově a péči v úplné rodině. Když se muž a žena i s uvážením dopadů na dítě rozhodnou pro rozvod, kvalita porozvodové péče o dítě - bez ohledu na rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče jednoho z rodičů a na podmínky spoluúčasti druhého rodiče – zůstává v rukách obou bývalých partnerů, matky i otce.

Porozvodová péče se stává zkouškou rodičovské zralosti a (spolu) zodpovědnosti bývalých partnerů a příležitostí k reparátu, kterým by oba rodiče měli dát svému dítěti druhou šanci uvěřit, že se o něj nejen chtějí, ale i dokážou dobře postarat i potom, když jejich vzájemný partnerský a společný rodinný život skončil. Dítě je rozvodem vystaveno **ztrátě společného domova a rodiny s oběma rodiči**. Důsledky této ztráty by měli v náhradní verzi porozvodové péče postupně **rekonstruovat** oba rodiče.

SHRNUTÍ

Pro prožívání šťastného dětství je zapotřebí, aby dítě mělo naplněno základní potřeby, a to biologické, psychické, sociální a vývojové. Satureování potřeb s ohledem na zájem dítěte je důležité uskutečnit ve správném čase, správnými lidmi a správným způsobem. Při rodičovských sporech o děti však bývá naplňování potřeb dětí ohroženo. Děti prochází s rodiči jejich rozhodovou krizí a mnohdy je opomenuto, že potřebují pro svůj růst a vývoj to, co potřebovaly dříve – jistou emoční základnu ve vztahu s rodiči a jejich ochranu. Dítě potřebuje komunikovat s oběma rodiči a vědět, že je jimi milováno. Malé děti potřebují rodiče, kteří budou naladěni na jejich pocity více než na pocity druhého rodiče. Dospívající děti potřebují naslouchání, dodržování pravidel a očekávání. Pro děti je důležité, aby nebyly zatěžovány předáváním zpráv druhému rodiči a aby rodiče dokázali svůj vzájemný konflikt řídit a udržovat ho na přiměřené úrovni. Základní přání dětí je, aby mohly mít oba rodiče rády, tak jako předtím. Obavy, které souvisí s rozchodem rodičů, jsou naplněny pocitem viny za rozchod rodičů a pocitem bezmoci a zavrnutí. Děti potřebují znát realitu, ale bez nevhodných detailů a přiměřeně svému věku. Nejlepším zájmem dítěte je vyrůst ve zdravě fungující rodině. Toto se při rozchodu rodičů ocitá v ohrožení a dítě je navždy vystaveno náhradě. Porozvodová péče či péče o dítě po rozchodu rodičů se stává zkouškou zodpovědnosti bývalých partnerů. Pro dítě je více důležité psychologické rodičovství, pokud je založeno na vztahu. Dítě přijímá za své rodiče ty, kteří se k němu chovají mateřsky a otcovsky, a střídavě se přiklání tu k jednomu a tu k druhému rodiči. Oba rodiče je dobré motivovat k tomu, aby se pokusili svou rodičovskou roli rekonstruovat a dítěti poskytl nepodmíněnou lásku.

III. Reakce dětí a vyjadřování jejich názorů

V této kapitole se budeme blíže věnovat specifikům reakcí a vyjadřování dětí v situacích spojených s náročným obdobím rozchodu rodičů. Toto období prožívají děti společně s rodiči a má výrazný vliv na jejich chování.

3.1 Dítě a rozchod či rozvod rodičů

Děti si rozvod často vykládají jako znamení, že jejich rodina není tak dobrá jako rodiny úplné, případně za něj cítí vinu. Utrpí při něm mnohé ztráty - kromě ztráty každodenního kontaktu s jedním rodičem obvykle vidí méně i rezidenčního rodiče, který se musí věnovat výdělku více než dříve. Především ale ztrácí svůj důvěrně známý domov s jeho důležitými atributy. V důsledku toho se mění jejich vnímání světa a života vůbec. Již není tak bezpečný, předvídatelný a jistý (za předpokladu, že předtím byl). Někdy také dochází k úplnému přerušení kontaktu s některými příbuznými a přáteli.

Jak uvádí Elliott a Place (2002), před dětmi je šest úkolů, které musí zvládnout, aby se minimalizoval dopad rozchodu rodičů:

- přijmout realitu rozchodu rodičů,
- distancovat se od konfliktu rodičů a jejich potíží, znovu zavést běžný denní režim,
- vyrovnat se se ztrátami,
- zbavit se pocitu zlosti a sebeobviňování,
- přijmout fakt trvalosti separace,
- stanovit si realistické cíle pro budoucí vztahy s rodiči (a novými partnery).

Rozvodem mnohdy tíživá situace dětí nekončí, jen začíná nová etapa, jež probíhá ve znamení pokračujících porozvodových sporů, a proto dítě ocitá v nové, a to neadekvátní roli. Nezralí rodiče je mohou pasovat do role náhradních partnerů či se stávají nástrojem pomsty bývalému partnerovi. Obě varianty mají na dětskou psychiku zásadní, devastující vliv, ve výsledku přicházejí o své bezstarostné dětství.

Každé dítě reaguje na negativní změny individuálně. Většinou v reakci na neshody či odloučení rodičů cítí zlost, zmatenost a strach. Děti vyžadují více pozornosti nebo se naopak uzavírají do sebe, propukají v záchvaty vzteku a pláče. Velmi časté jsou psychosomatické symptomy v podobě nevolností, bolestí břicha, hlavy, poruch spánku. U malých dětí se mohou vyskytnout regresní projevy - pomočování, šišlání, cumlání palce. Patrné jsou také problémy ve vztazích s vrstevníky, časté jsou poruchy chování a učení.

V některých případech je „zlobení“ odrazem špatného chování dospělých, kteří nezvládnou své emoce, jsou zlostní až agresivní. V odborné publikaci „Child Custody and Domestic Violence: a Call for Safety and Accountability“ z roku 2003 autoři Peter G. Jaffe, Nancy K.D. Lemon a Samantha E. Poisson upozorňují na to, že domácí násilí nemůže být jako faktor při svěřování dítěte do péče minimalizováno či odsouváno na vedlejší kolej, ale že by mu pracovníci, kteří v tomto rozhodují o svěření dítěte do péče, měli věnovat větší pozornost.

3.2 Specifika prožívání a chování dětí, jimž se rozvádí či rozchází rodiče

Při úvahách o reakcích dětí v různém věku se přirozeně klade důraz na rozdíly, ale je nutno mít na paměti, že **podobnosti jsou větší než rozdíly**. Mnohé **pocity dětí jsou stejné, mění se jen jejich vyjádření**. Smutné předškolní dítě se může zastavit ve vývoji, ztratit zájem o hru, smutný desetiletý chlapec může svůj smutek skrývat za vztek, kdežto stejně stará dívka může dávat průchod svým pocitům dlouhým pláčem v ložnici.

Předpokládá se, že děti do pěti let jsou obzvláště zranitelné, třetina všech dětí rozvedených rodičů je mladší pěti let. I sedmiměsíční děti se smějí, když se smějí jejich rodiče, proto je zcela namístě očekávat, že budou se smutkem a úzkostí reagovat na nepříátelské vztahy dospělých. Svůj nepokoj mohou dát najevo pláčem nebo hněvivou grimasou, obecně jsou děti podrážděné a nespí, je ohrožena jejich jistota. Reakce dětí starších o rok či dva mohou být snadno přehlédnuty, částečně i proto, že děti ještě nedokážou slovně vysvětlit, jak jsou zmatené a rozčilené.

Malé děti věří, že jsou středem vesmíru. Věci se dějí kvůli nim, a pokud se dějí špatné věci, jsou přesvědčeny, že to je jejich vina. Jiné starosti souvisejí s myšlenkou, že „...když odešel tatínek, může odejít i maminka, a kdo mi uvaří večeři?“ Takové obavy mohou vést k nadměrnému lpění na rodiči nebo k návratu chování, které už bylo překonáno.

Třileté děti se mohou potýkat se specifickými obtížemi souvisejícími s vývojovou fází, do níž dospěly. Některé děti se mohou chovat způsobem přiměřeným mladšímu věku – přestanou se vyvíjet, neboť jsou ochromeny strachem. Malé děti nechápou přesně všechny souvislosti spojené s rozvodem. Nemají dost slov, aby dokázaly vyjádřit složité pocity, jež v této souvislosti prožívají. Dávají je proto najevo nečitelným chováním i nepřímými způsoby, například pláčem.

V **mladším školním věku** zaujímá rodina v životě dítěte ústřední postavení a rodiče jsou nejlepší lidé na světě. Odchod jednoho z nich může otřást dětskou jistotou a způsobit nesmírný smutek. Některé děti mají sklony k hlučnosti, aktivitě a někdy i vzdoru. Za těmito reakcemi skrývají svoji tíseň. V tomto věku děti začínají chápat trvalost a začíná je opouštět víra v zázraky, přestože se nikdy neztratí úplně. Znamená to, že chvillemi děti věří, že se rodič vrátí, jakmile mu to okolnosti dovolí, ale jindy si zase uvědomují, že situace se nejspíš nezmění. Poněkud starší děti někdy skrývají své trápení za hněv – zastrašují a ničí, buší kolem sebe a ubližují. Takové chování je někdy snahou dát matce najevo, že je nemůže zvládnout, že by se měl vrátit otec. Některé děti se stávají třídními šašky – často uvíznou v mladším vývojovém stadiu, obtížně si hledají kamarády, protože nevědí, že je zbytečné poutat na sebe pozornost. Někdy se dokonce chovají tak, jako by si přály být potrestány, aby zmírnily vinu, kterou pocítují. Mnohé děti si dělají starosti o jednoho nebo druhého rodiče, někdy se je snaží usmířit, jindy se zlobí na jednoho nebo oba rodiče, nedokáží s nimi hovořit, ale často to nedávají najevo, protože si rodičovskou tíseň vysvětlují jako hněv namířený vůči sobě.

Období **dospívání** považují někteří za nejhorší dobu. Děti v této věkové skupině jsou nepochybně rizikovou skupinou. Pocity dítěte se velmi často mění a s pokračujícím dospíváním se mění i jeho představy o tom, co a proč se vlastně stalo. Souvisí to částečně s chápáním rozchodu a jeho vlastní účastí v něm, ale částečně také s chováním lidí, kteří jsou pro dítě důležití. Dospívající mladí lidé jsou velmi zranitelní, protože se rmutí stejně jako děti, ale současně už začínají chápat svět dospělých, neboť se sami považují za dospělé. Obávají se také, zda dokážou v budoucnosti navázat důvěrné vztahy, a zda budou někdy šťastní. Někdy se distancují od domácí situace a hledají pocit sounáležitosti ve skupině vrstevníků. To je normální zdravé vývojové stadium, jsou-li rodiče poblízku, ale v rozvodové situaci to může být zdrojem velkých potíží. Dospívající mladí lidé také mohou cítit rozpaky nad očividným sexuálním vztahem rodičů s novým partnerem.

Velkou zátěží pro dítě je také **navykání na nového partnera** rodičů a na nové sourozence. Dítě většinou zajímá, jak moc si může k novému partnerovi dovolit, co ještě bude akceptovat. Dítě by na tuto skutečnost mělo být řádně připraveno. Hodně dětí totiž „zlobí“ poté, co se do domácnosti přistěhuje jiný člen – nová matka nebo otec. Zlobivým chováním může dítě vyjadřovat signál ohrožení. Je-li za toto ještě trestáno, ocitá se v beznaději. (Vaničková, 1999)

3.3 Vyjadřování dětí v situacích rozchodu či rozvodu jejich rodičů

Stanovisko veřejného ochránce práv (Motejl a kol., sborník Rodina a dítě, 2007) vychází z Úmluvy o právech dítěte, kde je zakotveno to, že dítě má právo svobodně se vyjádřit a nárok na informace týkající se jeho samotného a rozhodování o něm. Uvádí jako jednu z možností naplnění této skutečnosti vyjadřování dítěte **před pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí** (dále jen OSPOD), **psychologické posudky** (pokud je rozpor mezi názorem dítěte a sociální/ho pracovnice/pracovníka, případně když je situace nejasná, stanoviska rodičů naprosto opačná) a dále možnost vyslechnout dítě **soudcem** dle jeho věku a rozumových schopností. **Relevanci výpovědí** dětí vztahuje k věkovým **obdobím** dítěte a jeho **vypětosti**. Nejspolehlivější a nejvíce pravdivé vyjádření názoru dítěte je ve věku mezi 9. – 11. rokem – u chlapců toto dle něj setrvává až do 13 -14 let a u dívek po 10. – 12. roce začíná být pravdivost vyjádření sporná. Toto doplňuje poznatkem, že chování dívek je ovlivněno značnou citovou nevyvážeností, afektivitou a zvýšenou sexuální vnímavostí a zvědavostí. Dodává k tomu, že názory dětí mohou být **korumpovatelné, vydíratelné a programovatelné**. Vždy záleží na tom, kým jsou právě ovlivňovány. S často obdivovanou upřímností dětí je to trochu složitější. Dítě je schopno bez větších obtíží své projevy a city skrývat. Dokáže bez kritického posouzení přijmout verzi jednoho z rodičů za svoji. Toto není projev vypočítavého oportunismu, nýbrž pouhé „ochranné zbarvení“. Je užíváno mechanicky k tomu, aby dítě přežilo. Někteří autoři (Novák, 2012) označují takovéto prožívání dětí za „**mimikry**“ a dodávají k tomu, že děti nelžou a míra jejich žalu při rozchodu rodičů může být až zdrcující.

V souvislosti s Úmluvou o právech dítěte a v souladu se Zákonem o rodině je kladen důraz prvotně na odpovědnost rodičů ve výchově dětí, a pokud toto selhalo, tak nastupuje povinnost dalších subjektů (OSPOD, soud).

Právo dítěte vyjádřit svůj názor

Právo na informace a právo dítěte vyjádřit se k záležitostem, které se jej týkají a v nichž je rozhodováno o něm samém, jsou procesními právy dítěte a jsou upravena mezinárodními dokumenty zejména čl. 13 Úmluva o právech dítěte a čl. 17 Listiny základních práv a svobod.

Podle zákona o rodině má dítě, které je s ohledem na stupeň svého vývoje schopno vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření týkajících se jeho osoby, právo obdržet od rodičů potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů v podstatných záležitostech dítěte (§ 31 odst. 3 ZR). Práva dítěte v řízení před soudem jsou upravena zejména v občanském soudním řádu, který ukládá soudu povinnost zjistit názor dítěte v každém řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory (§ 100 odst. 4 o.s.ř.). Názor nezletilého dítěte je soud povinen zjistit zpravidla osobním slyšením dítěte, které může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, včetně rodičů, hrozí-li obava, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. Ve výjimečných odůvodněných případech může soud zjistit názor dítěte též prostřednictvím příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo soudního znalce, pokud je to vzhledem k osobě a situaci konkrétního dítěte vhodnější postup než přímé slyšení dítěte. Zjištěný názor dítěte musí soud při svém rozhodování zohlednit, přičemž tento názor posuzuje s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.

Pro účely sociálně-právní ochrany dětí je v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí stanoveno, že dítě může svobodně vyjadřovat své názory při projednávání všech záležitostí před orgány sociálně-právní ochrany dětí, a to opět i v nepřítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte (§ 8 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb.). Orgány sociálně-právní ochrany dětí musí při své činnosti brát v potaz nejen názory dětí, které jsou vzhledem ke svému věku již schopny formulovat vlastní názory, ale podle zákona musí přihlížet rovněž k přáním a pocitům dětí nižšího věku. Dále je orgánům sociálně-právní ochrany dětí uložena povinnost, aby dítěti poskytovaly potřebné informace o každém soudním nebo správním řízení, kterého se dítě zúčastní, a to za tím účelem, aby si dítě mohlo vytvořit odpovídající názor na projednávané otázky a posoudit možné důsledky rozhodnutí vydaných v těchto řízeních.

Participační práva dítěte budou dále posílena po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku od 1. ledna 2014, který nahrazuje dosavadní úpravu zákona o rodině. Tento zákoník ukládá rodičům povinnost, aby před každým rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, sdělili dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit, ledaže dítě není schopno vytvořit si vlastní názor nebo není schopno tento názor rodičům sdělit (§ 875 odst. 2 OZ). Názoru dítěte musí rodiče věnovat patřičnou pozornost a brát ho při svém rozhodování v úvahu. Obdobnou povinnost poskytnout dítěti potřebné informace stanoví občanský zákoník rovněž soudu před každým rozhodnutím, které se dotýká zájmů dítěte. Nový občanský zákoník přitom stanoví minimální věkovou hranici, při jejímž dosažení se vždy uplatní povinnost rodičů a soudu poskytnout dítěti potřebné informace a zjistit jeho názor k věci, neboť stanoví, že o dítěti starším dvanácti let se má vždy za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento názor sdělit (§ 867 OZ).

Výkon práva dítěte vyjádřit se se zaměřuje na okruh dětí, které jsou takového věku a duševní vyspělosti, že jsou schopny formulovat své vlastní názory a dokáží je vyjádřit. Je také nezbytné hodnotit skutečnosti uvedené dítětem a přiznávat jim takovou relevanci a váhu, která odpovídá věku a úrovni dítěte. Občanský soudní řád § 178 odst. 2, ukládá povinnost soudu, aby při rozhodování o opatřeních týkajících se nezletilého dítěte zjistil názor orgánů sociálně-právní ochrany dětí, u nichž předpokládá, že mají přehled o situaci a budou schopny se k ní relevantně vyjádřit. Na základě jejich vyjádření může soud objektivně posoudit situaci a názor prezentovaný nezletilým dítětem a specifikovat opatření jím zamýšlená. Nezbytností je, aby posuzování názoru dítěte probíhalo s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. Pokud nastane situace, že dítě není schopno formulovat své názory, vyjádřit je či zcela chápat smysl probíhajícího řízení, i přes tyto skutečnosti má právo na informace. Pokud to není v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, je povinen stanovený zástupce dítěte, v případě rozvodových sporů rodičů sociální pracovník/pracovnice OSPOD ve funkci opatrovníka, poskytovat dítěti přiměřeným způsobem příslušné informace, a pokud dítě dostatečně chápe situaci je povinen dítěti objasňovat i důsledky možného rozhodnutí. Sociální pracovník /pracovnice má takto jednat vždy s úmyslem ochrany zájmu dítěte a poskytnout mu takovou formou potřebné informace a ochranu, jaká je nezbytná pro jeho blaho.

SHRNUTÍ

Rozvod či rozchod rodičů je pro děti velmi náročným a stresujícím obdobím. Vnímají jej jako ztrátu a mění se jejich vnímání světa a života. Děti musí přijmout realitu rozchodu rodičů, zbavit se zlosti a sebeobviňování a vyrovnat se s těmito ztrátami, které rozchod rodičů provází a vedou k realizaci nového uspořádání. Dítě je mnohdy stavěno do neadekvátní role náhradního partnera a přichází o své bezstarostné dětství. Reakce dětí na tyto negativní změny je vždy individuální. Většinou cítí zlost, zmatenost a strach. Podobnosti jsou větší než rozdíly. Mnohé pocity dětí jsou stejné, mění se jen forma jejich vyjádření. Prožívání dítěte se může odrazit v chování, v onemocnění a dalších regresních tělesných i psychických projevech, ve větší psychické labilitě či nepřiměřených a dříve neznámých reakcích dítěte, které bývají označovány jako „zlobení“. Reakce dítěte je odvislá také od toho, v jaké věkové kategorii se zrovna nachází a jak na něj reaguje jeho okolí.

Sociální pracovník/pracovnice v roli opatrovníka hájí zájmy dítěte v rodičovských sporech. Dítěti má poskytovat přiměřeným způsobem příslušné informace. Pokud dítě situaci dostatečně chápe, tak mu objasní i důsledky možných rozhodnutí. Dítě má právo se k rozchodu svých rodičů a otázkám péče, které se ho přímo budou týkat, vyjadřovat. Sociální pracovník/pracovnice tuto jeho možnost zprostředkuje prostřednictvím rozhovoru s dítětem, kdy zjišťuje rozumové schopnosti dítěte a jeho názor. Je třeba brát zřetel na to, že relevance výpovědi dítěte je závislá na jeho věkové a rozumové vyspělosti. Názory dítěte mohou být korumpovatelné, vydíratelné a programovatelné. Děti své postoje mohou vyjadřovat mechanicky, aby v dané situaci přežily. Bývají vystavovány také tomu, že musí volit mezi rodiči. Toto jednání je pro ně velmi trýznivé, protože nechtějí ublížit ani jednomu z nich.

IV. Hlavní zásady při komunikaci s dětmi v případech rozvodových a rozchodových problémů

Důležitým poselstvím této kapitoly je zdůraznění skutečnosti, že pocity dětí jsou důležité a měly by být brány v úvahu mnohem více, než je obecně zvykem (viz také kapitola III.).

- Děti mají právo (přiměřeně jejich věku) aktivně se podílet na záležitostech, které se jich týkají.
- Pro dospělé ani děti není jednoduché mluvit o prožitých zkušenostech.
- Děti navíc často ani nevědí, jak mají situaci slovy popsat, nebo se za ni stydí.
- Spontánně se děti vyjadřují pomocí těla, kresby či hry.

4.1 Vedení a témata rozhovoru s dítětem

Před započítím rozhovoru s dítětem je dobré se na rozhovor připravit a zpracovat si identifikaci současné situace. Následující náměty k rozhovoru vám mohou být inspirací.

1. Při počátku rozhovoru je dobré navázat vztah a vytvořit atmosféru důvěry, prolomit případná tabu (děti se bojí svěřit, bývají ostražitě). Budete-li mít více času, můžete si připravit pro dítě různé varianty rozhovoru formou krátké hry či při kresbě (například kreslením zvířátek apod. či povídání nad obrázkovou knížkou apod.)
2. Je vhodné udržovat rozhovor volný, nedirektivní a nenásilně měnit témata.
3. Připravit si a klást během rozhovoru ty správné otázky - přímé a otevřené (viz. níže a také kapitola VII.).
4. V rámci pozitivního přístupu je nepostradatelné respektovat osobnost, pocity, spontaneitu a hranice dítěte.
5. Ve zprávách neinterpretovat své domněnky z rozhovoru, ale popsat skutečnosti, které byly zaznamenány ve sděleních dítěte, a formu, kterou rozhovor probíhal (včetně popisu atmosféry a možných souvislostí, jimiž byl rozhovor ovlivněn).

Při rozhovoru s dítětem se sociální pracovník/pracovnice zaměřuje na tato témata:

- rodinné vztahy - koho dítě počítá do rodiny, s kým tráví nejvíce času, a jak se mu kdo věnuje, jak tráví volný čas, jak fungují prarodiče, širší rodina, přátelé,
- analýza obtíží a příznaků - co ho trápí, jaké má potíže, jak na ně reaguje okolí, kdo mu pomáhá, kdo je naopak zhoršuje. Také se zaměří na zjištění pozitivních aspektů, které dítě ve svých vztazích a zážitcích vnímá a vyzdvihuje, koho má rádo, co pěkného zažilo apod.,
- škola, zájmy, potřeby, koníčky - vztahy ve škole, oblíbené předměty, pozice mezi spolužáky, konflikty, co ho baví ve volném čase,
- perspektiva do budoucnosti - jak se orientuje v nynější situaci, představa dítěte o své budoucnosti.

4.2 Zásady rozhovoru s dítětem

Několik hlavních zásad rozhovoru sociální/ho pracovnice/pracovníka s dítětem:

- respektujte jeho věk, aktuální nastavení, mlčení či nechuť něco sdělovat,
- pokud dítě vypráví, naslouchejte mu a nepřerušujte ho,
- akceptujte slovník a označení, která používá k popisu událostí,
- děti jsou velmi citlivé na neverbální projevy, jež představují až 80 % celkové komunikace - proto je důležité si to uvědomovat a hlídat (mimika, postoj těla, vzdálenost, dotek). Zvláště začátek rozhovoru má významnou neverbální složku (úsměv, pokývnutí), větším dětem vyjádříme respekt podáním ruky, dospívajícím i vykáním, menší děti pozdravíme lehkým dotykem,
- nepoužívejte slova, která by dítě mohla vystrašit, nebo kterým nerozumí, nikdy dítěti nevyhrožujte, např.: *„Když nebudeš vypovídat, půjdeš do dětského domova..“*,
- neslibujte dítěti nic, co nemůžete dodržet
- pokládejte dítěti otevřené otázky, které umožňují, aby samo popsalo, co zažilo: *„Co se stalo?“* *„Co jsi viděl?“*,
- nepokládejte sugestivní otázky, např.: *„Tu panenku máš od toho tatínka, který vás opustil?“*,
- nezpochybňujte ani nebagatelizujte to, co dítě sděluje, např.: *„To se ti asi zdálo, to není možné...“* nebo *„Znám horší věci, tohle ještě nic není...“*,
- neptejte se znovu na věci, které již byly řečeny, např.: *„Víš určitě, že to byl nový přítel tvé maminky?“*,
- odpovídejte na otázky dítěte jednoznačně a srozumitelně (dle jeho věku a schopností),
- nikdy se děti neptejte na důvod, PROČ se to či ono stalo. Lépe je formulovat otázku: *„Jak tomu, co se stalo, rozumíš?“* Je zcela v pořádku, pokud odpoví, že nerozumí.,
- nekritizujte ani dítě negativně nehodnoťte. Pokud je kritika potřeba, vždy kritizujeme věc, čin, který dítě udělalo, ne samotné dítě!
- oceňte jeho přítomnost, jeho spolupráci, to, že se svěřilo: *„Jsi velmi hodný/á, že o tom tak pěkně mluvíš.“*,
- buďte připraveni na citové reakce dítěte, vyjádřete svůj soucit: *„Je mi moc líto, že se to stalo, jsem tady proto, abych ti pomohla ...“*
- je-li k tomu vhodná příležitost a dítě se zmíní o tom, že ho trápí rozchod jeho rodičů, dejte dítěti najevo, že za rozchod rodičů nemůže a že jej oba rodiče, maminka i tatínek, mají stále rádi i přesto, že teď prožívají těžké období.

V případech domácího násilí při rozhovoru s dítětem pamatuje sociální pracovník/ pracovníce navíc na tyto zásady a doporučení:

- zcela jistě dejte dítěti najevo, že násilí není jeho vina, že nikdo nemá právo se chovat k druhým násilně,
- vyjádřete jasně, že za násilí je odpovědný ten, kdo se ho dopouští,
- sdělte dítěti, co bude následovat, jaké kroky a změny jej čekají, co mu může pomoci se na ně připravit (nabídka služeb dětského psychologa a další),
- je-li aktuálně ohroženo, hrozí-li mu bezprostřední nebezpečí (nutno vycházet ze znalosti historie násilí v rodině), je důležité probrat s dítětem bezpečnostní plán (nezapojovat se osobně do násilí mezi rodiči, mít kontakty pomoci ve svém mobilu, utéci z bytu, požádat o pomoc sousedy),
- nechceme-li vychovávat další generace násilníků a jejich obětí, měli bychom se aktivně podílet na absenci násilnického rodiče v rodině, protože jeho chování ohrožuje zdravý vývoj osobnosti dítěte a je také hrubým porušováním dětských práv,
- při rozhovoru se snažte vnímat signály zneužívání. Dále je důležité znát specifika osobnostních rysů oběti (nejde o trvalé aspekty charakteru, ale o následky zneužívání - zmatenost, úzkost, strach, nespolehlivost, pasivita) a nepodléhat mýtům ohledně profilu násilníka.

SHRNUTÍ

Kapitola zaměřená na komunikaci s dětmi zahrnuje důležité aspekty rozhovoru a právo dítěte podílet se aktivně na záležitostech, které se ho týkají. Děti jsou spontánní a vyjadřují se různými formami (verbálně i neverbálně). Pro vedení rozhovoru je důležité vytvořit správnou atmosféru a dítěti dát najevo, že nemusí mít strach se s čímkoli svěřit. Rozhovor by měl probíhat nedirektivně a témata by se měla plynule měnit. Sociální pracovník/pracovnice se při rozhovoru s dítětem věnuje vztahům dítěte s rodiči a blízkými, trávením volného času, škole, trápením i radostem, které dítě pocituje, a jak si představuje svou budoucnost. Rozhovor může být veden formou hry. Je nutné nezapomenout na respekt, naslouchání, věnování pozornosti neverbálním signálům, vyvarování se slov a dotazů, které jsou sugestivní či kterým dítě nerozumí, neslibovat, co nepůjde dodržet, a nevyhrožovat, nebagatelizovat a oceňovat vyjadřování dítěte. V případech domácího násilí či zneužívání reagovat na signály, které dítě vysílá, sdělit mu přijatelným způsobem, že to není jeho vina a co bude dál následovat. Zprávy z rozhovoru s dítětem by měly obsahovat popis situace a podložené názory bez dedukcí a případných domněnek.

V. Spory rodičů a rozvod

5.1 Rozvod /rozchod rodičů

Rozvod či rozchod není obvykle jednorázová záležitost. Probíhá v několika fázích a může trvat i několik let. Obecně lze stanovit:

Tři fáze rozchodu rodičů:

1. V první fázi dochází k aktuální bezprostřední krizi, která je charakterizována tím, že se rodiče rozejdou a informují o tom své okolí. Tato fáze představuje extrémně konfliktní a stresující období pro rodiče i děti.
2. Ve druhé fázi dochází ke krátkodobé adaptaci. Rodiče i děti se situaci přizpůsobují, dochází k odstěhování rodičů, řeší a zajišťuje se péče o děti a přizpůsobují se novým změnám. V případě potřeby bývají v této fázi uzavírány dohody o výživě a péči o styku (právní formou či ústní nebo písemnou dohodou mezi rodiči).
3. Třetí fáze zahrnuje dlouhodobou regeneraci. Ta začíná asi 2 až 3 roky po rozvodu. Rodiče si nacházejí nové partnery a sžívají se s nimi, řeší nové věci, prožívají nové zážitky a vyrovnávají se s tím, že předchozí vztah skončil. V této době může dojít opětovně k řešení nevyhovujících podmínek péče a výchovy dětí (někdy, v případě nedohody s druhým rodičem, dochází k opětovnému otevření těchto záležitostí i formou žádosti o úpravu práv a povinností k soudu).

V počátku rozpadajícího se manželství či partnerského vztahu rodičů se dostávají změny nálad od povznesené až po propad do hluboké deprese. Rodiče většinou uvádějí, že rozvod doprovází snížení výkonnosti v práci, neschopnost soustředit se, zdravotní obtíže, úzkost, podrážděnost a mnohdy také poruchy spánku, nejistota v milostném vztahu a u mužů zvýšená míra sexuální dysfunkce. Rodiče uvádí častější kouření, pití alkoholu a případné užívání drog. Tento zmatek a rozkol na počátku rozpadu manželství ustoupí, nicméně adaptace na rozvod není otázkou týdnů ani měsíců. Nejobtížnější bývá první rok, mnohým to trvá dva roky i více, než zcela získají zpět svou sebedůvěru. Je dobré dát rodičům na vědomí, že by si neměli stanovovat nereálné cíle, protože většina z nich se ve svém nitru s rozvodem potýká déle, než by dle svého vlastního přesvědčení měla. Vhodné je sdělit jim také, že psychosociální proces adaptace na rozvod či rozchod s partnerem trvá i 3 roky a že je toto obvyklé prožívání v tak náročné situaci normální (viz také kapitola VII.).

Problémy, které jsou spojeny s rozvodem či rozchodem rodičů, se projevují v oblasti **fyzické** (rodiče i děti reagují psychosomatickými projevy ve formách různých onemocnění), dále v oblasti **emocionální** (prožívají nejprve popření a odmítnutí celé situace, následně hněv a zlobu, smlouvání s druhým rodičem ve formě žádosti o společné další soužití, následují deprese spojené s tím, že nevidí naději na opětovné soužití a prožívají pocit toho, že se z toho nikdy nedostanou, a poslední fází je akceptace a přijetí celé situace, kdy vidí jistou možnost řešení). Další problémy jsou v oblasti **ekonomické**, kdy si rodiče uvědomují vzájemnou ekonomickou závislost a pokles životní úrovně, jež jsou provázeny nejistotou, jak to budou zvládat dále. Pak se projevují problémy společenské, kdy pociňují působení svého rozchodu na společné přátele a konec přátelství některých rodin. Po **právní** stránce dochází ke změně

statusu a také mnohdy k žádosti o sociální dávky. Problémy mohou být spojeny taktéž se zavedením a zvykáním si na **nové uspořádání**, kdy sice zaniká partnerský vztah, ale zůstávají role rodičovské (otcovská a mateřská) v novém kontextu a s novými partnery. (Stöhrová, Šišková, 2009)

V současné rozvodové praxi je nutné nejprve vyřešit péči o děti a pak teprve je možné manželství rodičů rozvést. Když se rodiče dokáží domluvit a mají láskyplným vztah k dětem, soud rodičovskou dohodu většinou schválí.

Je nutné přijmout skutečnost, že rodiče nejsou nutně a za všech okolností ti praví a nevhodnější vychovatelé dítěte pouze díky biologické příbuznosti. Bylo dokázáno, že dlouhodobé konflikty rodičů mají mnohem pronikavější a destruktivnější vliv na děti, než představuje samotný rozvod a případné odloučení od jednoho z rodičů. Výzkumy opakovaně a konzistentně dokazují, že děti v rodinách s jedním rodičem fungují adekvátněji než v rodinách s oběma rodiči, jejichž vztah je silně konfliktní. (Schaffer, 1994)

5.2 Vliv a působení rozcházejících se rodičů na dítě

Být rodiči, kteří spolu nežíjí, může být velmi těžké. Mnoho lidí říká, že být rodičem je nejlepší, ale i nejtěžší práce na světě, ale zároveň pro tuto roli nejsme dostatečně připraveni. Zvládnutí rozchodu rodičů je těžké a není pochyb o tom, že je to emocionálně velmi náročné. Poté, co partneri spolu přestanou žít, nesmí zapomenout, že stále zůstávají rodiči a že je důležité vybudovat pro své děti bezpečnou rodičovskou základnu. Může být těžké zjistit a poznat, co v dané situaci rozpadu partnerského vztahu rodiče potřebují a co potřebují a chtějí jejich děti. (Jennifer McIntosch, 2007)

Dlouhotrvající spory rodičů a následný rozvod kladou na psychiku rodičů a především dětí obrovské nároky. Většinou se předpokládá, že rozvod má pro děti nedozírné důsledky, ale neplatí to vždy. Některá partnerství jsou tak mučivá, že rozvod je pro všechny úlevou. Děti mohou rozvodem získat klidnější prostředí bez vzájemných rodičovských hádek. V řadě případů se však rozchodem spory rodičů ještě vyostřují a gradují.

Při rozpadajícím se partnerském vztahu rodičů dochází často k vystavování dítěte vysoké míře stresu. Při sporech o dítě pak také mnohdy dojde k omezování dítěte v právu na péči obou rodičů (či styk s jedním rodičem) či dokonce k možnému umístění dítěte mimo rodinu. Rodiče, kteří se rozvádí, prožívají nelehké životní období. Toto období je spolu s nimi nuceno prožívat také jejich dítě. Proto je vhodné poskytnout **podporu** rozpadající se rodině. Tato podpora je rodině poskytována zejména s ohledem na zájem dítěte a s přáním, aby rozvod či rozchod rodičů zanechal na dítěti co nejméně nepříznivých následků. Rodičovství nelze zrušit, lze je pouze zapřít, potlačit či se k němu nehlásit. Oběma rodičům je sdělováno, že matkou nebo otcem zůstávají po celý svůj život. Toto s sebou nese zodpovědnost za další vývoj osobnosti dítěte. Právě v této situaci je nutné rodičům pokládat otázku, zda to, co chtějí, bude pro dítě opravdu **přínosem**. Když konflikt rodičů a napětí ve vztazích trvá, dostává se dítě do prostředí, kde je na něj vyvíjena nepřiměřená psychická zátěž. Čím déle toto období trvá, tím více se to odrazí v dalším vývoji osobnosti dítěte. K tomu, aby se dítě mohlo zdravě rozvíjet, potřebuje mít oporu ve svých rodičích a zajištění příznivého emočního a vztahového prostředí.

Děti velmi těžce prožívají především tu skutečnost, že se jeho „lidé“, které má rádo, nemají rádi navzájem, že se hádají, ubližují si a uráží se. Tento poznatek vzbuzuje v dítěti **nejistotu, napětí a úzkost**. Dítě se stáhne do sebe. Navenek je buď hodné a zároveň uniká do světa

svých fantazií, nebo naopak je velice neklidné až agresivní. Rodiče to pokládají za zlobení a hledají pomoc u odborníků – neurologů, psychiatrů, psychologů apod. Často nejsou ochotni si připustit, že příčinou změny chování dítěte je právě jeho prožívání rozchodu rodičů, k nimž mělo hluboký citový vztah. Jestliže toto napětí mezi rodiči trvá dlouho, následky se promítají do dalšího vývoje osobnosti dítěte a jsou také hlubší a trvalejší. Mohou se někdy projevit až později, až bude dítě prožívat první zamilování, hledat vlastního partnera, zakládat rodinu a vychovávat své děti. (Matějček, Dytrych 1992)

Rozvod je třeba dětem vysvětlit jako **způsob řešení problémů dvou dospělých lidí, kteří již nejsou schopni spolu dále žít**. Budou nyní žít každý zvlášť a po svém, spojovat je bude již jen společná péče o dítě. Rodičovství zrušit nelze, role otce a matky je nenahraditelná. Všichni potřebují čas, než si na nové uspořádání zvyknou, ale dítě se po čase naučí žít ve dvou různých světech - za podmínky, že mezi nimi nepanuje svár a nepřítelství. Pokud ano, pak je jen krok k tomu, aby se dítě stalo nástrojem pomsty. Z tohoto důvodu je důležité zachování pozitivního obrazu druhého rodiče. Jak uvádí Matějček (1986): „Vědomí společenské hodnoty i vlastní zdravé sebevědomí dítě velice posiluje, jestliže může své rodiče, i když se rozvedli, nadále považovat za „hodnotné“ lidi.“

Dále je třeba zabránit **kupování a podplácení** dítěte. To bývá velmi častá taktika, kterou majetnější rodiče po rozvodu používají. Větší tendenci k tomu projevují rodiče, kteří nemají dítě v trvalé péči. Vynahrazují tím dítěti svoji nepřítomnost či získávají dítě na svoji stranu. Pro dítě je ale mnohem podstatnější to, je-li jeho rodič zralou, samostatnou osobností, na niž je spolehnouti, která dodržuje své sliby a poskytuje pocity jistoty a bezpečí.

Snaha jednoho rodiče získat dítě na svou stranu, ovlivnit je anebo alespoň seznámit je s vlastní verzí konfliktu se objeví snad v každé rozvodové či rozchodové situaci rodičů. Jednání rodičů se může projevovat různými způsoby (Novák, 2012):

- **Vyhrožování primitivní formou a navozování strachu** – např. „Půjdeš-li s tatínkem, tak ti ublíží.“
- **Vnucování nepravdivých prožitků** – vyprávění negativních, často vymyšlených či zkreslených a strašlivých variant toho, jaký byl život s druhým rodičem před rozvodem, např. „Víš, maminka vůbec nevařila, neprala, nestarala se o tebe a byla stále opilá.“
- **Negativní přesvědčování dítěte** – po mnoha opakováních takovýchto tvrzení se tak dítě k druhému rodiči opravdu bude chovat – např. „Tatínek nám nedával žádné peníze, bil nás a choval se velmi arogantně.“
- **Nenápadné působení** doprovázené bezradným krčením ramen, pláčem, povzdechy vyjadřují výroky typu: „Na tatínka se raději ani neptej.“
- **Formální slušnost, ale nic víc** – dítě je chladně vyzváno k tomu, aby se např. „obléklo a šlo k otci“. Slova se výrazně liší od intonace a mimoslovních sdělení a jedná se o chladný kalkul manipulující s dítětem. Sdělení dítěti může být také tohoto typu: „Tak, teď už mne nepotřebuješ, maminka tě bude vychovávat a najde ti lepšího tatínka, než jsem já.“
- **Působení na dítě** – tady nejde o vědomé ovlivňování proti druhému rodiči, dítě ale může vycítit i zastíraný záporný postoj a s druhým rodičem nepůjde třeba jen proto, aby prvnímu nezpůsobilo bolest a nezarmoutilo jej. Rozchodová krize rodičů většinou neprobíhá vyrovnaně, takže oba partneři nemusí chtít dosáhnout rozvodu a snaží se všemožně o „zachránění“ zbytků rodiny.

Rodiče také brzy po rozvodu či rozchodu argumentují tím, že dítě si již zvyklo. Jde však často

jen o „zbožné přání“ než o realitu. Dítě na rozvodu rodičů většinou nezíská nic moc dobrého a prožívá jej jako ztrátu.

Vliv konfliktů na dítě a výchovné kompetence rodičů

Nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje z dlouhodobého hlediska adaptaci dítěte na rozchod rodičů je především množství konfliktů mezi rodiči, které probíhají v přítomnosti dítěte, a kvalita rodičovství a výchovné kompetence rodičů. Je důležité dbát na to, aby se dařilo **vyhnout se tomu, aby dítě bylo přítomno konfliktům rodičů!** (Novák, 2012)

Jennifer McIntosh (2007) uvádí následující koncept a myšlenky, ze kterých doporučujeme pracovníkům/pracovnicím OSPOD vycházet při motivování rodičů k pozitivnímu řešení jejich rodičovských sporů. Pokud je rozchod rodičů a s tím související změna dospělými dobře zorganizována, rozchod nemusí být pro děti z dlouhodobého hlediska škodlivý. Se správnou podporou najde většina rodičů po rozvodu cestu k vybudování bezpečné základny pro své děti. To je dobré pro rodiče a životně důležité pro děti. Mnoho z nás si klade otázku, zda je konflikt mezi rodiči pro děti škodlivý. Na to lze říci - někdy. To, co nejvíce ubližuje dětem a jejich rozvoji, a to jak dlouhodobě, tak i krátkodobě, je **pokračující konflikt mezi dospělými, který není vyřešen**. Dobrá zpráva je, že děti se mohou s konfliktem mezi rodiči vyrovnat (dlouhodobě), pokud konflikt není násilný, častý, rodiče pracují na jeho vyřešení a děti rozumí tomu, že nejsou obviňovány ze vzniku konfliktu a nejsou středem problému. Ve skutečnosti se mohou děti všech věkových kategorií učit dovednostem, jak se dobře s konfliktem vyrovnat, avšak jen za předpokladu, že nejsou příliš vystresované tím, co se v rodině děje. Někteří rodiče řeší své konflikty tak, že se rozejdou. Pro mnohé však konflikt narůstá, když k rozchodu dojde, a následně pokračuje ještě dlouho po rozvodu. To je pro rodiče i děti velmi stresující. Je proto velmi důležité myslet na to, co děti v těchto situacích potřebují.

Vrcholný konflikt přichází v různých formách a v různém rozsahu. Rodiče se ve vrcholném konfliktu chovají takto: zůstávají velmi rozeznělí, vzájemně si nevěří, stávají se verbálně vulgární, vyhýbají se sobě navzájem, hádají se nebo se vzájemně obviňují, chodí často k soudu, vyhrožují, zastrašují se nebo se snaží ovládat svého expartnera, jsou agresivní nebo násilní, mají problémy v komunikaci o dětech, kritizují jiná rodičovství apod.

Pro každého je těžké s tímto nastavením žít a je důležité, aby se to změnilo, protože pokračující rodičovský konflikt stojí děti příliš mnoho. Výzkum ukazuje smutnou pravdu, že konflikt mezi rodiči, který pokračuje a není vyřešen, je velmi těžký pro děti a teenagery **a může ovlivnit cestu, kterou se vyvíjejí** následovně - děti ztrácejí schopnost věřit, vytvářejí chudé úzké vztahy ke svým rodičům, nevěří samy v sebe, bývají ochromeny svými pocity, ukazují své strádání ve špatných návycích a zvycích, mají problémy se skamarádit a udržet si přátele, nejsou sebevědomé, neprosívají tak dobře ve škole a mají problém vytvářet zdravé dospělé vztahy.

Rozchod rodičů nemusí způsobit změnu v duševním zdraví dětí, ale podepíše se na něm více, než by bylo normální, a to v případech, kdy je mezi rodiči dlouhodobý nenávistný nevyřešený konflikt. Dětská energie se vyčerpá velkým nebo častým konfliktem mezi rodiči, a to především v důsledku toho, že matky a otcové nemohou „být nastavení“ pro děti, protože jejich mysl je plná napětí a hněvu. Miminka a malé děti jsou speciálně zranitelné rodičovskými konflikty a stávají se opatrované a opečovávané „uchvácenými“ rodiči.

Konflikt také stojí hodně rodiče. Prožívají hněv a deprese, jsou plni starostí, které stále pokračují. Ztrácí perspektivu a zapomínají, co je důležité. Mnohdy se necítí jako dobří rodiče. Vynakládají peníze na prostředníky a právní zástupce a prožívají nervy drásající a drahé právní procesy. Řeší ztracený pracovní čas a zapomínají, že zde existují také řešení, nejen problémy. Rodiče v konfliktu se svým expartnerem potřebují podporu, aby to vyřešili. Je třeba rodičům sdělit, jaké dopady mají konflikty na děti i na ně samotné, a upozornit je, že je na nich, nakolik nechají konflikty vyvrcholit a dovolí jejich působení na děti.

Sociální pracovnice/pracovník může rodičům dát následující doporučení pro eliminování vlivu konfliktů na děti:

- držte děti mimo střed svých argumentů,
- nikdy nežádejte děti, aby předávaly zprávy druhému rodiči,
- neptejte se dětí na osobní otázky o druhém rodiči,
- dělejte opatření, která vyhovují dětem,
- mějte na paměti, že vaše děti mohou mít rozdílné pocity od těch vašich,
- snažte se všimnout, co je opravdu pro vaše dítě dobré,
- dávejte svolení dítěti, aby si užilo druhého rodiče,
- pomáhajte dítěti mít zdravý vztah s druhým rodičem,
- všímejte si, jak působí na vaše děti tlak,
- pamatujte si, že děti se mohou samy dostat do „různých deformit“ uvnitř svého vnitřního světa, aby se vypořádaly s konfliktem mezi lidmi, které nejvíce milují.

5.3 Rizika manipulace rodičů s dětmi

Při rozchodu prochází oba rodiče rozbouřenými city, s pocity nenávisti, které potřebují ventilovat a odreagovat. Mohou pociťovat snahu pomstít se, pocity hlubokého zklamání, kdy je všechno opustilo, a dítě se pro ně v daném okamžiku stává vším. Pro dítě je tento stav velmi nebezpečnou situací, která ho svazuje. Dítě nemá totiž uspokojeny své **vývojové potřeby** – dostatek podnětů, které činí jeho svět **smysluplným** a dodávají mu **pocit jistoty** a vědomí své **vlastní hodnoty a otevřené budoucnosti**. Ti, kdo nemají dítě ve své péči, zaměňují často uspokojování citových potřeb za uspokojování potřeb materiálních. Rodiče se mohou snažit potřeby dítěte naplnit právě „kupováním a podplácením“ dítěte. Zapomínají na to, že **citový vztah** dítěte k dospělému se nezakládá v rozhodující míře na příjemnostech a už vůbec ne na příjemnostech z vlastnictví, nýbrž na pocitu jistoty a **bezpečí v přítomnosti rodiče**. Podplácení dítěte ze strany jednoho rodiče se nezdá zákonitě měnit ve vydírání tohoto rodiče dítětem. (Matějček, Dytrych, 1992). Pro část dětí rozvedených rodičů je lež, podvod, manipulace, citové i tělesné násilí každodenním **průvodcem** při rozpadání rodiny. Tyto vzorce sociálního chování se zapisují do dětské duše a zcela automaticky vyplývají na povrch v obdobných situacích. **Popouzení** je definováno jako jakékoli ovlivňování dítěte – přímé nebo nepřímé, **s úmyslem snížit hodnotu druhého rodiče nebo rodičů navzájem v očích dítěte**. Intenzita může být různá. Toto popouzení má za následek snížení schopnosti adaptace dítěte v sociálním prostředí, a to se projevuje poruchami chování. Škola se často stává místem, kde lze první známky působení rodinného rozkolu odhalit. Dítěti se náhle zhorší prospěch, ztrácí

svoji citlivostí, svědomitostí, stává se přecitlivělé, podrážděné apod. Popouzení se přenáší také do vztahů s kamarády. Dítě se může cítit méněcenné, nejisté v důsledku toho, že zůstalo pouze s jedním rodičem, může být hašteřivé, nedůvěřivé a stává se neoblíbené. (Vaníčková, 1999)

Ztráta rodiče znamená pro dítě zvýšenou zranitelnost spíše než konkrétní psychické poškození. Tato **zvýšená zranitelnost začne být pro dítě rizikem až ve spojení s nepřiměřeným rodičovským fungováním** či v důsledku snížení podpory prostředí. Dítě má vědět, že za rozvod nemůže, nezůstává samo a může se spolehnout na srovnatelnou míru opory blízkých lidí jako předtím. Není na škodu podporovat náhradní zdroje uspokojení a pozitivních zážitků (např. péče o psa, aktivní sportovní činnost či možnost jiné blízké osoby než té, která odešla).

SHRNUTÍ

Rozvod či rozchod rodičů probíhá v několika fázích – od bezprostřední krize po plnohodnotnou adaptaci na nové porozvodové uspořádání. Počáteční zmatek a rozkol ustoupí, nicméně adaptace na rozvod není otázkou týdnů ani měsíců, nýbrž až asi tří let. Rodiče také brzy po rozvodu či rozchodu argumentují tím, že dítě si již zvyklo. Jde však často jen o „zbožné přání“ než o realitu. Změny a problémy se objevují v oblasti fyzické, emocionální, ekonomické, právní a rovněž s realizací nového uspořádání a se zvykáním si na ně. Rodiče musí nejprve vyřešit péči o děti a pak teprve dochází k rozvodu. Mohou se na uspořádání po svém rozchodu shodnout nebo ne. V opačném případě mají nevyřešené a dlouhodobé konflikty a spory rodičů velmi negativní vliv a obrovské nároky na děti. To, co nejvíce ubližuje dětem a jejich rozvoji, a to jak dlouhodobě, tak i krátkodobě, je pokračující konflikt mezi dospělými, který není vyřešen. Děti se mohou s konfliktem mezi rodiči vyrovnat a u dobře zvládnutého konfliktu si vzít vzor pro řešení do budoucna. V tomto období je vhodné poskytnout podporu a pokládat otázku rodičům, zda to, co chtějí a dělají, bude pro dítě opravdu přínosem. Děti velmi těžce prožívají skutečnost, že se jeho „lidé“, které má rádo, nemají navzájem rádi. Tento poznatek vzbuzuje v dítěti nejistotu, napětí a úzkost. Z tohoto důvodu je důležité zachovat pozitivní obraz druhého rodiče, aby si dítě bylo vědomo i své hodnoty a buďovalo dále vlastní zdravé sebevědomí. Při řešení rozchodu rodičů je dobré rodiče motivovat k tomu, aby „drželi“ děti mimo své spory, nežádali je, aby předávaly zprávy druhému rodiči, dělali opatření, která vyhovují dětem, pomáhali dítěti mít dobrý vztah s druhým rodičem a mysleli na to, že se rozvod či rozchod může odrazit v psychice dítěte, které se vyrovnává s konfliktem osob, jež nejvíce miluje. Je třeba zabránit kupování a podplácení, negativnímu ovlivňování dítěte a popuzování. Rodiče se tak vyhnou rizikům spojeným s manipulací s dětmi, kterými jsou ztráta pocitu jistoty u dítěte, ztráta své vlastní hodnoty a otevřené budoucnosti. Zvýšená zranitelnost dítěte v tomto období začne být pro dítě rizikem až ve spojení s nepřiměřeným rodičovským fungováním či v důsledku snížení podpory prostředí.

VI. Osobnostní profily rozvádějících se rodičů

Při sporech rodičů o dítě je nezbytné pečlivě posoudit osobnostní charakteristiky obou rodičů (**citová a psychosociální zralost x poruchy osobnosti, emoční stabilita x labilita, odolnost vůči stresu, zralost x nezralost, agresivita**). Základní rámcový posudek o rodiči a charakteristiku jeho osobnosti vytváří sociální pracovník/pracovnice při komunikaci a jednání s rodičem. Obecně platí zásada - čím více psychopatologie, tím méně je takový rodič vhodný k výchově dítěte.

6.1 Znalecký posudek

V případě rozhodování o tom, kterému rodiči bude dítě svěřeno do péče, může pracovník/pracovnice OSPOD či soudce při pochybnostech o osobnostech rodičů a při nepřesvědčivosti jejich jednání souvisejícího s nedohodou na péči o dítě s druhým rodičem navrhnout důkaz znaleckým posudkem psychologa nebo psychiatra.

Závěry znaleckého posudku významným způsobem přispívají k rozhodnutí soudu v řízeních o péči o nezletilé. Tento posudek je navrhován zejména ve sporných případech, jestliže rámcové posouzení osobnosti rodičů nestačí a nelze předpokládat dohodu rodičů na péči o dítě. Zde je nutná podrobná diagnostika soudních znalců – psychiatrů nebo psychologů. Soud vydává o ustanovení znalce z příslušného oboru usnesení, proti osobě znalce mohou být do 8 dnů od doručení podány námitky. Soud určuje znalci, koho, do kdy a za jak dlouho má vyšetřit, jaký počet posudků má vyhotovit. Obvyklá doba pro vyhotovení znaleckého posudku je asi 4-8 týdnů. Soud ustanovuje pouze znalce zapsané v seznamu Ministerstva spravedlnosti, který je veřejně přístupný; to je garancí kvality a odbornosti ustanoveného znalce.

Znalec může být v případě podjatosti vzhledem k jeho poměru k věci či k účastníkům vyloučen z výkonu funkce. Soud volí znalce ze seznamu, který je soudu k dispozici (nahlédnout do něj lze u každého krajského soudu).

Konkrétní otázky soudce na znalce mohou například obsahovat tyto oblasti:

- posouzení výchovné způsobilosti obou rodičů, jejich osobnostních rysů a lepších předpokladů pro výchovu dítěte/děti,
- posouzení vzájemných vztahů mezi rodiči, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi navzájem, popuzování či negativní ovlivňování dětí proti druhému rodiči,
- posuzování, zda je nutné nebo možné přistoupit k rozdělení dětí mezi rodiče při úpravě jejich poměru k dětem.

Znalecký posudek by měl být odrazem kvalitně provedeného rozhovoru, pozorování, využití anamnézy, klinické zkušenosti a úvahy.

Co by měl dobrý znalecký posudek obsahovat:

- uvedení názvů použitých metod,
- použití metod projektivních,
- potvrzení závěrů ze dvou stran – dvěma metodami,
- obvyklou strukturu včetně diskuse (znalecké úvahy), kde znalec uvede, jak dospěl k tomu, co uvádí; nezbytný je závěr a odpovědi na otázky soudu,
- zda není bezdůvodně preferován jeden rodič oproti druhému,
- zda bylo dítě vhodným způsobem konfrontováno s dospělým, v jehož neprospěch se vyslovilo, a zda mohl odmítnutý rodič s dítětem před vyšetřením vůbec pohovořit, případně zda bylo přihlédnuto k tomu, jak dlouho bylo před vyšetřením dítě v péči druhého rodiče,
- zda bylo využito i mimoslovních projevů dítěte – někdy je pro dítě snazší projevit se svým chováním než slovy, např. když si k druhému rodiči sedne na klín, přitulí se, pohladí preferovaného či oblíbeného rodiče apod. O toto lze znalce rovněž požádat.

Znalecký posudek si může vyžádat i rodič sám a v takovém případě si zvolí také znalce, který posudek provede. V tomto případě však rodič riskuje, že protistrana bude považovat posudek za podjatý a předpokládat ovlivnění znalce.

V praxi se stává, že usnesení soudu o ustanovení znalce již vstoupí v platnost (řádově asi v měsících) a stále se nic neděje. Většinou je to proto, že znalec doposud neobdržel od soudu z různých důvodů spis spolu se zadáním posudku. Rovněž vyhýbání se sezení se znalcem může vést k prodlužování celého řízení a k pokutám za nedodržení soudního nařízení. Rodičům lze také sdělit, že soud předává materiály, které mají být prostudovány, přímo znalci a že oni mohou s sebou vzít podklady, které chtějí znalci dát k seznámení. Také lze rodiče seznámit s tím, že po prvním sezení mohou následovat další a posléze mohou být ještě vyhodnocovány psychologické diagnostické metody – testy (např. projektivní metoda, tzv. Rorschachův test nebo Zulligerův test barevných skvrn použitelný u klientů od 3 let či kresba stromu, začarovaná rodina apod.).

Znalec může rodiče vyzvat k tomu, zda si přejí **konfrontaci s druhým rodičem či konfrontaci s dítětem**. V praxi jde v takovém případě o situaci, kdy je dítě vyzváno, aby některé své názory či přání, které sdělilo znalci, opakovalo před oběma rodiči. Často to však pro děti bývá velmi těžké. **Na dospělých pak zůstává, zda chtějí dítěti takové trauma připravit. Je dobré na to rodiče upozornit.**

Posouzení interakce obou rodičů před soudním znalcem není důležité tam, kde je deklarován rodinný rozvrat a v dané sféře již není co zkoumat. Zhodnocení tohoto typu je však potřebné například v úvahách o střídavé či dokonce společné výchově. Svého významu nabývá také při určování místa, kde bude dítě předáno ke styku rodiči, u kterého není v péči (např. pokud se jeví jako vhodné stanovit jiné místo předávání dítěte ke styku než osobní teritorium domova dítěte).

6.2 Osobnost rodiče

Podle přístupu rodičů při řešení rozpadu rodiny lze také sledovat projev jejich osobností. Například psychopatologické osobnosti budou hledat úskok či vyhýbání a úplně ve všem hledat nějaký zádrhel, hysterik bude své chování a jednání přehánět, bude vtíravý či přeuctivý a nesouhlas s jeho jednáním bude považovat za podlou intriku apod.

Kritéria „nedobrého rodiče“ :

- porucha osobnosti (psychopatie),
- intenzivní pocity nenávisť vůči bývalému partnerovi,
- psychický i fyzický nátlak (výhrůžky, zastrašování) jako běžný komunikační prostředek (nejen v rámci rodiny),
- neustálá potřeba naprosté kontroly nad situací,
- nezdravý vztah k dítěti (jeho využívání, zneužívání),
- nemorální chování (přestupky, trestní stíhání),
- verbalizovaný strach či negativní prožitky dítěte pojící se s rodičem,
- alkoholismus a jiné závislosti,
- neplacení výživného a zanedbávání výchovy apod.

O své lásce a zájmu o dítě budou hovořit oba rodiče, kteří žádají o svěřeni do své péče. Proto je nutné rozpoznat lásku zaměřenou na rozvoj a štěstí dítěte od lásky deficitní, sobecké, zaměřené převážně na uspokojení vlastních potřeb rodičů.

Při zjišťování je dobré se zaměřit na:

- znalost vnitřního světa dítěte (ptáme se rodiče, co by na danou otázku mohlo dítě odpovědět, jak by asi namalovalo obrázek daného zadání, jak by se asi zachovalo v dané situaci apod., a jeho odpovědi konfrontujeme s tím, co jsme zjistili dříve u dítěte),
- schopnost rodiče vidět klady i zápory dítěte, co nejlépe odhadnout míru jeho schopností a dovedností,
- účast rodiče na základních aktivitách péče o dítě (kdo vodí dítě do školky, k lékaři, kdo pomáhá s úkoly a učením, kdo čte večer pohádku a tráví s dítětem volný čas). (Říčan, 1991)

Znaky násilného rodiče

V případech domácího násilí (DN) mezi rodiči mohou být osobnostní charakteristiky provázeny těžkou depresí a příznaky posttraumatické stresové poruchy. To jsou pravděpodobné příčiny domácího násilí. (Dalton, 1999). Protože neexistuje typický „násilník“ a typická „oběť“, je někdy velmi těžké situaci správně vyhodnotit. Pachatelé DN pocházejí ze všech socioekonomických

i vzdělanostních vrstev. Je pro ně typická „dvojitá tvář“, kdy na veřejnosti vystupují jako sympatičtí, komunikativní, řešeni hledající rodiče, pro něž je v poslední době charakteristická velmi dobrá informovanost o svých právech, avšak v soukromí jsou bezohledně agresivní.

Za násilné chování odmítají nést odpovědnost, jeho příčiny vidí mimo sebe, nejčastěji u partnera (Příklad: pokud by ses nechoval/a tímto způsobem, nemusel/a bych ti já ubližovat). Nepřipouštějí si, že by mohli být potrestáni, pokud ano, pak to však vnímají jako křivdu. Většinou nepocítují lítost, násilí vnímají jako běžný komunikační prostředek, jako své právo. Partnera (i děti) vnímají často jako své vlastnictví, jejich odchod nesou velmi těžce a často jsou ochotni udělat vše (včetně hrozby zabití) pro to, aby je získali zpět.

Čírtková (2009) uvádí několik zásadních otázek, na něž je důležité odpovědět, než vyneseme předmětné rozhodnutí týkající se domácího násilí:

Otec

- Projevuje dostatečný náhled na problematičnost svého partnerského chování, přijímá zodpovědnost za své chování?
- Je ochoten a připraven v kontaktu s dítětem svého násilného chování upřímně litovat, eventuálně se za něj omluvit?
- Jaké motivy podněcují otce v usilování o kontakt s dítětem?
- Nejedná se spíše o kontrolu a moc, kterou chce otec uplatnit nad jeho matkou?
- Bude otec akceptovat podmínky upravující jeho kontakt s dítětem?

Dítě

- Je dostatečně zajištěna bezpečnost dítěte při kontaktu s otcem?
- Disponuje dítě dostatečnými psychickými předpoklady, aby zvládlo eventuální zátěž vyplývající z kontaktu s otcem?
- Zpracovalo již dítě silné ohrožující a negativní zážitky, jež přinášelo DN v jejich rodině? (Jasnou kontraindikací pro nařizování kontaktu s otcem představuje PTSP (posttraumatická stresová porucha); pokud je u dítěte diagnostikována, musí případnému kontaktu předcházet terapie.)
- Disponuje dítě vůbec vzpomínkami na pozitivní zážitky s otcem - takže lze předpokládat pozitivní citovou vazbu k otci?
- Dostalo dítě příležitost podílet se na uspořádání podmínek kontaktu s otcem?
- Je zajištěna situace předávání tak, aby riziko retraumatizace bylo minimální? (Je možné vůbec dítě vystavovat kontaktu s násilnou osobou, aniž by bylo v ohrožení?)

Matka

- Uvědomuje si matka význam vztahu „otec- dítě“?
- Dostala matka dostatečný prostor podílet se na plánování bezpečného kontaktu dítěte s otcem?
- Má matka zajištěnou fyzickou bezpečnost při předávání dítěte?

Koncept Čírtkové (viz výše) vychází z toho, že násilně jednají převážně muži, což je častější koncept rozdělení. Je třeba počítat také s tím, že násilnosti mohou pocházet také ze strany matky. V tom případě platí obdobná verze jednání opačně.

SHRNUTÍ

Posouzení osobnostní charakteristiky obou rodičů, kteří řeší zajištění péče o děti, je součástí šetření sociální pracovníce/pracovníka. Sociální pracovník/pracovnice se zaměřuje při tomto zjišťování na citovou a psychosociální zralost, poruchy osobnosti, emoční stabilitu či labilitu, odolnost vůči stresu, zralost nebo nezralost rodiče a jeho sklony k agresivnímu chování. Nestačí-li posouzení sociální pracovníce/pracovníka a spory o dítě nelze bez pochybností vyřešit, přistoupí soud k provedení znaleckých posudků. Na základě znaleckého posudku od psychologa nebo psychiatra pak soud může přihlídnout ke svěření dítěte do péče rodiče.

Soud volí znalce a nařizuje, co má být v jakém rozsahu posouzeno. Posudek může vyžadovat také rodič. Znalecký posudek by měl být odrazem kvalitně provedeného rozhovoru, pozorování, využití anamnézy, klinické zkušenosti a úvahy. Znalec je seznámen s podklady a může rodiče vyzvat k tomu, zda si přejí konfrontaci s druhým rodičem či konfrontaci s dítětem. Na dospělých pak zůstává, zda chtějí dítěti takové těžkosti připravit. O své lásce k dítěti a zájmu o ně budou hovořit oba rodiče, kteří žádají o svěření do své péče. Je nutné rozpoznat lásku zaměřenou na rozvoj a štěstí dítěte od lásky deficitní, sobecké, zaměřené převážně na uspokojení vlastních potřeb rodičů. Také je třeba se zaměřit na negativní charakteristiky osobnosti rodičů, jako jsou poruchy osobnosti, projevy nátlaku, nenávisť, potřeba nadměrné kontroly, využívání či zneužívání dítěte, nemorální chování, verbalizovaný strach, alkoholismus a jiné závislosti včetně záměrného neplacení výživného či zanedbávání dítěte.

Sociální pracovník/pracovnice zjišťuje orientaci ve vnitřním světě a zájmech dítěte, schopnost rodiče vnímat klady i záporny dítěte a odhad jeho schopností a účast rodiče na péči o dítě.

Při zjištění násilného chování rodiče je třeba vědět, že není v zájmu dítěte s takovým rodičem zůstat. Rodiče za násilné chování odmítají nést odpovědnost, jeho příčiny často vidí mimo sebe, nejčastěji u partnera. Oba rodiče by měli své dítě ctít a respektovat, poznávat a objevovat jeho povahu, sklony a zájmy. Dle toho pak přizpůsobit své výchovné postoje a cíle tak, aby to odpovídalo individualitě dítěte. Lze tedy vyvodit závěr, že necitlivý rodič nevnímá a nehodnotí dítě na základě jeho vlastních projevů, ale interpretuje jeho chování a projevy ve světle svých vlastních přání.

VII. Specifika komunikace s rodiči při řešení rozpadu rodiny

7.1 Komunikace s rodičem při zjištění domácího násilí

Jak již bylo uvedeno, osobnost rodiče může vykazovat různé odchylky od běžné normy. Dle charakteru odchýlení se pak odvíjí i další spolupráce. Pokud se jedná o rodiče vystrašeného, úzkostného, nejistého, trpícího pocitu méněcennosti, který může měnit své postoje a názory dle situace (a tlaku okolí), působí nesoustředěně a většinou trpí různými psychosomatickými potížemi (bolesti hlavy, břicha, nespavost, noční můry), pak se doporučuje především velmi dobře zmapovat jeho reálnou životní situaci (s využitím všech dostupných zdrojů) s důrazem na zjištění stupně a pocitu bezpečí, neboť odpovídá profilu oběti. Nejspolehlivějším ukazatelem domácího násilí jsou opakovaná napadení a viktimizace oběti.

Je časté, že se oběti obracejí na oddělení sociálně-právní ochrany dětí se zástupnými problémy (nezvladatelné chování dětí, stížnosti ze školy...), stydí se a bojí se o násilí otevřeně mluvit a jako primární problém uvádí jiné důvody, realitu vnímají zkresleně, mohou vypovídat i ve prospěch pachatele. V komunikaci s takovou osobou je třeba mít dostatek času, volit trpělivý, neautoritativní přístup – podpořit rodičovské kompetence, pomoci s dalším postupem, právními kroky. Vykazuje-li symptomy posttraumatické stresové poruchy, pak je užitečné doporučit odbornou pomoc, která je nezbytným předpokladem další spolupráce.

Je-li rodič naopak suverénní, sebejistý, s jasnými požadavky a cíli, který může mít tendenci k obviňování partnera, k cílené manipulaci s fakty i zúčastněnými osobami, pak je velmi důležité nepodlehnout jeho tlaku, neustupovat jeho požadavkům, ale zachovat si profesionální odstup, autoritu a racionální stanovisko, při němž je na prvním místě zájem dítěte. Pro tyto osobnosti je typické, že se s nimi „výborně“ komunikuje, avšak pouze do té doby, dokud vše probíhá podle jejich představ a scénáře. Pak se jejich vstřícné chování může rázem změnit, mohou začít podávat nejrůznější stížnosti, a to s cílem znevážit a zdiskreditovat.

Mnoho pachatelů domácího násilí je přesvědčeno o správnosti svého chování, nepřebírají zodpovědnost za násilí a veškerou vinu přenášejí na okolí. V této fázi je důležité držet jasné hranice, neustupovat ze svých stanovisek a nenechat se zastrašit. Zvládnout tento kontakt je velmi náročné, sociální pracovník/pracovnice by měl/a mít možnost podpory (supervize či intervize).

Existují vztahy, kde se chovají násilně oba partneři. Komunikace ani s jedním z nich není konstruktivní, jsou zcela pohlceni vlastní rivalitou, na přítomné děti neberou žádný ohled. Zde je nutná spolupráce s odborníky – psychology či psychiatry, aby se rizikové faktory adekvátně ošetřily a minimalizovalo se nebezpečí hrozící dětem (viz dále kapitola X.).

7.2 Směřování rodičů při řešení rodičovských sporů

Sociální pracovník/pracovnice, který/á má vliv **na řešení sporu rodičů o dítě**, se při své práci s rodinou, jež se rozpadá, opírá o tyto zásady:

1. Je-li to jen trochu možné, vede rodiče k tomu, aby druhému přiznali jeho rodičovské schopnosti.
2. Motivuje rodiče k tomu, aby přiznali a dovolili druhému rodiči vyjadřovat lásku k dítěti (dětém).
3. Vysvětluje oběma rodičům, že dítě/děti potřebuje/í kontakt s oběma rodiči (pokud to není v kontraindikaci a proti zájmu dítěte, např. při prokázaném domácím násilí apod.).
4. Sděluje rodičům, aby si uvědomili, že muž nebude fungovat jako žena a žena jako muž, a proto je třeba přiznat každému pohlaví jeho pozitivní vliv při dalším pečování o dítě (děti) – nejen identifikační vzor matky pro dceru a otce pro syna, ale také vliv rodiče druhého pohlaví na perspektivní výběr životního partnera.
5. Rodiče podporuje při řešení jejich problémů a dává jim na vědomí, že zvládnutím nesnadné situace (i třeba s pomocí odborných konzultací či porad) mohou zmírnit dopad rozvodu na děti, které mají obrovskou tendenci přisoudit sobě různě velkou míru vlastní viny na rozvodu rodičů.
6. Rodičům je dobré naznačit, že citové vydírání, deptání či vyhrožování sice zasáhne druhého rodiče, ale dítě se stane nátlakovým prostředkem, a tak jako se každá páłka ve sportu opotřebuje, dětská psychika i tělo nemohou dlouho takový nápor zvládat bez újmy.
7. Podporuje schopnost rodičů předávat si veškeré informace mezi sebou jako dospělí a nevyžadovat ani nepodporovat u dětí vyřizování vzkazů jednoho rodiče druhému.

Při šetření rodičovských sporů a zjišťování objektivního stanoviska k řešení situace je třeba se vyvarovat následujících postupů:

1. Radit stranám a moralizovat. Nehodnoťte názory a skutky a nedávejte najevo, že jste nějakými reakcemi šokováni.
2. Chovat se dominantně a povýšeně, neboť to působí na rodiče negativně a budou podávat zkreslující informace.
3. Neprosazujte výklad jedné strany a nenechejte jednu ze stran, aby situaci řídila.
4. Vlastní hodnoty a řešení ponechávejte spíše v pozadí a soustřeďte se na to, aby rodiče dokázali nalézt to nejlepší řešení sami za přispění vašeho vedení.
5. Nenuťte někoho, aby řekl či odsouhlasil něco, co si sám nemyslí, a nerozebírejte nevědomé motivy účastníků, aby nedocházelo ke smyšlenkám. (Stöhrová, Šišková, 2009)

7.3 Styl práce sociálních pracovníků/pracovnic zaměřený na dosažení vzájemné dohody na péči o děti

Doporučení pro komunikaci sociálních pracovníků/pracovnic s rodiči při nalézání společných řešení situace ve prospěch dětí:

1. Při prvním seznámení s případem rodičů, kteří se rozcházejí, si pokud možno sjednejte schůzku s oběma rodiči odděleně a vytvořte k rozhovoru důvěrnou a konstruktivní atmosféru. Volte pro diskuse s rodiči vhodný čas, rozmyslete si, kdy a kde by se setkání mělo konat (nejlépe v místě bydliště rodiče) a jak dlouho by mělo trvat. Nevhodně načasované setkání má vliv na (ne)pokročení v řešení celé situace. I při prvním společném setkání, kdy jsou přítomni oba rodiče, se dají využít následující doporučení. Je však třeba počítat s tím, že v této situaci jsou kladeny vysoké nároky na osobnost a zkušenosti sociálního pracovníka/pracovnice, který/á komunikaci mezi oběma rodiči zároveň řídí.
2. Používejte efektivní komunikaci spočívající v tom, že každé straně dáte aktivně najevo, že slyšíte a reflektujete, co má na mysli. Při zpětném reflektování se ujistíte o tom, jestli se shoduje to, co myslí a říká, a jestli tomu dobře rozumíte. Aktivní naslouchání dokáže rozptýlit hněv, vyjasnit případná nedorozumění a vytvoří porozumění v oblasti vnímání a prožívání. Vyzvěte obě strany individuálně, aby vám vypověděly svůj příběh, a usnadněte jim sdělování.
3. Dbejte na vyvážený přístup k oběma rodičům, vyslechněte si náhled obou stran bez hodnocení, co je správné a co ne.
4. Pojmenujte a formulujte rozpory a problémy rodičů tak, aby případné spory byly řešitelné, a vytyčte oblasti vzájemné shody.
5. Ptejte se, nedělejte prohlášení, to vyvolá odmítnutí nebo protiařargument. Používání otevřených otázek vede k zamýšlení a snazšímu nalezení vhodných řešení.
6. Hleďte za sděleními a vyjadřovanými pozicemi rodičů jejich zájmy a očekávání. Poziční výroky vyvolávají obrannou reakci, která zachycuje obavy a starosti, přijdemeli na to, co je za těmito reakcemi, objevíme další přijatelné řešení.
7. Umožněte oběma rodičům, aby si zachovali „tvář“. Většina lidí chce najít způsob, jak mohou vyřešit konflikt a zároveň vytvářet o sobě pozitivní obraz. Nenuťte rodiče, aby se rozhodli okamžitě a ponechejte jim, pokud je to možné, prostor na promyšlení.
8. Buďte si vědomi toho, že můžete v mnoha situacích a rozhovorech působit jako prostředník, který velkou měrou napomůže k řešení sporu rodičů. Vidíte totiž situaci jako nezávislá osoba ze třetí strany. Rodiče, kteří jsou v řešení sporu emocionálně zainteresovaní, neumí nezávisle situaci zhodnotit a ztrácí nadhled.
9. Mějte na paměti správnou volbu slov, protože ta vytváří skutečnost. Promyslete si předem, jaká slova používáte a jak působí na ostatní. Když použijete slovo „kompromis“, může to působit jako ustoupení, uvedete-li spojení „vyhovění zájmům všech stran – rodičů i dětí“, vztahujete možné řešení ve prospěch všech.

-
10. Hledejte a soustředěte se na podstatné znaky konfliktů (omezené zdroje času či peněz, rozdílná stupnice hodnot apod.) a odlište je od okrajových (špatná komunikace, osobnostní rysy, řešení detailů apod.).
 11. V průběhu řešení konfliktu ověřujte získané poznatky, sumarizujte, objasňujte a formulujte problémy tak, aby byly snáze řešitelné. Nepouštějte se do řešení dříve, než máte dostatek informací z obou stran. Potřebujete znát zejména veškeré sporné aspekty a možná řešení stejně jako rizika a přínos každé alternativy.
 12. Při řešení samotného konfliktu mezi rodiči využívejte grafických pomůcek (např. jednoduché nákresy usnadňují komunikaci) a v závěru vypracujte písemný záznam o dosažené dohodě s rodičem nebo mezi rodiči. Vyhnete se tak případným nedorozuměním a nejasnostem a zajistíte tak trvanlivost dohody.

Pro **vytvoření dobrého kontaktu a zlepšení atmosféry při komunikaci** s rodiči je vhodné využít také následujících technik aktivního naslouchání.

Techniky aktivního naslouchání

1. Povzbuzování

Prostředky:

- Užíváme výhradně otevřené otázky.
- Užíváme neutrální slova.
- Nevyslovujeme souhlas či nesouhlas.

Příklady:

- *Co mi o tom můžete říct?*
- *Jaký je váš názor?*
- *Jak to vidíte vy?*
- *Co se změnilo?*

2. Objasňování

Prostředky:

- Kladení otevřených otázek.
POZOR na otázku PROČ? a na přebírání iniciativy a dopovídávání.

Příklady:

- *Co si pod tím představujete?*
- *Koho se to týká?*
- *Komu to ještě vadí?*
- *Jak vy to vnímáte?*
- *Co je pro vás nejdůležitější?*
- *Jak to vypadá doma, když se potkáte?*

3. Parafrázování

Prostředky:

- Svými slovy zopakovat hlavní myšlenky sdělení.

POZOR! Parafrázování neznamená důsledně zopakovat vše, co jsem právě slyšel/a.

Příklady:

- *Jestli tomu dobře rozumím, tak ...?*
- *Vy říkáte, že ...*
- *Je to tak, že ...?*
- *..., říkám to správně?*

4. Zrcadlení pocitů

Prostředky:

- Pojmenujeme, co si myslíme, že druhý cítí.
- Můžeme použít i otázku.
- Necháme druhému prostor pro to, aby nás mohl případně korigovat.

Příklady:

- Vidím, že vás to velmi rozčílilo
- Vnímám, že jste rozrušený. To je v této situaci v pořádku
- Myslíte, že to bylo zbytečné a berete to jako křivdu?

5. Shrnutí

Prostředky:

- Strukturovat hlavní vyřčené myšlenky.
- Formou konstatování.
- Ověřujeme, zda to všichni zúčastnění vnímají stejně.

Příklady:

- Pojdme shrnout, co jsme do této chvíle probrali.
- Dohodli jsme se, že budeme řešit ..., je to tak?
- Dohodli jsme se, že...
- V předcházející hodině jsme mluvili o A)...B)... a C)... a jako nejvhodnější se jeví ...

6. Ocenění

Prostředky:

- Projevit uznání úsilí a činnostem.
- Oceňujeme všechno, co ocenit lze (aktivní účast v rozhovoru, pozitivní přístup, osobitý pohled na situaci).
- Ocenění by mělo být konkrétní a upřímně míněné.

Příklady:

- *Jsem ráda, že jste mě na ... upozornila.*
- *Jsem ráda, že jsme o ... mluvili.*
- *Těší mě, že ...*
- *Skutečně si cením vaší snahy vyřešit problém.*
- *Děkuji vám za vaši ochotu.*

Další doporučení pro úspěšnou komunikaci:

Já - sdělení

- Slouží k popisu chování, pocitů a příčiny.
- Je respektující, nekonfrontační, neobviňující a nehodnotící.
- Já - sdělením dáváte druhému najevo, že je pro vás partner, kterému můžete sdělit svoje pocity (v rámci svých hranic)

Např.

- „Jsem na rozpacích. Mám problém, se kterým bych potřebovala pomoci.“
- Opravdu mne rozzlobilo, když jsem slyšela, co jsi řekla.“
- Není mi jedno, když slyším, že máte mezi sebou spory.

Komunikační stopky aneb co nám brání v komunikaci

Přikazování:

- *Musíš se zamyslet..., uděláš (to a to)*

Poučování:

- *Ty nevíš, že je obecně známé, že...*

Napomínání:

- *Přece nemůžeš..., raději to udělej...*

Moralizování:

- *Tvoji povinností je..., všichni slušní lidé...*

Poskytování nevyžádaných rad:

- *Nejlépe bys udělal/a...*

Hodnocení a posuzování partnera:

- *Když jsi tak líný, těžko můžeš řešit...*

Vyvracení, odmítání, relativizace pocitů druhého:

- *Dospělý člověk se nebojí..., To ti nemůže být líto...*

Strhávání pozornosti na sebe:

- *To já minulý týden také...*

Interpretování, analyzování:

- *To není zas tak hrozné...*

Zvědavé vypytování:

- *Proč? Co? Jak? Kdy?*

Unikání od tématu, nemístné vtípkování:

Komunikační zlovyky při naslouchání

- Čtení myšlenek
- Přerušování a skákání do řeči
- Nereagování na sdělení – chybí zpětná vazba
- Neverbální odmítání

Komunikační zlovyky při sdělování

- Nepřímé vyjadřování pocitů oklikou
- Neupřímnost
- Nejasnost, nekonkrétnost sdělení
- Nálepkování
- Přílišné zobecňování
- Překrucování skutečnosti
- Nesoulad slovního a neverbálního projevu
- Přehnané emoce

SHRNUTÍ

Odhalení příčin neadekvátní komunikace rodiče může být klíčové pro přesnou identifikaci rodinné situace dítěte. Pozice sociální pracovníce/pracovníka je pro odhalení a zamezení pokračování násilí v rodině zásadní. Je proto velmi důležité, aby tyto pracovníci byli proškoleni v této problematice, seznámeni s metodami práce s problematickými typy osobností, s oběťmi i pachatelem domácího násilí. Nevhodně zvolená strategie v těchto případech může mít pro děti velmi zásadní důsledky a negativně poznamenat celý jejich život.

Osobnost rodiče může vykazovat různé odchylky od běžné normy, dle toho se pak odvíjí i další spolupráce a komunikace s rodiči. Co se týče pachatelů domácího násilí, tak bývají přesvědčeni o správnosti svého chování, nepřebírají zodpovědnost za násilí a veškerou vinu přenášejí na okolí. V této fázi je důležité držet jasné hranice, neustupovat ze svých stanovisek a nenechat se zastrašit. Zvládnout tento kontakt může být velmi náročné. Vůči obětem domácího násilí je pak důležité postupovat neautoritativně a poskytnout potřebnou podporu. Při zjištění manipulativního přístupu rodiče je nutné nepodlehnout jeho tlaku, neustupovat jeho požadavkům, zachovat si profesionální odstup, autoritu a racionální stanovisko, při němž máme na prvním místě zájem dítěte.

Sociální pracovníce/pracovník při řešení sporu rodičů vede rodiče k tomu, aby druhému přiznali jeho rodičovské schopnosti a dovolili mu projevovat lásku k dítěti. Přiznává dítěti právo na kontakt s oběma rodiči, nejsou-li patrné kontraindikace takového styku. Podporuje rodiče tak, aby dokázali své spory vyřešit v zájmu dítěte, a vede je k tomu, aby dítě nebylo prostředníkem k vyřizování vzkazů a nepůsobili dítěti nadměrný psychický nátlak, citové vydírání či vyhrožování. Při práci se vyvaruje moralizování, dominantního jednání, stranění jednomu z rodičů, vnučování vlastních hodnot a nucení rodičů k určitému typu jednání.

Vede-li sociální pracovník/pracovnice komunikaci s rodiči směřující k dohodě, drží se zásadních pravidel pro takové jednání. Zvolí dle svých schopností rozhovor oddělený či společný, vhodné prostředí a atmosféru. Používá efektivní komunikaci s technikami aktivního naslouchání. Vyvažuje svůj přístup k oběma rodičům, pojmenovává a formuluje rozpory, nehodnotí, nevydává prohlášení ani poziční výroky. Ponechává rodičům možnost zůstat v dobrém světle a je si vědom/a toho, že má nad situací nadhled. Hledá správná slova a soustředí se na podstatné znaky konfliktů. V průběhu řešení konfliktu ověřuje získané poznatky a formuluje problémy tak, aby byly snáze řešitelné. Pro vytvoření dobrého kontaktu a zlepšení atmosféry při komunikaci využívá těchto technik aktivního naslouchání: povzbuzování, objasňování, parafrázování, zrcadlení pocitů, shrnování a oceňování. Umí využívat „já - sdělení“ a vyvaruje se příkazování, poučování, napomínání, moralizování, poskytování nevyžádaných rad, odmítání pocitů druhého, analyzování, zvědavého vypytování, unikání od tématu a nemístného vtipkování. Při komunikaci je dobré se vyvarovat zlovyků: skákání do řeči, nesdělování zpětné vazby, neverbálního odmítání, vyjadřování oklikou, neupřímnosti, nekonkrétnosti, nálepkování, překrucování, nesouladu mezi verbálním a neverbálním sdělením, přílišného zobecňování a přehnaných emocí.

VIII. Popouzení rodičů - syndrom zavrženého rodiče (SZR) a negativní obraz druhého rodiče

8.1 Syndrom zavrženého rodiče (SZR)

Syndrom zavrženého rodiče jako první popsal R. Gardner, který pod tento pojem zahrnuje popouzení dítěte jedním rodičem proti druhému. Výsledkem pak je, že dítě vnímá jednoho rodiče jako zcela kladného a druhého jako zcela záporného. SZR nepatří mezi diagnostickou metodu.

Gardner (1996, str. 13) však upřesňuje: „**Syndrom zavrženého rodiče je použitelný jen tehdy, kdy rodič nedal důvod k tomu, co by u dítěte mohlo vyvolat oprávněnou nenávisť...**“ a „**pokud prokazatelně existuje zneužívání, potom je nepřátelství dítěte oprávněné a koncept syndromu zavrženého rodiče není platný...**“

Jak vyplynulo z výsledků studie Pavláta a Janotové (2006), jednoznačné konstatování SZR je ojedinelé. Na odmítavém postoji dítěte se podílí mnoho faktorů, které je třeba individuálně zhodnotit; je třeba přihlížet též k osobním zážitkům dítěte s odmítaným rodičem.

Zde je nutno zdůraznit, že je vhodné pečlivě prošetřit každý jednotlivý případ a že samotné zjištění SZR není dostatečným důvodem ke změně uspořádání péče o dítě. Podrobné zhodnocení situace dítěte může vést k závěru, že je v jeho nejlepším zájmu, aby zůstalo s programujícím rodičem a mělo jen malý nebo žádný kontakt s rodičem zavrženým tak, aby byl zmírněn vliv pokračujícího konfliktu. Autoři uzavírají, že dosavadní znalosti nejsou takové, aby bylo zřejmé, jaké druhy intervencí vedou k žádoucímu funkčnímu stavu mezi rodiči ve zvláště vyhocených případech.

Jak se cítí rodič, kterému není svěřeno dítě do péče

Soudy rozhodují často ve prospěch matek. Rozhodne-li však soud v neprospěch matky, reakce společenského prostředí bývá značně ovlivněna předsudky:

Čeho se dopustila, že soud dal přednost otci?

- V čem spočívá její neschopnost postarat se o dítě?
- Není náhodou nějaká „poletucha“?

Porozumění se matka často nedočká ani od členů své rodiny. **V době rozhodnutí o svěření dítěte do péče otci matka potřebuje zvýšenou psychickou podporu, aby se s novou skutečností vyrovnala.** Pokud v době před rozvodem, který si nepřála, měla tendenci řešit partnerské obtíže pomocí léků nebo alkoholu, může se kromě pocitu bezmoci a studu rozvinout závislost do větší míry. I depresivní stavy jsou častější reakcí než vyrovnání se s nastalou situací pomocí odžití pocitů hněvu, vzteku, smutku. **Snadno se mohou vyskytnout různá psychosomatická onemocnění.**

Jak jsou na tom otcové?

V souvislosti s preferencí svěřování dětí do péče matkám operují především oni výrazem „zavržený rodič“. Gardner tímto chtěl upozornit na tíhu důsledku rozhodnutí v neprospěch jednoho z rodičů. Protože v nevýhodě bývají častěji muži, bývá termín **syndrom zavrženého rodiče** více spojován s nimi.

Míra kontaktů otce s narozeným dítětem často souvisí s jeho vzpomínkami na to, jaký měl vztah se svým otcem. Jak se k němu otec choval, co se od něj naučil, co mu chybělo, co si přál i potřeboval. Být zodpovědným otcem je ceněná hodnota. **A pokud se rozhodnutím soudu stane pečujícím rodičem matka, má to vliv na mužovo vědomí o sobě, naruší se jeho sebedůvěra a vynoří se řada pochybností.** Nejen při zředění kontaktů na například jedenkrát za 14 dní, ale zvláště tehdy, když se kontakt totálně přeruší. **Psychosomatická onemocnění pochopitelně mohou zasahovat i muže** - nemusí zvládat chodit do práce nebo se do ní ponořit až za hranice svých možností. Může se stát, a stává se, že otec na ztrátu kontaktu s dítětem reaguje pomstychtivě (vypořádává se tak s bývalou manželkou) cestou neplacení výživného, odmítání formálně se domlouvat o přispívání na ošacení, obuv, sportovní potřeby, kroužky atd. Důsledek traumatu „zavrženého rodiče“ se může projevit i v dalším partnerském vztahu.

8.2 Vytváření negativního obrazu druhého rodiče

Psychologické výzkumy (Matějček, Dytrych, 1992) potvrzují, že dítě je zpravidla vnímavější vůči tomu, co se v rodině děje, než si dospělí jsou ochotni připustit. Je proto důležité, aby si rodiče zachovali vědomí svého rodičovství. I po rozchodu rodičů zůstávají otec i matka stále rodiči zcela určitého dítěte a s tímto vědomím by měli zachovávat obraz druhého rodiče i dítěti. Velmi známá psychologická poučka říká, že jestli máme na někoho zlost, vidíme na něm především jeho špatné vlastnosti. Když rodiče sdělují, že v rozvodu a po rozvodu jim jde především o dobro dítěte, mají příležitost to prokázat právě v tomto bodě. Je to mnohdy velmi těžké, ale není-li splněn tento předpoklad, jsou všechna další opatření ve prospěch dítěte málo účinná. Popouzení dítěte vůči druhému rodiči je projevem pokračujícího nepřátelství a odrazí se na „nezdravém“ vývoji dítěte. Je možné dítěti napovídat nepravdy takovým způsobem, že v dítěti vzbudí strach. Ovšem takového vítězství je velmi vratké a problematické. Dítěti je připisována role, která mu nepřísluší, neboť má být soudcem jednoho ze svých rodičů. Ovoce této práce sklízí pak především ten, kdo se domnívá, že zvítězil, když dítě druhému rodiči odcizil. Popouzení se pak obrací proti tomu, kdo se ho dopouštěl. Toto je jedna ze zhoubných „porozvodových praktik“, která se tvrdošijně udržuje. Zachování pozitivního obrazu druhého

rodiče znamená, že rodič vede dítě záměrně k tomu, aby mělo o druhém dobré mínění. Dítě vnímá, že i když se jeho **rodiče** rozešli, může je považovat za **hodnotné lidi**, kteří ho mají rádi. Mají dobré i méně dobré vlastnosti, těch dobrých je však předkládáno více.

8.3 Pozitivní působení rozcházejících se rodičů na děti

Jennifer McIntosch (2007) ve své publikaci uvádí doporučení, která mohou být inspirací a lze je využít pro doporučení rodičům, aby se při rodičovských sporech rovněž zaměřili na pozitivní působení na své děti. Uvádíme následující vhodné formulace doporučení pro rodiče:

- „držte“ své konflikty stranou od dětí,
- poslouchejte pečlivě, jak děti vnímají věci okolo,
- nechejte je poznat a pokusit se vyřešit neshody a rozkoly,
- vysvětlíte dětem, že rozvod není jejich chyba,
- buďte pozitivní k ostatním rodičům s dětmi (i když to není jednoduché),
- nenechte děti vyměňovat zprávy mezi vámi rodiči,
- nikdy nedovolte dětem, aby zaujaly postoj proti jednomu z rodičů,
- zkoušejte vyjednávat a nesoudit se.

Vyjednávání a poradenství zaměřené na děti může pomoci celé rodině projít konflikty a rozchodem rodičů.

Průběh rozchodu rodičů vyžaduje spoustu mentální i emocionální energie. Jestliže je konflikt na vrcholu, rodičovská role se může být přeplněná stresem a silnými bolestivými pocity. S tím vším může být těžké si vytvořit prostor pro přemýšlení o svých dětech.

Sociální pracovnice/pracovník může rodiče vést k tomu, aby měli prostor pro přemýšlení nad vytvořením nové „základny“ pro děti, může dát rodičům k zamyšlení a vyzkoušení si odpovědět na tyto otázky:

- Jak to vypadá být dítětem v tuto chvíli?
- Co můžete udělat dobrého, abyste mu pomohli v tomto období?
- Co pro ně chcete udělat odlišně?
- Přistihly vás někdy děti při hádce?
- Kdo vám pomáhá/pomůže s nejasnostmi /zmatkem/ a smutkem, který všechny děti cítí v tomto období?
- Kterou příležitost můžete využít k tomu, abyste s dětmi mluvili otevřeně o tom, co cítí a prožívají?
- Jak můžete všechno toto zvládnout a dělat, když jste se rozešli, zvláště když rozchod nebyl snadný?

Následující koncept (Matějček, 1986) nastiňuje hlavní postoje a optimální zvládnutí rozvodových či rozchodových situací rodičů s dětmi. Vypadají velmi jednoduše, ale k jejich dosažení je mnohdy třeba hodně vytrvalého úsilí.

1. Rozvod není ani v nejmenším zaviněn dětmi. Je to situace, kdy rodiče chtějí žít každý zvlášť, protože se už nemilují.
2. Rozvodem rodičovství nekončí. Rodiče se budou o děti starat až do dospělosti. Děti jsou stále rodiči milovány a budou je milovat.
3. Děti budou pravděpodobně bydlet u jednoho rodiče a druhého navštěvovat. Otcí i matce je jasné, že děti potřebují kontakt s oběma rodiči. Oba souhlasí také s tím, že jeden nebude bránit kontaktu druhého rodiče s dítětem a nebude se snažit zařídit věci tak, aby se s ním dítě nestýkalo.
4. Rozvod je záležitost trvalá a nelze předpokládat, že jde o „škorpení“, které se dá brzy do pořádku. I když rodiče skončí s hádkami, neznamená to, že se k sobě vrátí.
5. Rodiče vědí, že jejich děti ani oni se nebudou cítit v následujícím období právě nejlépe. Rodiče to pomohou dětem zvládnout a jistě se jim to podaří.
6. Rodičům je jasné, že děti by chtěly rozvodu či rozchodu zabránit. Je to však marná snaha, na kterou je lépe rezignovat a nepodněcovat děti v zoufalých marných bojích a spíše jim pomoci pochopit realitu.
7. Děti by se neměly míchat do rodičovských sporů. I když se rodiče nemilují, mají své děti rádi a záleží jim na tom, aby jejich citový život probíhal optimálně. Právě proto si děti mají zachovat dobrý vztah k oběma rodičům.
8. Rodiče si nepřejí, aby děti vyřizovaly vzkazy od jednoho k druhému, a budou se snažit taková sdělení nepředávat.

SHRNUTÍ

Syndrom zavrženého rodiče zahrnuje popouzení dítěte jedním rodičem proti druhému. Výsledkem pak je to, že dítě vnímá jednoho rodiče jako zcela kladného a druhého jako zcela záporného. Nepatří mezi diagnostickou metodu. Samotné zjištění SZR není dostatečným důvodem ke změně uspořádání péče o dítě. SZR může být konstatován u otce i matky. V našich podmínkách se tento pojem spojuje spíše s otci.

Dítě je zpravidla vnímavější vůči tomu, co se v rodině děje, než si dospělí jsou ochotni připustit. Je proto důležité, aby si rodiče zachovali vědomí svého rodičovství. Popouzení dítěte vůči druhému rodiči je projevem pokračujícího nepřátelství a odrazí se na „nezdravém“ vývoji dítěte. Popouzení se pak obrací proti tomu, kdo se ho dopouštěl. Zachování pozitivního obrazu druhého rodiče znamená, že rodič vede dítě záměrně k tomu, aby mělo o druhém dobré mínění. Dítě vnímá, že i když se jeho rodiče rozešli, může je považovat za hodnotné lidi, kteří ho mají rádi. Sociální pracovník/pracovnice doporučuje rodičům, aby se při rodičovských sporech také zaměřili na pozitivní působení na své děti – „drželi“ konflikty stranou od dětí, naslouchali jim, pokusili se vyřešit své neshody, nedovolili dětem, aby zaujaly postoj proti druhému rodiči, a rodiče se pokoušeli své spory řešit mimo soud. K tomuto jim může být nápomocné i poradenství odborníka, který jim může pomoci vytvořit nové uspořádání a novou základnu pro své děti.

IX. Svěření dítěte do péče a zajištění péče po rozvodu či rozvodu rodičů

Vymezení svěření dítěte do péče je stanoveno zákonem o rodině § 26 odst. 2, a to následovně: „Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“ Ve výše uvedeném případě může soud schválit i dohodu rodičů. Zákonem není stanovena délka střídavé výchovy. Obvykle se v našich podmínkách stanovuje 14 dní, ale jsou známé i případy po 1 týdnu, měsíci či delší době.

Naproti tomu ustanovení § 907 odst. 1 OZ vymezuje možnosti úpravy péče o dítě takto: Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby, než jsou rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.

Rodiče by se měli seznámit s dostupnými a existujícími formami uspořádání (střídavá péče, společná výchova, výlučná péče jednoho rodiče s úpravou styku pro druhého rodiče) a zvolit si nejvhodnější z nich pro jejich rodinu. Úspěch uspořádání péče je podmíněn způsobem realizace, kde není rozhodující počet hodin strávených dítětem s rodičem, ale **kvalita společně prožitého času**.

Při uspořádání péče by se měla dodržovat konkrétní pravidla týkající se **pravidelnosti a četnosti, řádu a známého prostředí, možností dítěte ovlivňovat frekvenci a míru styku s rodiči**.

Důležité faktory při rozhodování o porozvodovém uspořádání péče

Při zjišťování aktuálního stavu a potřeb dítěte při rozvodu a při rozhodování o střídavé či společné výchově nebo o úpravě styku dítěte s rodiči je nutné brát v úvahu tyto okruhy témat:

1. Jak probíhala péče o dítě do doby před rozvodem, kdo a jak se na ní konkrétně podílel.
2. Schopnost a kvalita komunikace mezi rodiči.
3. Představy a principy výchovy jednotlivých rodičů - jejich slučitelnost, reálnost dohody.
4. Přání a postoj dítěte.
5. Školní a zájmová činnost dítěte.

Styly rodičovství po rozchodu/rozvodu rodičů

Jennifer McIntosch (2007) uvádí, že existují tři hlavní schémata rodičovství po rozchodu rodičů. Při zmapování situace v rozpadající se rodině a při realizaci nového uspořádání poměrů se zaměřte na to, jaký z následujících stylů rodiče upřednostňují:

1. Spolupracující rodičovství

Asi 1/3 rodičů spolupracuje při péči o své děti po rozvodu. Mluví spolu, plánují a dělají rozhodnutí o svých dětech dohromady. Vymýšlejí životní opatření, která počítají s každým.

2. Rodičovství na dvou sěžkách

Asi 1/3 rodičů spolu těžko spolupracuje, ale dohodnou se s druhým rodičem zodpovědně, i když jdou svou vlastní cestou. Tito rodiče spolu příliš nemluví, avšak nalézají spolu cesty k plánování a rozhodování, takže děti nejsou příliš stresovány. Toto se občas nazývá paralelní rodičovství.

3. Konfliktní rodičovství

Asi 1/3 rodičů skončí v dlouhotrvajícím konfliktu. Neumí spolu najít společnou rodičovskou cestu, takže si vyberou zůstat uzamčení v smutném a ostrém konfliktu. Pro mnohé z nich je to konflikt velmi velký, velmi dlouhý a velmi poškozující nejenom je, ale i jejich děti.

9.1 Střídavá péče (SP) a její úskalí

V současné době je u nás SP mnohými odborníky vyzdvihována jako ideální řešení porozvodových možností. Jen málo prostoru a pozornosti je však věnováno podmínkám a nezbytným kritériím, bez nichž nemůže SP v praxi dobře fungovat.

Skutečně fundovaní odborníci si jsou jasně vědomi toho, že SP má svá úskalí a nebezpečí, že existují kontraindikace jejího stanovení. Mělo by být pravidlem, že ji nelze stanovovat bez pečlivého zmapování a vyhodnocení dosavadního vývoje rodiny (tzn. historie vzájemného chování a způsobů komunikace mezi členy rodiny), aktuálního stavu a reálných rizik dalšího vývoje.

Střídavá péče je vhodná u rodičů, kteří i po rozchodu/rozvodu se **na ní dobrovolně dohodnou**, tolerují jeden druhého, **vyrovnaí se s tím, že ten druhý má jiného životního partnera**, jsou schopni spolu komunikovat s úctou, respektem, shodnou se na výchově, která má jasný řád a pravidla. Střídavá péče by neměla působit dětem problémy v jejich životě, rozdvíjet výchovu, a to ani například tím, že by musely navštěvovat dvě školy, kde v každé mají vlastní rámcové programy a jejich výuka není jednotná, že by neměly stabilní skupinu kamarádů, že by musely omezovat v době, kdy jsou u druhého rodiče, svoje mimoškolní aktivity. I při mimořádně citlivém přístupu a maximální vstřícnosti obou rodičů klade střídavá péče, život ve dvou rodinách, na dítě v každém případě velké nároky. V ČR nebyly dosud provedeny výzkumy, jaký dopad střídavá péče a výchova má na děti v dospělosti. Několik dlouhodobých výzkumů bylo provedeno v Británii. Renomovaní psychologové se spíše přiklání k názoru zajistit dítěti stabilní

prostředí na základě péče jednoho rodiče s širokým stykem s druhým rodičem. Dětem pak nechybí jistota, zázemí, pocit domova (místo, kam patřím) a bezpečí.

Při svěřování dětí do střídavé péče je proto nutné rozhodovat skutečně **individuálně**, nejen s ohledem na zájem dítěte, ale i na fakt, zda dítě zvládne zvýšené nároky s tím související, zda mají rodiče schopnost střídavou výchovu zvládnout.

Mezi největší úskalí spojená s rozvodem a střídavou péčí řadíme následující problémy:

- Jedná se především o to, že střídavou péči mohou vehementně prosazovat partneři u velmi malých dětí, navíc na dobu, která je vzhledem k jejich věku nepřiměřeně dlouhá.
- **V novele zákona o rodině se totiž neuvádí, od kterého věku je možné střídavou péči aplikovat.** Někteří psychologové dokonce nedoporučují střídavou péči u dětí do 3 let.
- **Kontraindikací střídavé výchovy** je podle domácích i zahraničních poznatků přítomnost domácího násilí v rodině (obvykle rozchodem násilí nekončí). Zájemem dítěte je **zůstat s nenásilným partnerem.**

Americké výzkumy potvrzují, že střídavá péče může mít řadu výhod, ale pouze v případech, kdy mezi partnery nedocházelo k násilí. V roce 1998 13 států USA přijalo doporučení rady soudců pro mládí a soudců rodinných soudů, které stanoví, že „svěření dítěte do péče pachatele domácího násilí není v nejlepším zájmu dítěte, stejně jako střídavá péče.“ V těchto případech se navíc uznává, že rodiče, kteří uprchli s dětmi před násilným partnerem, se nemusí účastnit povinné mediace. *Násilný partner mediaci zneužije k udržení si kontroly a moci nad obětí a k její další viktimizaci a manipulaci.*

Pro dospělé je těžké zvládat vlastní strachy, smutek a zklamání, hněv a zranění a současně je i sebe kontrolovat před dítětem bez jejich přenosu do dětského světa. Rozvod a chronické konfliktní porozvodové vztahy s bojem o dítě nebo o moc proti sobě kontaminují intrapsychickou stabilitu a jistotu dítěte množstvím **náročných emocí**: panikou, úzkostí a strachem, hněvem a vztekem, smutkem, bezmocí, beznadějí, pocitem viny, studu, až po prožívání hrůzy, znechucení nebo nenávisti k jednomu nebo oběma rodičům nebo k sobě samému. Tyto stavy nejsou v „nejlepším zájmu dítěte“ a chronickým opakováním vyvolávají psychopatologické změny.

Střídavá osobní péče, resp. přemisťování se z domova matky do domova otce a naopak je jen jedno z možných řešení, jehož indikace musí být pečlivě zvážena a zodpovědně uvedena do praxe jako taková forma rodičovské péče o dítě, na kterou jsou dítě a oba rodiče **důkladně připraveni**. Nemá a nemělo by být nejmodernější **výsadou** „emancipovaných rodičů“ dosáhnout své a **vyhrát spor** nad expartnerem. Taková motivace by se měla stát kontraindikací této formy péče, protože není v nejlepším zájmu dítěte.

Kdy lze uvažovat o střídavé péči

O střídavé péči obou rodičů lze uvažovat v těchto případech:

- jeví-li se v daném případě střídavá péče tou nejvhodnější formou uspořádání vztahů a výchovy po rozchodu či rozvodu rodičů,
- pokud je dítě starší než 3 roky, resp. je schopno separace od mateřské osoby, se kterou má vytvořenou bezpečnou primární vazbu, a pokud má vytvořenou i bezpečnou sekundární vazbu s otcem,
- pokud má dítě možnost prožívat pozitivní zkušenost ze vzájemné kooperace a komunikace rodičů namísto konfliktu, tedy pokud v případě porozvodového konfliktu rodiče dostatečně pracují na takové spolupráci i pod supervízi a vedením odborníka,
- pokud se rodiče připraví na proces, frekvenci, čas a způsob předávání dítěte podle jeho věku, potřeb a po pozitivně orientované přípravě dítěte na přechod a pobyt s druhým rodičem a návrat od něho,
- pokud oba rodiče při tomto pobytu zodpovědně dodržují stanovená pravidla a podmínky a uspokojivě kooperují při předávání,
- pokud v případě nedostatků konzultují případné problémy s odborníkem a řeší je s ním společně v trojici, resp. v některých indikovaných případech i se začleněním dítěte,
- pokud se nevyskytuje žádná forma ohrožení nebo násilí či jiného traumatizování dítěte ze strany rodiče a oba rodiče přiměřeně plní svou rodičovskou roli a vytvářejí pozitivním způsobem svou specifickou vazbu s dítětem bez přenášení rodičovské kompetence druhého rodiče na sebe nebo bez pověření své rodičovské kompetence na jiné osoby v rodině - na prarodiče, sourozence, sourozence dítěte, své životní partnery a další.

Okolnosti vylučující soudní stanovení střídavé výchovy

Zákon o rodině stanoví, že o svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů může rozhodnout pouze soud. Překážkou rozhodnutí soudu o svěření nezletilého dítěte do střídavé výchovy rodičů je neschopnost rodičů dohodnout se na jednotném výchovném postupu a na podmínkách střídavé péče. V takových případech není podstatná otázka, proč nejsou schopni rodiče spolupracovat a komunikovat, ale to, že jim v daném případě chybí ochota a vyspělost v zájmu nezletilého dítěte spolu kooperovat.

SP a materiální zajištění

Dalším okruhem, kdy může sociální pracovník/pracovnice narazit na problém při střídavé péči, je oblast materiálního zabezpečení. Ne každá rodina je schopna zajistit odpovídající úroveň dvou domácností, dvou pokojíčků pro děti, dva stejné životní standardy, zejména

když v případě domácího násilí je oběť nucena opustit společnou domácnost a odejít do azylového domu a následně začít budovat zcela samostatnou existenci. Opět na základě soudní praxe se dá předpokládat, že nestejně materiální podmínky se stanou zdrojem konfliktů, kdy movitější partner bude poukazovat na nevhodnost rozhodnutí o aplikované střídavé péči a její změnu na jeho výlučnou péči, aby dítě nestrádalo. V tomto případě ale už soud nebude řešit skutečné důvody rozpadu rodiny, ale posuzovat nevhodnější prostředí pro dítě z materiálního pohledu. Otázkou je, zda materiální prostředí je důležitější než citová vazba a kvalitní výchova.

Výhody SP a nároky na osobnost rodičů

Je nutné poznamenat, že střídavá péče není pro všechny rodiče. Od rodičů, kteří chtějí dítě do SP, se vyžaduje citová a osobnostní zralost, schopnost spolupráce, nadhled, dobrá vůle a samozřejmě priority směrem k zájmu dítěte. Zda je toto všechno dostačující, musí sociální pracovník/pracovnice posoudit.

Jsou-li vhodné podmínky pro střídavou péči a funguje-li dostatečně komunikace mezi oběma rodiči, může mít střídavá péče tato nesporná pozitiva:

- SP redukuje porozvodové komplikace,
- děti lépe prospívají a je zmírněn škodlivý účinek rozvodu na dítě,
- SP umožňuje rodičům, aby předali dětem model slušné, civilizované domluvy (kterou nenacházíme většinou u péče výhradní) a zároveň návod na to, jak lze prakticky a konkrétně spolupracovat za obtížných podmínek,
- při SP zůstávají oba rodiče pro dítě stejně důležití, mohou se zastoupit, pomáhat si a při krizových situacích se mohou v péči o dítě nadstandardně angažovat. Rodič, který trvá pouze na výhradní péči, nikdy neví, kdy může vážně onemocnět, mít úraz či dokonce zemřít. V zájmu dítěte je, aby v takovém případě o něj mohl pečovat druhý rodič, se kterým má oboustranně láskyplný vztah,
- SP vyžaduje, aby rodiče nadřadili zájem dítěte nad uspokojení z možnosti pomstít se, ponižovat či potrestat druhého rodiče. Tedy potlačit ty horší stránky lidské povahy a dát zelenou těm lepším. Z toho má prospěch nejen dítě, ale i celá společnost,
- SP vyhovuje lépe potřebám dítěte. Dítě přece nemá ve svém souboru potřeb potřebu degradovat či vytěsnit jednoho z rodičů. Podle míry svého nadání může dítě své schopnosti v SP lépe rozvíjet, protože se obrací na jednoho či druhého rodiče podle toho, který rodič naplňuje více své kompetence,
- děti, které udržují láskyplné a smysluplné vztahy s oběma rodiči i po jejich rozvodu mají výrazný náskok v procesu adaptace na rozvod rodičů.

Nutné předpoklady pro střídavou péči

Střídavá péče může být přínosem a snížit dopad rozvodu či rozchodu rodičů na minimum při splnění těchto předpokladů:

1. Přiměřené osobnostní rysy rodičů – normální lidé, schopni se domluvit (ne pouze ochotu k dohodě proklamovat, ale také tak činit) a schopni snést zmínku jeden o druhém bez záporně laděných komentářů a popuzování. Dítě se pak mezi nimi může cítit dobře a vyprávět druhému rodiči, jak se mělo s rodičem prvním. Toto by mělo obdobně platit také o dalších blízkých osobách (partnerech) v nových rodinách.
2. Všichni zúčastnění včetně dětí a nových partnerů rodičů si takové uspořádání a řešení musí přát a spolupracovat. Podle Úmluvy o právech dítěte, je nutné věnovat pozornost názorům dítěte (dle jeho věku a možností vyjádření). Dítě nemusí být vyslyšáno soudcem, ale nelze jednat o něm bez přihlídnutí k jeho názoru.
3. Vhodné sociální a prostorové poměry v místě bydliště obou rodičů, aby dítě mohlo bez větších nesnází chodit do stejné školy a nepřerušovat své zájmové aktivity, které jej rozvíjejí (např. sport či kulturní aktivity).
4. Neproblémová technická domluva rodičů na základních záležitostech dítěte - na předávání, vybavení dítěte, praní prádla, pravidel u obou rodičů, co kdo bude hradit ze svých výdajů (dlouhodobé potřeby dítěte, školné, výlety apod.) a dále domluva na trvalém bydlišti dítěte a případně kdo bude eventuálně pobírat sociální dávky.

Při zajišťování střídavé péče lze využít služeb specializovaných pracovišť, jakými jsou mediační centra, asistenční, mediační a terapeutická centra, psychologické poradny, poradny pro manželské a mezilidské vztahy apod.

9.2 Společná péče

Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do **společné péče**, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby. Při společné péči o dítě se rodiče ve výchově dítěte střídají, avšak intervaly střídání nejsou pevně stanoveny. Jde v podstatě o schválení stávajícího stavu, kdy výchova dítěte před rozvodem určitým způsobem funguje a není jí třeba měnit. Soud tedy nerozhodne o svěření dítěte do péče jednomu z rodičů, ale poměry dítěte, včetně vyživovací povinnosti, nebudou v podstatě upraveny a zůstanou stejné jako před rozvodem. Toto řešení musí být samozřejmě v souladu s nejlepším zájmem dítěte, není možné za situace, kdy se rodiče hádají o to, kdo bude o dítě pečovat. Neexistují zde stanovená pravidla pro to, kdy, kde a jak dlouho se bude dítě zdržovat, vše záleží na společné dohodě. Dohodu rodičů o společné výchově lze schválit např. v případě, že rodiče i po rozvodu bydlí v jednom bytě či domě, nebo typicky u dětí, které jsou již blízko zletilosti a s rodiči již nežijí, samy se živí či např. studují mimo bydliště. Společná péče dává matce i otci rovnoprávné postavení, potvrzuje jejich rodičovskou úlohu a podporuje je, aby v životě svého dítěte zůstali nadále aktivně zapojeni. V rámci společného právního rámce si pak rodiče mohou vytvořit jakýkoli fyzický plán péče (uspořádání styku s dítětem nebo plán návštěv). Někteří rodiče se chtějí na péči o dítě podílet zcela rovným dílem, jiní nikoli. Variant uspořádání společné péče je mnoho. Vždy by ale měly být dodrženy dva body – nepřetržitost vztahu dítěte s oběma rodiči a ochrana dítěte před konflikty.

Nejsou-li rodiče schopni spolu vycházet bez konfliktů, je uspořádání s rovnoměrně děleným časem pro dítě problematické. Zůstává-li napětí mezi rodiči na vysoké úrovni a dítě je vystaveno dlouhodobě probíhajícím soudním sporům, měla by být výhradní péče a hlavní bydliště dítěte primárně přiděleno rodiči, který více spolupracuje, který je schopen zajistit lepší péči nebo rodiči stejného pohlaví (dle individuálního posouzení celé situace rodiny, dosavadní péče o dítě a vztahů).

Má-li uspořádání dělených nebo střídajících se týdnů péče o dítě úspěšně fungovat, musí žít rodiče blízko sebe a dítě musí i nadále navštěvovat stejnou školu. Dělené týdny obvykle hůře fungují u dětí do osmi let, které bývají stálými přesuny zmatené. Toto uspořádání styku s dítětem na základě rovnoměrného děleného času se více hodí pro děti školního věku od osmi let. Děti jsou v tomto období více zaměřené na spravedlnost. Starší děti mívají ze spolurozhodování na uspořádání života nemalý prospěch. Nemusí prožívat bezmoc a svůj život mohou aktivně formovat. Naopak v rodinách s vysokým napětím mezi rodiči a konflikty vyvolává tendence zapojovat děti do rozhodování ještě větší úzkost. Dítě se nechce nikdy dostat do trýznivé situace, kdy musí volit mezi tím, na stranu kterého rodiče se postaví, nebo riskovat, že jednoho z rodičů si znepřátelí či mu ublíží. Většina dospívajících potřebuje bezpečný přístav a obvykle si tedy zvolí jedno hlavní bydliště. Zhruba v polovině dospívání se mnoho mladých rozhodne žít s rodičem téhož pohlaví, a je proto moudré tuto preferenci respektovat.

9.3 Úprava styku dítěte s druhým rodičem

Pro úpravu styku dítěte s rodičem je třeba rodiče vést k tomu, aby si stanovili pravidla, dle kterých si dítě budou předávat, a konkrétní harmonogram včetně pravidel péče o oblečení a případnou další výbavu dítěte, kterou bude mít připravenou s sebou.

- Rodiče by měli mít ujasněno, jak bude vypadat dohled a podpora dítěte v oblasti učení. Dále je třeba mít stanovena pravidla pro období svátků (Vánoce a Velikonoce), pro narozeniny dítěte i rodičů, pro dovolené a prázdniny.
- Pro případ nemoci dítěte či jednoho z rodičů je třeba mít stanoveno, kdo bude o dítě prioritně pečovat, a zároveň musí být určeny další osoby pro případ, že rodič, na kterém je řada, nemůže o dítě z nějakého důvodu sám pečovat.
- Při úpravě styku rodiče a dítěte je třeba určit rovněž pravidla styku dítěte s prarodiči a jinými příbuznými ze strany obou rodičů.
- Dalším tématem, které by rodiče měli mít ujasněno, je prezentace darů pro děti a požadavků, které budou na děti kladeny, a v jakém rozsahu, co budou po dětech požadovat.
- Rodiče by si měli ujasnit a dohodnout se na tom, o čem se budou vždy bezprostředně informovat a případně které informace budou zjišťovat od dětí po návratu ze styku, či na co se jich budou ptát příbuzní.

Nejdůležitější oblasti, ve kterých by se rodiče měli dohodnout o rozhodování o důležitých věcech, které se týkají dítěte:

- druh školního zařízení, které bude dítě navštěvovat,
- směr rozvoje dítěte – zájmy, záliby, kroužky, sportovní aktivity, rozvoj osobnosti dítěte,
- druh lékařské péče prospěšné a nutné pro dítě a volba lékaře, kterého bude dítě navštěvovat,
- styl výchovy, výchovné zásady a postupy, které se budou dodržovat,
- mít stanoveno, jak budou rodiče postupovat v případě nedohody.

Zákaz styku rodiče s dítětem

Zákaz styku dítěte s rodičem by měl být brán jako **poslední možná ochrana před skutečně patologickými osobnostmi rodičů, tedy před těmi, kteří dětem jednoznačně ubližují**. Stává se, že situace je tak vyhocená a dítě je dlouhodobě systematicky zpracováváno, že rezignace jednoho rodiče na styk s dítětem může být v dané situaci i projevem hluboké lásky. V praxi se setkáme s tímto v různých tragikomických rádobě trestajících situacích typu: „Když ty mi nebudeš dávat výživné, zařídím ti zákaz styku.“ **Pouze v krajních případech ohrožení zdravého vývoje dítěte, například jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodičem, soud styk rodiče s dítětem omezí nebo úplně zakáže**. Spolu se svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů nezaniká ani rodičovská zodpovědnost, ani právo druhého rodiče na styk s dítětem. To, že se dítě třese před otcem/matkou, pláče, že k němu/ní nechce jít, a před setkáním má nevolnost či průjem, samo o sobě neznamena, že dotyčného rodiče odmítá.

Je dokonce pravděpodobnější, že se ztotožňuje s postojem druhého rodiče. Když by rodič, v jehož péči dítě je, změnil postoj ke zdanlivému viníkovi tohoto stavu, bylo by vše jinak. Zde platí jedna stará rada: Začínej vždy u sebe!

Bránění kontaktu dítěte s rodičem, se kterým nežije ve společné domácnosti

Úkolem pracovníků OSPOD není rozhodovat v rodičovských sporech, kdo má pravdu, ani řešit komunikační problémy mezi rodiči. Pokud však dojde k tomu, že jeden z rodičů nerespektuje relevantní právní předpisy, soudní rozhodnutí a zejména není schopen respektovat vztah dítěte k druhému rodiči, má sociální pracovník/pracovnice kompetence k tomu, aby danou situaci řešil/a. Dojde-li k bránění styku dítěte s rodičem a daný rodič jej žádá o pomoc, je pracovník/pracovnice OSPOD povinen/povinna využít všech zákonem daných možností k zajištění kontaktu rodiče s dítětem. V první řadě by měl poučit bránícího rodiče o jeho povinnosti umožnit styk nezletilého dítěte s rodičem a i o právu dítěte na styk s rodičem (dle Úmluvy o právech dítěte). Dále rodiče upozorní na důsledky jeho jednání týkající se bezdůvodného bránění ve styku oprávněnému rodiči. OSPOD by měl bránícího rodiče poučit o možných důsledcích a důrazně apelovat na dodržování soudního rozhodnutí. Pokud bude bráněno styku, je nejprve namístě doporučit a následně nařídit povinnost využít odbornou poradenskou pomoc (§12 ZSPOD), teprve pak je možné přistoupit k uložení výchovného opatření. OSPOD by měl každopádně o všem informovat soud a druhého rodiče poučit o možnosti podat návrh na výkon rozhodnutí, avšak to je krajní řešení traumatizující dítě. Sám OSPOD návrh na výkon rozhodnutí podávat nemůže, musí však pravdivě informovat soud, který pak řízení o výkonu rozhodnutí může zahájit i z úřední povinnosti. Volba konkrétního způsobu a metody řešení situace závisí vždy na uvážení sociálního pracovníka/pracovnice a vychází z individuálního hodnocení situace v dané rodině. Zvolené řešení musí především respektovat zájem dítěte a mělo by být přijato neprodleně.

Dítě má právo na styk s oběma rodiči, což se v praxi projevuje tak, že rodič, který nežije s dítětem ve společné domácnosti, má legitimní právo podílet se na výchově dítěte, a to pokud možno v co nejširším rozsahu (není-li soudem rozhodnuto jinak), má právo informovat se ve škole na prospěch a chování dítěte, informovat se u lékaře na jeho zdravotní stav. Rodič, do jehož péče je dítě svěřeno, má povinnost druhého rodiče informovat o zásadních věcech týkajících se dítěte a o důležitých věcech týkajících se výchovy dítěte by měli rodiče rozhodovat společně. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakované a bezdůvodné, může být posouzeno jako změna poměrů odůvodňující nové rozhodnutí o výchovném prostředí (§ 27 odst. 2 věta druhá ZR).

Pokud by bylo přistoupeno k výkonu rozhodnutí či soudem schválené dohody rodičů o výchově nezletilých dětí či o úpravě styku, postupuje soud podle § 272 a násl. o.s.ř. Nejprve je bránícímu rodiči uložena pokuta až 50.000,-Kč, k čemuž může soud, je-li to účelné, přistoupit i opakovaně. Rodiči, který neplní dobrovolně soudní rozhodnutí či schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí či styku s druhým rodičem, může soud nařídit první setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin. Soud může též přistoupit k plánu tzv. navykacího režimu (obdoba asistovaného styku). V krajním případě je možné přistoupit i k odnětí dítěte a k jeho předání oprávněnému rodiči.

Nezájem jednoho rodiče o dítě

Pokud k této situaci dochází a jeden z rodičů je zaměřen tak, že chce opustit svou minulost, pálí za sebou mosty a nemá zájem se s dítětem stýkat, druhý rodič jeho rozhodnutí může vnímat jako problém, protože si přál, aby dítě mělo oba rodiče i po jejich rozchodu. **V takových situacích je dobré myslet na to, že nikdy nevíme, jak se postoj rodiče, který nyní nemá o dítě zájem, bude v budoucnu vyvíjet.** Rodiči lze doporučit, aby dítěti nepodával žádná jednoznačná sdělení o tom, jak to asi je nebo bude, ale aby byl v komunikaci s dítětem týkající se rodiče, který se nezajímá, velkorysý a měl na mysli, že i takováto životní trápení se dají přežít. Rodič, kterému dítě v péči zůstává, by neměl o druhém rodiči v takové situaci vytvářet negativní obraz, vyzdvihoval své klady nad druhým rodičem či vysvětlovat všemožné příčiny a důsledky, které toto jednání odmítavého rodiče má či bude mít.

9.4 Umístění dítěte do tzv. neutrálního prostředí

Někdy mohou rodičovské konflikty a spory o to, kdo bude o dítě pečovat, problematické předávání dítěte ke styku s rodičem, jemuž nebylo dítě svěřeno do péče, případně manipulace dítěte jedním z rodičů proti druhému rodiči, skončit rozhodnutím soudu o umístění dítěte do tzv. neutrálního prostředí. Taková rozhodnutí bývají odůvodňována snahou o narovnání vztahů, dítě si v neutrálním prostředí bez hádek odpočine, nebude rodiči manipulováno a případně se „naučí mít rádo“ rodiče, kterého dosud odmítalo. Děti bývají v těchto případech umístěny do diagnostických ústavů, případně do jiných ústavních zařízení, do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a v některých případech dokonce do zdravotnických zařízení (psychiatrické léčebny, ozdravovny apod.). Praxe však ukazuje, že taková zařízení nejsou pro tyto děti příliš vhodná a není zde s nimi adekvátně pracováno. Efekt umístění dítěte v případě rodičovského konfliktu pak bývá většinou opačný, dítě umístění do ústavu či jiného zařízení bere jako trest, viní rodiče z toho, že k takové situaci došlo, a ještě více se zatvrdí. Navíc dochází k zpretrhání stávajících rodinných vazeb. Podle odborníků se **jako vhodnější způsob takto vyhocených rodičovských sporů jeví intenzivní práce s rodiči** (nařízení terapie, mediace atd.).

Pokud by však opravdu nebylo zbytí a všechny jiné způsoby řešení konfliktu selhaly, je lepší dítě umístit do péče prarodičů nebo jiné vhodné fyzické osoby, případně do péče profesionálních pěstounů na přechodnou dobu, samozřejmě za podmínky spolupráce s odborným zařízením, kterou OSPOD či soud doporučí, resp. nařídí, a to i (zejména) rodičům. Počátečním řešením vyhocených konfliktů při předávání dítěte ke styku, případně i problémů ohledně styků samotných, může být nařízení tzv. asistovaného předávání či asistovaného styku, kdy je předávání dítěte či styku samotnému přítomen odborník (sociální pracovník, psycholog atd.), který na neutrální půdě profesionálně vede předávání dítěte i navazování kontaktu dítěte s rodičem a naopak tlumí případné hádky rodičů.

Umístění dítěte do neutrálního prostředí - psychiatrické léčebny- řeší i Ústavní soud ve svém nálezu III. ÚS 3363/2010. Možnost umístění nezletilého do tzv. neutrálního prostředí - psychiatrické léčebny - Ústavní soud připouští, avšak jen pokud budou dodrženy specifické podmínky, na nichž se shodují i ostatní odborníci. Muselo by být např. prokázáno, že jiné vhodné prostředí

pro umístění dítěte není, když už je nutné ho odejmout z péče rodiče/rodičů. Musí existovat naléhavá potřeba umístění dítěte do takového zařízení s ohledem na zájem dítěte a jeho další citový, psychický a rozumový vývoj. Rovněž by muselo být stanoveno časové omezení umístění a samozřejmě, pokud by šlo o psychiatrickou léčebnu či ozdravovnu, tak by umístění musel indikovat zdravotní stav dítěte. Zdravé dítě, resp. nikoli psychiatricky nemocné, by do psychiatrické léčebny nemělo být umístěno v žádném případě. Současně s umístěním dítěte do neutrálního prostředí by rodičům měla být uložena povinnost využít odbornou poradenskou pomoc směřující k nápravě vztahů v rodině. Samozřejmě i zde by měl být brán zřetel na přání a pocity dítěte, bývá ovšem složité rozeznat, nakolik jde skutečně o svobodnou vůli nezletilého a nakolik postoje přejaté od manipulujícího rodiče.

SHRNUTÍ

Při uspořádání péče by se měla dodržovat konkrétní pravidla týkající se pravidelnosti a četnosti, řádu a známého prostředí, možností dítěte ovlivňovat frekvenci a míru styku s rodiči. Není rozhodující počet hodin strávených dítětem s rodičem, ale kvalita společně prožitého času. Důležitými faktory při rozhodování o péči je zjištění dosavadního průběhu péče o dítě, komunikace mezi rodiči, slučitelnost představ rodičů o výchově, postoj dítěte a jeho zájmy. Podstatná je také míra spolupráce rodičů, od níž se odvíjí zajištění a volba typu péče o dítě – zda bude péče společná, střídavá či výlučná, kdy jeden z rodičů bude mít dítě v péči a druhý bude mít stanoven kontakt s dítětem.

Střídavá péče je vhodná u rodičů, kteří se dohodnou, jsou schopni spolu komunikovat a kooperovat, konflikty mezi nimi nemají vysokou intenzitu, dokáží zajistit dítěti vhodné materiální podmínky a nejlépe i stejné místo školní docházky, nevyskytuje se mezi nimi neschopnost dohodnout se na jednotném výchovném postupu a podmínkách střídavé péče. Je nutné poznamenat, že střídavá péče není vhodná pro všechny rodiče. Sociální pracovník/ pracovníce posoudí, zda je dostačující citová a osobnostní zralost rodičů, jejich schopnost spolupráce, nadhled, dobrá vůle a samozřejmě priority směrem k zájmu dítěte. SV má své výhody, ale také svá úskalí, která je třeba co nejdříve eliminovat, aby se dosáhlo pozitivního výsledku.

Při společné péči o dítě se rodiče ve výchově dítěte střídají, avšak intervaly střídání nejsou pevně stanoveny. Jde v podstatě o schválení stávajícího stavu, kdy výchova dítěte před rozvodem určitým způsobem funguje a není ji třeba měnit. Toto řešení musí být samozřejmě v souladu s nejlepším zájmem dítěte, není možné za situace, kdy se rodiče hádají o to, kdo bude o dítě pečovat.

Pro úpravu styku dítěte s rodičem je třeba rodiče vést k tomu, aby si stanovili pravidla, dle kterých si dítě budou předávat, a konkrétní harmonogram včetně pravidel péče o oblečení a případnou další výbavu dítěte. Dále je třeba ujasnit kontakty s dalšími blízkými osobami, pravidla předávání dárků, kladení požadavků na dítě, školní vzdělávání, rozvoj dítěte, styl výchovy a postupování v případě nedohody rodičů.

Zákaz styku dítěte s rodičem představuje poslední možnou ochranu před skutečně patologickými osobnostmi rodičů, před těmi, kteří jednoznačně dítěti ubližují. Dojde-li k bránění kontaktu dítěte s rodičem, se kterým dítě nežije ve společné domácnosti, je pracovník/ pracovníce OSPOD povinen/povinna využít všech zákonem daných možností k zajištění kontaktu rodiče s dítětem. Odmítá-li dítě kontakt s jedním z rodičů, může sociální pracovník/ pracovníce doporučit rodiči, který má dítě ve své péči, aby vyhledal pomoc odborného poradenského zařízení. Při nevyužití podpůrných aktivit lze přistoupit k uložení povinnosti pro využití pomoci odborného poradenského zařízení správním rozhodnutím. Zvolené řešení musí především respektovat zájem dítěte. Opakované a bezdůvodné bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem může být posouzeno jako změna poměrů vyžadující si nové rozhodnutí o výchově. Při nezájmu jednoho rodiče o dítě je dobré myslet na to, že nikdy nevíme, jak se postoj rodiče, který nyní nemá o dítě zájem, bude v budoucnu vyvíjet. Rodiči lze doporučit, aby nezneužíval této situace k tomu, že o druhém rodiči bude dítěti předkládat negativní obraz.

X. Specifická problematika domácího násilí

Je velmi důležité domácí násilí (DN) správně identifikovat. Není to jedna facka či běžná hádka. Jedná se o **dlouhodobé, opakované, promyšlené a cílené ubližování a týrání** (ať už psychické či fyzické), ve vztahu existuje **jasné vymezení rolí**: „šéfa“ (rozhoduje, nařizuje, vede) a podřízeného (poslouchá, podřizuje se a mlčí...), a život rodiny se řídí **cyklem násilí** (narůstání napětí, výbuch agrese, omluvy a udobřování - stále dokola).

DN se dopouštějí jak muži, tak ženy, ale není jen záležitostí dospělých. Děti jsou jeho přímými účastníky. Není až tak důležité, zda jsou pouhými „svědky“ násilí mezi rodiči nebo se také stávají terčem násilí. Podstatné je to, že tyto děti strávily většinu svého dosavadního života v napjaté atmosféře vleklých rodičovských sporů, při nichž zažily nejen hádky, ale i nejrůznější formy psychického i fyzického násilí. Domov pro ně není místem bezpečí, lásky a pohody. Jejich dětství není radostné ani bezstarostné. Neznají pocit štěstí a sounáležitosti. Chybí jim základní pocit jistoty, místa, nedostávají adekvátní obraz o fungování světa kolem sebe. Zažívají pocity strachu a hněvu, nevědí, jak se s nimi vyrovnat, cítí vinu za to, že nedokáží násilí zastavit, i za to, že mají toho, kdo je tak trápí, přese všechno rády.

V rodině s DN ale ani jeden rodič neplní adekvátně svoji roli. Submisivní matka je degradována do dětského subsystému bez rozhodovacích práv. Jako jediný povolený a správný vzor je dětem prezentován dominantní násilník. Násilí je páčáno jak muži vůči ženám, tak ženami na mužích. Pokud děti v tomto prostředí vyrostou, opakují převzaté a vžitě vzorce chování ve svých partnerských vztazích a roztáčejí další kola násilného cyklu. Jestliže se s nimi terapeuticky pracuje, lze toto jednání a převzaté vzorce chování přepracovat do pozitivní formy. Jejich problémy jsou asi nejvíce patrné v oblasti mezilidských vztahů. Často se uzavírají do sebe a vyhýbají se tělesné i emoční blízkosti s jinými lidmi, včetně vlastní rodiny. Jsou nedůvěřivé a ostražitě. Velice často je tento postoj podpořen druhotnou traumatizací - zážitky opakovaného nepochopení, nevyšlyšení a bezmoci - např. právě v kontaktu se sociálními pracovníky.

Situace domácího násilí je pro děti rozumově i logicky naprosto neuchopitelná, takže žijí v trvalém emočním zmatku. Proto intenzivněji než dospělí potřebují především emoční podporu a zakotvení. Následky zažívaného domácího násilí jsou podobné jako u dětí trpících syndromem CAN. V případě nedostatečné pomoci hrozí těmto dětem disharmonický vývoj osobnosti, rozvoj neurotické symptomatiky, narušené sebeuvědomění, vážné vztahové potíže, poruchy příjmu potravy a sklony k závislostem - na alkoholu, drogách či ideologiích. (Dunovský, 1995). Tyto děti potřebují zcela specifický přístup a pomoc.

Dle Čírtkové novější výzkumy zjišťují, že téměř třetina dětí z rodin, ve kterých se odehrávalo DN, odmítá kontakt s otcem - násilníkem. Na vlastní kůži zažité DN vede u dětí k tvrdšímu odmítání kontaktu s otcem a často také vyvolává úzké přílnutí k matce. Příčiny tohoto odmítavého postoje bývají záměrně překrucovány a interpretovány (právě násilníky samotnými) jako programové manipulování dětí.

„Chráníš ženu je často tím neúčinnějším způsobem ochrany dětí.“ (Kelly, 1994)

10.1 Rozhodování o svěření dítěte do péče a současné řešení domácího násilí

Specifickou pozornost **při rozhodování o porozvodovém uspořádání** vyžadují případy, v nichž je udáváno, případně bylo i doloženo domácí násilí. Zde je nutné zaujmout zcela odlišný přístup - než u běžných, „nenásilných“ sporů. U prokázaného násilí nejde o běžný komunikační problém, jež je možné vyřešit pomocí dohody, mediace či manželské poradny. Jde o **mocenský boj**, kdy dominantní partner uzurpuje svým chováním druhého partnera, který je ve zcela submisivní, podřízené pozici, stejně jako děti. Chce-li submisivní partner - což ve většině případů bývá žena - zastavit cyklus násilí a ochránit sebe i děti, pak musí omezit kontakt a komunikaci s násilným partnerem na minimum. Jakákoliv situace (např. společná schůzka na OSPOD, při předávání dítěte či soudní stání) vyžadující přímý kontakt tváří v tvář je příležitostí k pokračování násilí (buď jen verbálního - formou ponižování, pomlouvání, urážkami). Paradoxně tedy taktiky tlačící na dialog a dohodu, které mají pomoci k vyřešení sporu, vedou ke zvyšování rizika dalšího násilí.

Násilník většinou za snahou vidět své dítě ve skutečnosti zakrývá umožnění přístupu k bývalému partnerovi, aby dále manipuloval, zastrašoval, týral. Proto je v těchto případech nutno bezpečí obětí a dětí upřednostnit před právy pachatele.

Právo dítěte by mělo stát výše než právo rodiče na neomezený kontakt s dítětem. (Dalton, 1999)

Sociální pracovníci/pracovnice by měli/y být připraveni/y na situaci, kdy oběť (častěji matka) domácího násilí v zájmu ochrany dítěte před násilím a manipulací odmítá vydat dítě násilnému rodiči, dokud o tom nerozhodne soud. Zde se sociální pracovníci/pracovnice mohou dopustit z neznalosti specifické problematiky domácího násilí chyby, kdy nutí oběť vydat dítě, se sdělením „že oba rodiče mají právo na péči o dítě stejnou měrou, dokud nerozhodne soud.“ Pokud sociální pracovníci/pracovnice nemají záznam z Policie České republiky o napadení, bývají někdy logicky rozpačití v jasném postoji k této situaci. Přitom mohou ženě i dítěti položit specializované otázky na situaci v rodině (nemusí být přítomen psycholog) - viz také dále kapitola IV. a VII. Nebo mohou situaci konzultovat se specializovanou poradnou, která se násilím v rodině zabývá. Proto je tak důležité hovořit s rodiči dítěte **odděleně, zejména pokud se objevují známky o násilí ve vztahu**. Při rozhovoru nikdy neviníme násilného partnera, ale odsoudíme násilí v rodině. V předrozvodovém a rozvodovém období se odborníci musí věnovat **odděleně** jak násilnému rodiči, tak dítěti, a zvlášť i matce ohrožené násilím, která má často špatné zkušenosti (nevěří se jí, je ve stresu, úzkostná, řada z těchto žen v důsledku dlouhotrvajícího násilí trpí posttraumatickou stresovou poruchou), aby zjistili pravý stav poměrů v rodině, motivy obou rodičů.

Sociální pracovníci/pracovnice mohou napomoci předat matce kontakty na odborná pracoviště (klinické psychology či specializované poradny). Nikdy ale tato rodina nesmí být konfrontována dohromady rodinnou terapií či mediací, které jsou v těchto případech zcela nevhodné. Násilný partner velmi často násilí minimalizuje či popírá. Některé oběti, které

jsou dlouhodobě vystaveny domácímu násilí, se bojí přiznat násilí či ho popírají a leckdy si neuvědomují dopad vlivu násilí na děti. Zkušená pracovnice/pracovník neobviňuje oběť, že násilí včas nečelila, neoznámila ho atd., ale snaží se ji povzbudit.

Zkušená pracovnice/pracovník může při zjištění domácího násilí:

- probrat s obětí násilí cyklus násilí, kde se nachází (ve spirále násilí se střídají tři fáze: tenze, násilí, usmiřování),
- připravit bezpečnostní plán - připravit s obětí násilí v rodině bezpečnostní plán tak, aby se násilí minimalizovalo,
- zkontaktovat specializované pracoviště: např. ROSA, Acorus v Praze, Persefona v Brně, intervenční centra v krajích atd., nebo dát kontakty na krizová pracoviště / např. Riaps, Krizové centrum Ostrava/ a intervenční centra v každém kraji,
- poskytnout kontakt na azylová zařízení.

Kontakt dítěte s násilným rodičem

Pokud je v případech, kde docházelo k DN, stanoven styk dítěte a návštěvy, měly by se řídit následujícími pravidly:

1. Kontakt mezi dítětem a rodičem by měl být naplánován tak, aby bylo dítě co nejméně vystaveno konfliktům mezi rodiči (např. při předávání dítěte). Časté návštěvy či předávání dětí vedou dalšímu verbálnímu a fyzickému napadání oběti. Je třeba si uvědomit, že násilí odloučením či rozvodem partnerů nekončí, ale naopak graduje.
2. Oběti DN by měly být osvobozeny od povinnosti mediace či párové (rodinné) terapie (násilí ve vztahu je kontraindikace pro užití mediace i fungování terapie).
3. Styk by neměl být častý, jedná-li se o případ, kde násilí ještě neskončilo, nebo kde má oběť i dítě strach z násilí.
4. Dochází-li opakovaně k napadení oběti nebo pokud se dítě vrací v reakci na styk ve špatném stavu, kontakt by měl být okamžitě pozastaven.
5. V případech, kde se vyskytovalo těžké DN, by měl při styku s násilným partnerem fungovat dohled supervízora (asistovaný styk viz také kapitola XI).

10.2 Münchhausenův syndrom by proxy a podezření na zneužívání dítěte provázející spory rodičů o dítě

V poslední době se stává, že matky sdělují svá podezření na zneužívání dítěte otcem. Obvykle tato podezření nesdělují pediatrovi, ale spíše s tímto vystupují ve škole, obrací se na nestátní zařízení či na policii. V takovýchto případech rády spolupracují s masmédií, a když je vyšetřování zastaveno, prezentují to jako projev naprosté indolence úřadů. V těchto případech se velmi těžko odlišuje, kdy je to realita, kdy prvek boje s partnerem formou pomsty a kdy jsou to čistě patologické vlivy Münchhausenova syndromu by proxy (tedy stav, kdy matka pracuje se sugescí a musí dítě přesvědčit, že trpí tím, čím podle ní trpět má, a je pro ni jednodušší poukazovat na problémy psychické, které jsou méně prokazatelné). Normální žena by tímto zjištěním byla naprosto upřímně zděšena. Pokud jde o Münchhausenův syndrom by proxy, chová se matka spíše jako instruktorka či konzultantka, nabízí jeden zdánlivý důkaz za druhým, všechno ví, na vše je připravena a ví, které kroky přesně učinit. Ne vždy ten, kdo působí dojem pečující a obětující se osoby, která bojuje o narušené zdraví svého potomka, je takový, jak vypadá na první pohled. Nelze vyloučit, že takto jednající osoba své dítě zneužívá. Nikdo neodhadne, kolik „styků“ rodičů s dětmi neproběhlo pro více či méně diskutabilní onemocnění dítěte. (Novák, 2012)

SHRNUTÍ

Vyskytuje-li se mezi rodiči vleklý konflikt často doprovázený projevy domácího násilí, jež nelze řešit dostupnými formami pomoci (rodinné poradny, mediace), je nutno zahájit rozhodování o svěřením nezletilých dětí do péče pouze jednoho z rodičů. Je nutno se postavit na stranu obětí a hájit zájem dítěte, a to neznamená co nejširší kontakt s oběma rodiči nebo střídavou péčí, ale především jeho **bezpečí**. Domácí násilí není běžná hádka či pár facek, ale dlouhodobé, opakované a promyšlené ubližování a týrání. Je třeba jej přesně identifikovat. **DN se dopouštějí jak muži, tak ženy, ale není jen záležitostí dospělých.** V rodině, kde se vyskytuje domácí násilí, ani jeden z členů neplní svou roli. Domácí násilí je pro děti rozumově i logicky naprosto neuchopitelné a žijí v trvalém emočním zmatku. Intenzivněji než dospělí potřebují především emoční podporu a zakotvení. Následky zažívaného domácího násilí jsou podobné jako u dětí trpících syndromem CAN. Dětem hrozí disharmonický vývoj osobnosti, rozvoj neurotické symptomatiky, narušené sebeuvědomění, vážné vztahové potíže, poruchy příjmu potravy a sklony k závislostem - na alkoholu, drogách či ideologiích. Specifickou pozornost **při rozhodování o porozvodovém uspořádání** vyžadují případy, kdy bylo doloženo domácí násilí. Zde je nutné zaujmout zcela odlišný přístup. Násilník většinou za snahou vidět své dítě ve skutečnosti zakrývá umožnění přístupu k bývalému partnerovi, aby ho dále manipuloval, zastrašoval, týral. V těchto případech je nutno **zajistit bezpečí oběti a dětí a upřednostnit je před právy pachatele**. Při současném řešení domácího násilí a nastavení péče o dítě je třeba postupovat velmi obezřetně a myslet na to, že zájmem dítěte je zůstat s nenásilným rodičem. Při rodičovských sporech o dítě lze narazit také na Münchhausenův syndrom by proxy a podezření na zneužívání dítěte provázející spory rodičů o dítě. Pro sociální/ho pracovníci/pracovníka může být velmi nesnadné odlišit, kdy je to realita, kdy prvek boje s partnerem formou pomsty a kdy jsou to čistě patologické vlivy Münchhausenova syndromu by proxy.

XI. Návazné služby a možnosti pro řešení rodičovských sporů

11.1 Doporučování odborných služeb pro rodiče a děti řešící situaci rozpadu rodiny

Na prvním místě pracovníků OSPOD je hájení zájmů dítěte (viz kapitola II.). Jeví se tedy jako vhodné podporovat takové postupy, které přispějí k hladšímu průběhu a řešení sporů o děti. **Cílem není obnova manželského soužití či původního uspořádání rodinných vztahů, ale navození co nejschůdnější komunikace a zvládnutí adaptace rodiny na nové podmínky.** S tím souvisí otázka, kdo a jak může v této oblasti být rozvádějícím se nebo již rozvedeným rodičům nápomocen.

Nejlepší variantou je, pokud si rodiče jsou schopni spory vyřešit v zájmu dítěte sami nebo s pomocí širšího okolí, rodiny. Je na rodičovské zodpovědnosti, kdy a zda se obrátí na pracovníky/pracovnice OSPOD či nikoliv. V případě, že tyto svépomocné mechanismy selhávají, může dojít k tomu, že je zásah do rodinné situace a působení na realizaci pozitivní změny ve prospěch dítěte ze strany pracovníků OSPOD nezbytný (viz § 272 o.s.ř).

Rozvádějící se a rozvedení často vnímají OSPOD i soud buď jako spojence, rozhodčí, nebo i jako represivní orgány, které jim něco zakazují a předurčují. **Pracovníci/pracovnice OSPOD by se v prvé řadě měli zdržet hodnotících přístupů.** V kompetenci sociálních pracovníků/pracovnic je nabídnout nezávislé pracoviště, které zůstane nestranným prostředníkem pro možnost promluvit o potřebách a obavách jedné či druhé strany. Vyjednávání a řešení rodičovských sporů (včetně pomoci při adaptaci na nové uspořádání rodiny) na takovém pracovišti (jako je např. Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, mediační centra, psychologické poradny apod.) může přispět k dohodnutí praktických otázek, které se ke společným dětem vztahují. Tyto jsou zvláště důležité při zajišťování kontaktů rodičů s dětmi, střídavé péče či společné péče. **Významným prvkem při nabídce takovéto služby rodičům je ochota obou rodičů dohodnout se.** Ta však často chybí a je mnohdy na sociální/m pracovníci/pracovníkovi, zda a do jaké míry zvládne motivaci rodičů pro navštívení odborného pracoviště. **Důvodem neochoty rodičů domluvit se může být argument jedné strany, že druhý rodič děti poškozuje.** Někdy tento důvod souvisí s jeho obavou, že druhý rodič bude ovlivňovat chod nově založené rodiny toho, kdo má nebo bude mít děti svěřeny do péče. Motivací ke spolupráci na dohodě ale může někdy být potřeba kontrolovat život rozvedeného partnera a zasahovat do něho. Někdy se tak může projevovat partner, jemuž děti do péče svěřeny nebyly, a má pocit bezmoci a vlastní nízké sebehodnocení. Jindy potřebu kontrolovat vyjadřuje naopak rodič, kterému děti svěřeny byly, ale nevyrovná se se skutečností, že druhý rodič navázal úspěšně nový vztah nebo založil novou rodinu a dovede děti něčím významně upoutat.

Sociální pracovníci/pracovnice vstupují do soukromí rodiny, mluví o starostech rodičů na půdě svého pracoviště a mnohdy mohou být vnímáni jako vyšetřovatelé, kteří jsou proti rodičům zaujati a vysvětlují jim, co musí jako správní rodiče dělat. Pracovník/pracovnice OSPOD má

za cíl chránit děti. **Ale také rodič, který má děti v péči, i rodič, který se s dětmi kontaktuje či bude kontaktovat v soudem určenou dobu, potřebuje cítit ze strany sociální/ho pracovníce/pracovníka podporu.** Někdy je vhodné podporu nabídnout také formou využití služeb odborného zařízení či odborníka. Sociální pracovník/pracovnice či soud může v této situaci někoho k tomuto účelu pověřit (např. při asistovaných stycích). Sociální pracovník/pracovnice však stále zůstává klíčovým pracovníkem dítěte a musí mít zabezpečené předávání informací, nesmí ztrácet kontakt s dítětem, průběžně situaci vyhodnocuje a plánuje řešení. S konkrétním specializovaným či odborným poradenským zařízením lze rovněž navázat ze strany vedení OSPOS kontrakt o vzájemné spolupráci a předávání informací o klientech. V případě, že sociální pracovník/pracovnice doporučí či nařídí rodičům návštěvu či spolupráci se specializovaným či odborným zařízením, vyžádá si průběžně zprávy o spolupráci. Tyto eviduje a navrhuje další postup práce s rodinou.

Při pozorném pohledu na oblast odborných služeb pro děti a jejich rodiny přesto vnímáme jeden problematický bod: jde-li o blaho rodiny, jejíž jeden člen se dostal do odborné péče (je jedno, zda lékařské, speciálně-pedagogické, psychologické, terapeutické či jiné), je zcela nezbytné, aby všichni na problému zúčastnění odborníci spolupracovali. Aby psycholog či jiný odborník nepodceňoval zkušenosti sociální pracovníce/pracovnice, aby lékař bez obav ze ztráty prestiže požádal o názor psychologa, aby mezi odborníky vymizely dosud časté kompetenční nejasnosti či osobní antipatie. (Sobotková, 2003)

Při řešení rodičovských sporů pracovník/pracovnice OSPOD či soudce může nabídnout, doporučit či nařídít rodičům návštěvu specialisty či odborného poradenského zařízení. Pro lepší přehled a správnou volbu vhodné formy pomoci konkrétnímu rodiči a dítěti popíšeme charakteristiku dané služby.

Rodinná terapie

Rodinná terapie (dále uváděná zkratka RT) je profesionálně vedený pokus navodit psychologickými metodami prospěšné změny v narušené rodinné soustavě. Terapeutické působení je zaměřeno na celou rodinu, „klientem“ je totiž celá rodinná skupina (rodinný systém). Základním principem rodinné terapie je, že individuální poruchy jednoho člena rodiny úzce souvisí se skupinovou dynamikou celé rodiny, že individuální symptomatika je výrazem narušených interpersonálních vztahů v rodině. Chorobné příznaky jednotlivých členů rodiny nevznikají výlučně na individuálním podkladu, ale objevují se, udržují se a eventuálně mizí v rámci sociálních vztahů a interakcí v rodině. RT vychází z toho, že chování člověka se děje v kontextu jeho prostředí, toto prostředí jeho chování ovlivňuje a naopak. Vychází z myšlenky, že lidské systémy jsou plynulé, vyvíjejí se a mění. Mezi příčinou a následkem není vždy jasné spojení. **Jestliže nastane změna v obsahu interakcí (toho, co se děje) mezi členy rodiny, naskytne se příležitost, aby se každý jednotlivý člen rodiny změnil. Ale i naopak, změní-li se jedinec, ovlivní se interakce celého zbytku rodiny.** Kontext a prostředí se musí také změnit, aby se mohla změna jedince projevit a být vnímána. Malá změna jednoho může způsobit větší změnu v rodině. Jestliže tedy alespoň jeden z rodičů, který je vystaven emocionálně velmi náročnému řešení rozpadu rodiny, změní své dosavadní jednání, odrazí se jeho změna v chování ostatních členů (druhého rodiče i dětí). S touto pozitivní změnou

lze za podpory terapeuta vhodně pracovat a podpořit tak zvládnutí nového nastavení rodiny. Rodinnou terapii lze provádět formou individuálních konzultací, párových konzultací i rodinných konzultací, kde jsou přítomni všichni zainteresovaní členové.

DOPORUČENÍ – RT je především vhodná pro rodiče, kde vážne komunikace a existují velmi narušené vztahy a problematická komunikace mezi rodiči a mezi rodiči a dětmi. Rodinná terapie je účinná především tam, kde chce alespoň jeden z rodičů pracovat na změně a zlepšení situace, a dále v situacích, kdy rodiče jsou natolik emocionálně v řešení rozpadu své rodiny angažováni, že ztrácí nadhled nad situací a nejsou připraveni na setkání nebo se nechtějí se s druhým rodičem potkat.

Rodinná mediace

Mediace se zabývá řešením konfliktů vzniklých ve vzájemném soužití členů rodiny za přítomnosti prostředníka – mediátora. Její součástí je i rozvodová mediace a ta se zabývá řešením konfliktů rodičů v rámci rozvodového či porozvodového řízení. Rozvodová mediace umožňuje rodičům rozhodovat o věcech, které se týkají jejich dětí, podporuje komunikaci a kooperaci mezi rodiči a zmírňuje jejich nepřátelství. Dává možnost flexibilního uspořádání různých činností a programů, jak to vyžadují měnící se potřeby rodiny, i možnost uspořádání „na zkoušku“ před konečným rozhodnutím. Pro rozvádějící se rodiče využití mediace představuje jednu z možností, jak i nadále rozhodovat o svém životě a životě svých dětí a využít současnou právní úpravu schvalování dohod soudem. Mediace znamená alternativní **řešení sporu zaměřené na dohodu** s cílem vyhnout se zdoluhavým soudním sporům, mnohdy i stresu spojenému s psychologickými posudky. Cílem je vyvážená, reálná, konkrétní, časově ohraničená, dosažitelná a měřitelná dohoda. Dohoda usnadňuje život před rozvodem i po něm oběma zainteresovaným stranám i osobám, které se na vzniku krize nepodílely, ale jsou jí ovlivněny. Mediace umožňuje zlepšit současnou situaci a nastavit pravidla pro podstatné věci v budoucnosti. K nejvíce citově a emočně náročným sporům patří ty rodinné, zejména rozvodové. Mediace může pomoci vyjasnit většinu sporných témat: svěření dětí do péče, styk odcházejícího rodiče s dětmi, jak děti připravit ke styku po psychické i hmotné stránce, komunikace mezi rodiči a dětmi a rodiči navzájem, stanovení výše výživného a jeho platby apod. Důležité je zdůraznění rodičovské odpovědnosti za příznivý vývoj dítěte. Rodiče si za pomocí mediátora vyjednávají a sestavují vlastní dohodu, to znamená plán přizpůsobený jejich specifickým podmínkám. S plynoucími roky je plán nutno upravovat, aby vyhovoval měnícím se potřebám dítěte a rodičů. Zkušenosti s úspěšností rodinné mediace vypovídají o jejich **výhodách**. Po uzavření dohody získávají všichni, nikdo není poražený ani vítěz. Pro děti je pozitivní, že rodiče jednájí podle plánu, který si sami vytvořili. Plán je sestaven v jejich nejlepším zájmu a o jejich osudu nemusel rozhodovat nikdo jiný. Rodiče získali schopnost znovu spolu jednat a naučili se určitým **komunikačním dovednostem**, které využijí v průběhu dalších let, kdy budou zastávat rodičovskou roli. Mohou si ušetřit i nepříjemné zážitky u soudu, kdy mnohdy jeden druhého napadá a ponižuje. Soudci a soudy mohou ocenit, že se jim s klienty lépe spolupracuje a každý úspěšně mediovaný případ znamená významnou úsporu v jejich přeplněném kalendáři.

DOPORUČENÍ – Mediacie je vhodná zejména při zabezpečení střídací péče o dítě, při vytyčení pravidel výchov a při řešení uspořádání poměrů po rozvodu. Rodiče musí být schopni spolu alespoň částečně komunikovat, nejlépe si i sednout ke společnému stolu. Pokud jsou bariéry v komunikaci mezi rodiči velké, je vhodné doporučit rodičům práci na komunikaci ve formě terapeutické intervence a poté zkusit mediační sezení. Případně lze mediaci dělat odděleně tzv. formou „caucus“, kdy mediátor hovoří s oběma rodiči individuálně, dojedná si s nimi obsahy z rozhovorů, které bude sdělovat druhému rodiči, a vyjednává a mapuje, zda lze v některých aspektech dojít k dohodě.

Podmínky poskytování rodinné mediace, která se zaměřuje na řešení konfliktů vyplývajících z rodinných vztahů, jsou nově upraveny zákonem č. 202/2012 Sb., o mediaci (s účinností od 1. 9. 2012). Rodinná mediacie bude zásadně poskytována na základě smlouvy o provedení mediace. V rámci občanského soudního řízení bude soud oprávněn nařídít účastníkům řízení první setkání se zapsaným rodinným mediátorem v rozsahu 3 hodin a za tím účelem přerušit řízení, nejdéle však na dobu 3 měsíců (§ 100 odst. 3 o.s.ř.). Pokud se účastníci bez zbytečného odkladu nedohodnou na osobě mediátora, vybere jej předseda senátu ze seznamu vedeného Ministerstvem spravedlnosti. Náklady na odměnu mediátora hradí v případě nařízeného prvního setkání s mediátorem stát, pokud budou rodiče (účastníci řízení) splňovat podmínky pro osvobození od soudních poplatků vzhledem ke svým sociálním a majetkovým poměrům.

Využívat služeb rodinné mediace pro řešení rodičovských konfliktů ukládá soudům rovněž Úmluva Rady Evropy o styku s dětmi (č. 91/2005 Sb.m.s.). Podle čl. 7 Úmluvy o styku s dětmi jsou soudní orgány povinny při řešení sporů ohledně styku s dítětem přijmout veškerá vhodná opatření k tomu, aby rodiče a další osoby mající rodinná pouta s dítětem byli motivováni k uzavření smířčí dohody upravující styk s dítětem, a zvláště pak aby se k tomuto použila rodinná mediacie a další způsoby řešení sporů.

Asistence při styku rodičů s dítětem

Styk s dítětem je právní institut, který je většinou upraven v soudních rozhodnutích, popř. je součástí mimosoudní dohody rodičů. Rodiče či osoby, jimž bylo dítě na základě soudního rozhodnutí svěřeno (mohou to být prarodiče či jiní příbuzní), orgány SPOD, soudy či jiné organizace mohou předat odborným pracovníkům poraden či specializovaných pracovišť požávku po **asistenci u předávání dítěte**, resp. po **asistenci u styku s dítětem**. **Stykem rodiče s dítětem** je míněna specifická situace určité časové délky, kterou má rodič, buď na základě soudního rozhodnutí, nebo na základě dohody mezi rodiči, určenou jako čas s dítětem. Dle dohody nebo soudního rozhodnutí existují mimo určení času i možná omezení či jiné požadavky, které se týkají se většinou toho, kde a příp. za přítomnosti koho má tento čas rodič s dítětem strávit. V soudních rozhodnutích bývají např. tyto požadavky, resp. omezení: „*Styk s nez. Tomášem bude probíhat za přítomnosti pracovníků Poradny pro rodinu v prostorách zařízení Opava*“. **Předáním (předáváním) dítěte** se rozumí situace, která začíná přivedením dítěte na domluvené místo (většinou jde o bydliště jednoho z rodičů) a končí odvedením dítětem druhým rodičem (většinou domů). Taková situace trvá zpravidla kolem 10 minut (pokud tedy nedochází ke konfliktům mezi přítomnými). Z jemného odlišení formulací

asistence u předávání dítěte a asistence u styku s dítětem vyplývají dvě základní roviny sociální intervence: „**mapování**“ a „**podporování**“. Tyto naznačují i účel a cíl asistence. **Asistence u předávání dítěte (tedy u kontaktu rodiče s dítětem)** se odehrává po dobu předání dítěte, nikoli po dobu trvání celého styku rodiče s dítětem. Tato činnost má především formu „**mapování**“ (plní funkci diagnostickou) - sociální pracovník/pracovnice mapuje, jak vypadá předávání dítěte, snaží se o postižení aktuálních základních komunikačních a situačních prvků. V případě nutnosti zasáhne pouze koordinací komunikačních aspektů pro zmírnění vyhocené situace. Při druhé až třetí asistenci se ve většině případů ukáže, jak moc je situace problematická. Součástí zprávy z asistence je i doporučení další služby, resp. řešení situace pomocí další služby (mediace, terapie, psychologického poradenství nebo jiných navazujících služeb dalších organizací). **Asistence u styku** formou **podporovaného setkávání** provádí proškolený odborník či sociální pracovník/pracovnice nebo terapeut/ka (popřípadě oba zároveň) za přítomnosti rodiče (rodičů) po celou dobu setkání rodiče (rodičů) s dítětem. Tato činnost je v podstatě formou „**podporované komunikace**“ (plní funkci sociálně-terapeutickou) – terapeut či proškolený sociální pracovník /odborník/ podporuje „hladký“ průběh setkání, zejména se snaží podporovat žádoucí komunikaci mezi rodiči navzájem a od rodičů směrem k dítěti. Tato rovina vyžaduje celkovou práci s rodiči (přípravu na setkání, předcházející individuální setkání s rodičem, seznámení asistenčního pracovníka/pracovnice s dítětem atd.)

DOPORUČENÍ

Účast sociální/ho pracovníka/pracovnice při styku rodičů s dítětem je nad rámec jejich činnosti. Asistovaný styk by měl probíhat v odborném pracovišti. Pracovník/pracovnice OSPOD si z asistovaných kontaktů vyžádá zprávu o reakcích dítěte a o celkovém průběhu asistovaných setkání.

Psychologické poradenství

Psychologické poradenství při řešení rodičovských sporů se zaměřuje zejména na tyto oblasti:

- Intervence – krizová intervence pro rodiče a děti, poradenství a podpora při řešení rozvodových a porozvodových vztahových problémů, na rodinné a psychosexuální poradenství, psychoterapii a zprostředkování dohod mezi rodiči.
- Preventivní činnost – zaměřená na rozvoj osobnosti rodičů a dětí, psychosociální dovednosti a výchovné kompetence rodičů, výchovné potíže s dětmi související s rozvodem či rozchodem rodičů apod.
- Diagnostika – screening poruch osobnosti, psychologická diagnostika apod.
- Osvětová a vzdělávací činnost.

Rozvodové poradenství a pomoc při řešení psychologických otázek související se situací před rozvodem, při něm a po rozvodu je součástí činnosti institucí zvaných **manželské a rodinné poradny či jiných obdobných specializovaných zařízení (např. asistenční, mediální a terapeutická centra apod.)**.

Tyto instituce poskytují psychologickou pomoc v rozvodovém rozhodování (v úvahách, zda manželství udržet nebo ne), pomoc při překonávání rozvodové krize (rozvod je zásahem do psychické stability a psychologové pomáhají se s tímto vyrovnat), pomoc při zvládnutí výchovných problémů dětí souvisejících s rozpadem rodiny (jak s dětmi hovořit, jak znovu formovat jejich vztahy k příbuzným, novým rodičům apod.), dále pomoc v porozvodovém období (hledání nového životního nastavení, náhledu na problémy, nácvik sociálních dovedností či relaxace apod.) a jako poslední oblast podpory pomoc při hledání odborníků či institucí, které budou řešit problémy a situace, na které manželské a rodinné poradny nestačí či nejsou v jejich repertoáru kompetencí.

Psychologická praxe se v současné době více než jindy začíná zaměřovat na to, aby posilovala silné stránky rodin, jejich zdroje a možnosti. (Sobotková, 2003)

Z psychologického hlediska je důležité v rozpadající se rodině podporovat tyto důležité dimenze fungování:

- **Vyjadřování pocitů** – dobré je otevřeně vyjadřovat své pocity, a to jak kladné, tak záporné. Jakékoli potlačování pocitů a existence komunikačních tabu jsou rizikové.
- **Míra nezávislosti**, kterou rodina u svých členů podporuje – v dobře fungujících rodinách mají všichni členové svou autonomii, určitou míru nezávislosti a samostatnosti. Liší se ovšem podle věku dětí i podle případného postižení či jiného zdravotního omezení. Je zjištěno, že výchovně nejistí rodiče často nedovolují svým dětem přiměřenou míru samostatnosti. V rozpadající se rodině podpora autonomie všech členů velmi významně napomáhá k zvládnutí náročného období.
- **Organizace v rodině** – i v rodině, která se rozpadá na menší celky, by měla existovat jasně formulovaná a všemi členy rodiny přijímaná pravidla. Doporučuje se o rodinných pravidlech diskutovat i s dětmi, případně je i vyvěsit na viditelné místo. Tato pravidla se proměňují s vývojovými fázemi rodinného životního cyklu – jiná pravidla jsou v rodině, kde je batole, jiná pravidla v rodině se dvěma dospívajícími dětmi, jiná v rozpadající se rodině, která se rozšiřuje o nové partnery rodičů apod.
- **Soudržnost** neboli citová blízkost členů rodiny je jedním ze základních kamenů rodinného fungování. Čím větší je soudržnost, tím je rodinné fungování odolnější vůči zátěži, avšak za předpokladu, že i protipól, tedy míra autonomie dovolená v rodině, je dostatečně vysoká. Rozcházejí-li se rodiče a rodina se rozpadá, je třeba myslet na to, že o tento aspekt bývají její členové velmi ochuzeni. K budování soudržnosti dochází opět při realizaci nového uspořádání.
- Orientace rodiny na **morální a sociální otázky** a také duchovní zázemí rodiny jsou zdroje odolnosti rodiny. Při rodičovských sporech se tyto zdroje zmenšují. Podpora morálních a sociálních aspektů ze strany psychologa vede k zlepšení fungování vztahů v rodině.

- Funkční rodiny jsou v přístupu k životním obtížím aktivnější, považují je za výzvy, jsou schopné se zmobilizovat a **hledat zdroje řešení** či pomoci nejen v rámci rodiny, příbuzenstva a přátel, ale i v rámci odborných služeb. Přestává-li rodina fungovat, je třeba podpořit zvládnutí krizové situace. Tato podpora psychologa může velmi pozitivně působit na prožívání rozpadu rodiny a na zmírnění stresu pro děti. Posláním psychologů je podporovat či pomoci obnovovat funkčnost rodiny, která prochází fázemi velkých změn při rozchodu rodičů.

11.2 Případová konference při řešení rodičovských sporů

Případová rodinná konference

Případová konference (dále používáno PK) sociálně-právní ochrany dětí je **důvěrné setkání mezi rodiči, sociálními pracovníky SPOD a dalšími profesionály v diskusi o péči o dítě.**

PK se konají před přijetím závažného opatření. Za takové opatření v rozvodových sporech lze **považovat umístění dítěte mimo péči rodičů** do tzv. „jiného vhodného prostředí či do péče jiné osoby než rodiče“ (viz níže citace zákona OSŘ), případně jeho odebrání z péče rozcházejících se rodičů, pokud vyšetřování ukazuje, že dítě je ohroženo zneužíváním nebo zanedbáváním, domácím násilím apod. Tehdy musí sociální pracovník/pracovnice provést důležité rozhodnutí za současné existence různých názorů na průběh a způsob řešení rodinné situace (např. jsou jiné názory a pohledy na zanedbávání školní docházky dítěte, ke kterému dochází v situaci rozpadu rodiny, a na volbu vhodného způsobu řešení tohoto problému souvisejícího s rozpadem rodiny). Při PK se často projeví, že skutečnost je jiná, než jak se doposud jevila. Při řešení rozvodových sporů lze provádět tzv. **rodinnou případovou konferenci. Pro tyto případy je vhodné, aby rodinnou PK moderoval zkušený mediátor, který dokáže zároveň mezi přítomnými rodiči vyjednávat.** Volba kompetentního moderátora PK a okolnost, zda se v daném případě rodiny bude PK realizovat, je vždy na koordinátorovi PK, tedy na sociální/m pracovníci/pracovníkovi OSPOD, která/ý je klíčovým pracovníkem rodiny.

Dříve než navrhne plán na řešení, musíme znát všechny okolnosti a detaily tak, abychom mohli a uměli navrhnout **řešení v nejlepším zájmu dítěte.** Často se stává, že sociální pracovník/pracovnice OSPOD musí učinit rozhodnutí, které **zásadním způsobem ovlivní život dítěte, a přitom toto dítě ani jeho rodinnou situaci dobře nezná.** Vyřešení jednoho problému často vede k tomu, že se objeví problémy další, a sociální pracovník/pracovnice musí umět zvážit, jestli přínos jednoho řešení vyváží jeho negativní následky.

Účelem vyhodnocení případu dítěte při PK je hloubkové odborné prozkoumání a příprava pro vypracování **Individuálního plánu péče o dítě** (viz Manuál k případovým konferencím MPSV, str. 21). Vyhodnocení se týká celé řady okolností a podmínek života dítěte, které by měly být v co největší míře zachovány, aby dítě mohlo prožívat své dětství v kontinuitě a udržet a rozvíjet významné citové vazby a vztahy. **V ideálním případě by mělo vyrůstat ve známém prostředí.** Vyhodnocení případu spolu s vyhodnocením potřeb dítěte je základem pro hledání řešení celé situace.

Cílem rodinné případové konference je tedy taková výměna informací, která bude dostačující k posouzení podmínek života dítěte a jeho blízkého okolí, pro společné plánování postupu a přijetí vhodného opatření.

Přínos PK při řešení rozpadu rodiny:

- snižují riziko špatného rozhodnutí /týkající se zejména dítěte a jeho umístění mimo péči rodiny/,
- eliminují projektování osobních zkušeností do řešeného případu,
- pomáhají rozložit odpovědnost za případ a zdůrazňují zodpovědnost rodičů za situaci,
- směřují k vytvoření individuálního plánu dítěte a k jednání v zájmu dítěte,
- jsou časově ohraničeným procesem,
- vytváří komplexní pohled pro další rozhodování a zajišťují podklad pro závažná rozhodnutí,
- zefektivňují spolupráci subjektů, eliminují nesprávné nebo zdvojené postupy.

Účastníci rodinné PK

Případové konference se účastní všichni, kteří jsou zainteresováni na řešení problému konkrétního dítěte a kteří disponují informacemi o dítěti a jeho rodině a zároveň mají ze zákona právo nebo povinnost těmito informacemi disponovat ve prospěch dítěte (např.: OSPOD (MÚ, KÚ), nestátní organizace, škola, lékař, soudce, policie, státní zastupitelství, odborníci a dále ostatní subjekty, které jsou o informace dožádány (např. prarodiče či sousedé).

K rodinné případové konferenci lze dle zvážení pracovníků OSPOD přizvat výše zmíněné účastníky. **Primárně však jsou vyzváni oba rodiče /případně jejich zmocněnci, pokud si to rodiče přejí/ a další nejbližší rodinní příslušníci či odborní pracovníci, kteří jsou do řešení rozpadu rodiny přímo zasvěceni.** Je nutné pozvat vždy zástupce rodiny, a to vždy od začátku PK, nedoporučujeme je přizvat až v jejím průběhu. Velmi důležité je hrát „otevřenou hru“ hned od počátku. Pokud hovoříme o důvěrném setkání, je potřeba důvěry a důvěryhodnost vytvořit od první chvíle. Účastníci často nebo téměř vždy nevědí, co mohou od PK očekávat, mají představu jen dalšího nepřijemného zasahování do života, často nemají představu, co mohou očekávat. Pokud přijde více členů rodiny, není to na překážku, neboť se dozvědí, co předtím nevěděli, a také si navzájem poskytují podporu při prezentaci problému a také při hledání řešení.

PK může být řešena i pracovníky jedné instituce. Jednání konference organizuje orgán SPOD, svolává ji z vlastního podnětu, případně z podnětu subjektu zasvěceného do rozchodového/rozvodového problému rodiny. **OSPOD je vždy klíčovým sociálním pracovníkem/pracovníci** dané rodiny a dítěte, koordinátorem všech příslušných aktivit a jednání a je zodpovědný za koordinaci a realizaci vyhodnocení situace a vytvoření návrhu plánu péče. Náleží mu

rovněž výběr účastníků, který provádí dle zmapování situace dítěte a rodiny. Výběr je důležitý co do počtu účastníků, kdy u rodinných případových konferencí doporučujeme max. do 12 osob. Není vhodné zvát lidi, kterých se problém netýká osobně, protože nejsou v případě angažováni. Například jako nevhodné se ukazuje používat PK u rodičovských sporů v rámci komise OSPOD, neboť se tak stává z rodinné PK jen další nástroj úřední šikany, nikoli nástroj konstruktivního řešení problému.

Praktické uplatnění rodinných případových konferencí

Při řešení rodičovských sporů formou případové konference se vytvoří velmi užitečná přehledná mapa situace dítěte a jeho rodiny. Stanoví se časový plán pro řešení situace mapující anamnézu, diagnózu a prognózu situace dítěte. Dojde ke stručnému a objektivnímu vyhodnocení situace rozpadající se rodiny a ohrožení dítěte a z něj vyplývající relevance navrhaných řešení. Výhodou rodinné případové konference je rychlý a přehledný přenos informací pro účely dalšího řízení (správní, soudní řízení).

Využitelnost PK při rozvodových/rozchodových situacích rodiny

Rodinná PK je vhodná pro situace širšího dopadu, neboť rozvod je velmi citlivá a emočně zatížená situace, kde je pro řešení sporu rodičů primárně vhodná mediace. Bylo by nešťastné do rozvodu přibírat další lidi než ty dva, kterých se rozvod týká, pokud nezasahuje širší okolí – školu, práci a nemá závažně důležitý přesah mimo rodinu. Případové konference u rodičovských sporů jsou vhodné například při rozhodování o podání/nepodání návrhu na umístění dítěte do jiného vhodného prostředí na základě předběžného opatření, viz Občanský soudní řád § 76 a 76a (viz výpis citace zákonů v příloze).

Dospěje-li sociální pracovník/pracovnice v daném případě k rozhodnutí, že PK bude vhodným nástrojem pro řešení situace rodičovských sporů o dítě, doporučujeme zvolit postup podle Manuálu k případovým konferencím MPSV vydaný r. 2011, kde najdete také více informací pro úspěšnou realizaci případové konference.

SHRNUTÍ

Vzhledem k posláním pracovníků sociálně-právní ochrany dětí, kterým je chránění zájmu dětí, se jeví jako vhodné podporovat postupy, které přispívají k hladšímu průběhu a řešení sporů o děti. Pokud rodiče nejsou schopni spory vyřešit v zájmu dítěte sami nebo pomocí širší rodiny či blízkých a zvolené mechanismy řešení selhávají, dojde k zásahu ve prospěch dítěte ze strany pracovníků OSPOD. Soud či OSPOD mohou být rodiči vnímány jako spojenci, rozhodčí, ale i jako represivní orgány, které jim něco zakazují a předurčují. Pracovníci OSPOD by se v první řadě měli zdržet hodnotících přístupů. Kromě pomoci pracovníka/pracovnice OSPOD je mnohdy také vhodné nabídnout či doporučit podporu odborného zařízení či odborníka. Někdy bude třeba rodiče k využití pomoci odborníků i více motivovat či využít podpůrné služby přímo nařídít. Sociální pracovník/pracovnice postupuje vždy individuálně,

s ohledem na nejlepší zájem dítěte, a i když doporučuje jiné zařízení, stále zůstává klíčovým pracovníkem dítěte a musí mít zabezpečené předávání informací. Nesmí ztrácet kontakt s dítětem, průběžně situaci vyhodnocovat a plánovat. Rodinné terapie jako podpora pro rozcházející se rodiče jsou vhodné tam, kde vážne komunikace a jsou velmi narušené vztahy mezi rodiči a existuje problematická komunikace mezi rodiči a mezi rodiči a dětmi. Lze ji využít v situacích, kdy chce alespoň jeden z rodičů pracovat na změně a zlepšení situace a když jsou rodiče natolik emocionálně v řešení rozpadu své rodiny angažováni, že ztrácí nadhled nad situací a nejsou připraveni nebo nechtějí se s druhým rodičem potkat. Rodinná mediace je vhodná zejména při zajišťování střídavé péče o dítě, vytyčování pravidel výchovy a při realizaci uspořádání poměrů po rozvodu. Rodiče musí být schopni spolu alespoň částečně komunikovat. Nejsou-li schopni si sednout ke společnému stolu a řešit dohodu, lze mediaci zvolit formou „caucus“, kdy mediátor hovoří s oběma rodiči individuálně, dojedná si s nimi sdělované obsahy, vyjednáva a mapuje, zda lze dojít k dohodě. Styk s dítětem je většinou upraven v soudních rozhodnutích, popř. je součástí mimosoudní dohody rodičů. Soud může stanovit též asistované předávání dítěte, případně asistovaný styk v odborném pracovišti. Dle délky trvání a povahy přítomných osob a náročnosti komunikace a situace se u kontaktu rodiče s dítětem rozlišuje rovina mapování nebo podporování. Psychologické poradenství v oblasti rodičovských sporů se týká podpory a pomoci při řešení psychologických otázek souvisejících se situací před rozvodem, při něm a po rozvodu. Zahrnuje průběh rozhodování (v úvahách, zda manželství udržet nebo ne), pomoc při překonávání rozvodové krize, při zvládnání výchovných problémů dětí souvisejících s rozpadem rodiny, pomoc v porozvodovém období a pomoc při hledání odborníků či návazných institucí. Psychologická praxe se zaměřuje na podporu ve vyjadřování pocitů, budování nezávislosti rodiny, na zdroje a možnosti členů rodiny, morální a sociální otázky, organizaci a pravidla v rodině, na soudržnost a hledání zdrojů k řešení problémů. Tyto aspekty podporuje jak v rodině fungující, tak v rodině, která se rozpadá. Případová konference je důvěrné setkání mezi rodiči, sociálními pracovníky OSPOD a dalšími profesionály v diskusi o péči o dítě. PK se konají před přijetím závažného opatření, a tím je v případě rozvodových situací zejména umístění dítěte mimo péči rodičů do tzv. jiného vhodného prostředí. Aplikace PK při řešení sporů rodičů o dítě je náročná. Vhodné je přizvat do role moderátora zkušeného mediátora, při realizaci angažovat pouze osoby, kterých se řešení sporu přímo týká, a realizovat tak rodinnou případovou konferenci, jejímž výstupem bude individuální plán péče o dítě. Je na posouzení pracovníka/pracovnice OSPOD, zda v daném případě dojde k rozhodnutí, že PK bude vhodným nástrojem pro řešení situace rodičovských sporů o dítě.

Závěr

Při trvajících rodičovských sporech o dítě je mnohdy nezbytný zásah sociální/ho pracovníce/ pracovníka. Rodičovské spory o dítě jsou emocionálně velmi náročné a komunikace s rodiči mnohdy velmi složitá. Sociální pracovník/pracovnice musí umět posoudit osobnostní charakteristiky rodičů, motivaci a (ne)spolupráci rodičů, komunikaci a míru konfliktů mezi rodiči, zájem a potřeby dítěte. Po zvážení všech těchto aspektů využije všech svých pravomocí, které směřují k zajištění nejlepšího blaha dítěte. Sociální pracovník/pracovnice hájí zájem dítěte a v tomto ohledu musí vždy zvažovat dopady a rizika navržených postupů a zvolit ten nejšetrnější postup. Doufáme, že předložený metodický materiál přispěje k lepší orientaci v možnostech, které může sociální pracovník/pracovnice k řešení takovýchto problematických situací využít.

Použité zkratky:

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

SPOD – sociálně-právní ochrana dětí

MÚ – městský úřad

KÚ – krajský úřad

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

PK – případová konference

SZR – syndrom zavrženého rodiče

RT – rodinná terapie

CAN – syndrom týraného a zanedbávaného dítěte

AMT centrum – asistenční, mediační a terapeutické centrum

ZR – Zákon o rodině

LZPS – Listina základních práv a svobod

o.s.ř. – Občanský soudní řád

kap. - kapitola

PTSP – posttraumatická stresová porucha

O AUTORECH

Mgr. Eva Dobrušová vystudovala obor Sociální práce s poradenským zaměřením na Ostravské univerzitě v Ostravě. Zpočátku se v rámci sociální práce angažovala prostřednictvím odborných stáží v různých neziskových organizacích a státních institucích. Poté se její pracovní činnost soustředila na terénní sociální práci formou doprovázení sociálně ohrožených rodin s dětmi. Od roku 2007 se intenzivně zabývá problematikou rodin, které se rozpadají a zajišťují nově své uspořádání vztahů a péče o děti. Je spoluzakladatelkou asistenčních, mediačních a terapeutických center (AMT centra) při Fondu ohrožených dětí v Moravskoslezském kraji. První AMT centrum bylo v roce 2007 zřízeno v Opavě, další v roce 2009 v Krnově a následně v roce 2011 v Bruntále. Kromě toho působí jako projektový manažer a konzultant. Zabývá se lektorskou činností v oblasti manažerské komunikace na Slezské univerzitě v Opavě a věnuje se odbornému sociálnímu poradenství v Poradně pro rodinu při Mateřském centru OASA.

Mgr. Petra Večerková

rodinný terapeut a psychotherapeut, speciální pedagog – etoped

V oblasti vztahů a vztahových problémů pracuje od roku 1999. Je spoluautorkou koncepce Asistenčního, mediačního a terapeutického centra řešícího situace související s rozpadem rodiny, působí jako odborný garant zařízení. AMT centrum zahrnuje komplex služeb poradenství, asistence u předávání dítěte a u styku rodiče s dítětem, mediace a rodinné terapie zaměřené na rodiny řešící situaci rozvratu. Od roku 1999 vede neziskovou organizaci, jejímž hlavním cílem je usilovat o sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu rodin, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci.

Její lektorská činnost zahrnuje přednášky a workshopy pro pedagogy, sociální pracovníky a další odbornou veřejnost, je zaměřena především na oblast komunikace, vztahů, poruch chování a sociopatologických jevů. Je akreditovaným terapeutem SOFT (národní střešní organizace rodinných a systemických terapeutů v ČR), členem Institutu Virginie Satirové, Asociace pracovníků středisek výchovné péče. V roce 2003 ukončila psychotherapeutický výcvik v systemické rodinné terapii (ISRT Brno), v roce 2005 absolvovala systematický výcvik v psychotherapeutickém přístupu Modelu růstu V. Satirové (IVS ČR), v roce 2012 ukončí výcvik supervize v pomáhajících profesích.

JUDr. Ivana Hrdličková, Ph.D., je soudkyně Krajského soudu v Hradci Králové, pobočky v Pardubicích. Působí dále jako právní expert Rady Evropy, je aktivní členkou Mezinárodní organizace soudkyň. Účastnila se řady projektů, včetně mezinárodních, a to v oblasti ochrany lidských práv a práv žen. V programu Evropské komise EuroMed se zabývá justiční spoluprací mezi zeměmi Evropské unie a zeměmi Středomořské unie. Věnuje se publikační i přednáškové činnosti zejména v ČR i v zahraničí.

Mgr. Kateřina Hollá, Ph.D., je vdaná a vychovává pět dětí, vystudovala jednooborovou psychologii se zaměřením na klinickou psychologii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Doktorát z lékařské psychologie se zaměřením na sexuologii získala na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Další vzdělávání:

Pětiletý psychotherapeutický výcvikový kurz ve skupinové psychoterapii typu SUR. Tříletý výcvik v psychotherapeutických technikách neverbální komunikace a práce s tělem. Kurzy a výcviky v terapeutických technikách (gestalt terapie, behaviorální terapie, komunikace s klientem, rodinná a systemická terapie). Výcvik krizové intervence tváří v tvář. Výcvik telefonní krizové intervence.

Praxe:

Psychologická praxe jde napříč různými obory od telefonní krizové intervence až po práci v personální agentuře zaměřené na psychologickou diagnostiku. Hlavním zaměřením je práce ve zdravotnických zařízeních jak státních, tak nestátních, spolu se soukromou psychologickou praxí. V současné době kromě soukromé praxe je zaměstnancem PL Bohnice na sexuologickém oddělení.

MUDr. Martin Holý je atestovaným psychiatrem a sexuologem. Pro obě specializace má licenci České lékařské komory. Absolvoval psychotherapeutický výcvik v individuální i skupinové psychoterapii a řadu akreditovaných psychotherapeutických workshopů (logoterapie, emoční desenzitizace EMDR, progresivní relaxace aj.). Vedl několik výcvikových seminářů v akupunktúrní detoxifikaci. Publikoval v monografiích a odborných časopisech.

Pracoval na psychiatrickém oddělení NsP Trenčín (1994-1996), na sexuologickém oddělení v PL Praha Bohnice (1996-2000), poté jako vedoucí lékař Centra krizové intervence (2000-2005). Do roku 2008 pracoval jako vedoucí lékař sexuologického oddělení PL Bohnice, kde se věnuje léčbě pacientů s ochrannou sexuologickou léčbou. V současné době je ředitelem PL Bohnice.

Ve své ambulantní praxi se věnuje psychiatrické, sexuologické a psychotherapeutické praxi. Hlavní léčebnou metodou je kombinace farmakoterapie a podpůrné, dynamicky orientované psychotherapie. Dále působí jako externí lektor poradenských a vzdělávacích firem, specializuje se na trénink komunikace a týmové spolupráce.

Marie Vavroňová po dlouholeté praxi ve zdravotnictví a sociální práci založila v roce 1993 nadaci ROSA, která se posléze v roce 1998 transformovala na občanské sdružení ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy. Od roku 2002 je ve funkci ředitelky organizace a socioterapeutky. Autorsky se podílela na řadě sborníků a výukových materiálů o problematice domácího násilí (Dneska tě ještě nezabiju - zpráva o stavu domácího násilí, Praha 1997, Přežila jsem...výpovědi týraných žen, Praha 2002, Azylový dům není jen střecha nad hlavou, Praha 2003, Skripta pro policisty a zdravotníky- Intervence v případech domácího násilí, Praha 2003, Manuál pro učitele ZŠ - Děti vystavené DN, ROSA 2008). Přednáší, vede semináře a výcviky zaměřené na problematiku domácího násilí, je akreditovanou lektorkou.

Mgr. Eva Šilarová, psycholožka a psychotherapeutka

V letech 2000-2011 spolupráce s o. s. ROSA, které se specializuje na práci s oběťmi domácího násilí. Od roku 2003 externí lektorská spolupráce s Katedrou psychologie FF UK v Praze. V letech 2011 a 2012 lektorská a metodická spolupráce s MPSV. Od července 2012 pracuje v Centru

psychologické a sociální pomoci Králův Dvůr, a to jako individuální a rodinná terapeutka, zabývající se také prací s dětmi.

Mgr. Adam Křístek vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2004 zaměstnán v o. s. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, kde se podílel na realizaci projektů zaměřených na problematiku diskriminace a rovných příležitostí, prevenci sociálního vyloučení a zejména na poskytování sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a na přednáškové činnosti (např. kurs antidiskriminačního vzdělávání „Spravedlivá policie“ pro příslušníky PČR). Je spoluautorem publikací, např.: Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život (Poradna pro občanství, Občanská a lidská práva, Praha 2006), Vademecum pacienta (Poradna pro občanství, Občanská Dvůr a lidská práva, Praha 2007), Analýza stavu dětských práv v České republice – Děti v náhradní péči a děti ohrožené ztrátou rodičovské péče (Sdružení SOS dětských vesniček, Praha 2009). Od r. 2011 pracuje též na MPSV, na nynějším odboru rodiny a ochrany práv dětí.

„...přestali jste být partnery, zůstáváte však nadále rodiči...“ (Matějček, 1986)

Metodický materiál poskytuje myšlenky a zkušenosti pro usnadnění práce s rodinou, která se rozpadá. Předkládaný koncept si klade za cíl pomoci sociálním pracovníkům a pracovnícím při práci s rodiči, kteří se rozcházejí nebo rozvádějí a řeší své spory o děti. Doporučení a návody pro práci s rodiči a dětmi zakotvujeme do legislativní úpravy rozvodové problematiky. Dále se zabýváme specifiky rozchodových a rozvodových situací, potřebami a vyjadřováním dětí a problematikou komunikace s rodiči a dětmi. Předkládáme kapitoly věnované doprovázení rodiny při hledání nového uspořádání vztahů a péče o děti a s tím spojenými úskalími. Pracovníkům sociálně-právní ochrany dětí jde na prvním místě o hájení zájmů dítěte. Vyhrocené konflikty rodičů a jejich spory o dítě mohou zájem dítěte ohrozit. Metodický koncept je inspirací pro zvolení takových postupů, které přispějí k hladšímu průběhu řešení sporů o děti.

Mgr. Eva Dobrušová

Literatura

- 1) Černá, P.: Rozvod, otcové a děti. Praha: Eurolex Bohemia, 2001
- 2) Čírtková, L.: Styk dítěte s násilným rodičem v kontextu domácího násilí. Právo a rodina 11/2009
- 3) Dalton, C.,: When Paradigms Collide: Protecting Bettered Parents and their Children in the Family Court System 37Fam Conciliation Courts Rev.274/1999
- 4) Dunovský, J., Dytrich, Z., Matějček, Z. : Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995
- 5) Everett. C., Volgy Everett, S.: Zdravý rozvod pro rodiče a děti. Praha: Talpress, 2000
- 6) Gardner, R. A.: Syndrom zavrženého rodiče. Praha, MPSV, 1996
- 7) Helus, Z: Dítě v osobnostním pojetí. Praha: Portál, 2004
- 8) Kelly, L.: The inter connectedness of domestic violence and child abuse: challenges for research, policy and practise Children Living with Domestic Violence, 1994
- 9) Lacinová, L., Škrdlíková, P.: Dost dobří rodiče aneb drobné chyby ve výchově dovoleny. Praha: Portál, 2008
- 10) Manuál k případovým konferencím. Praha: MPSV, 2011
- 11) Matějček, Z.: Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986
- 12) Matějček, Z., Dytrich, Z.: Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči. Praha: MPSV, 1986
- 13) Matějček, Z.: Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 1994
- 14) Matějček, Z., Dytrich, Z.: Děti, rodina a stres. Praha: Galén, 1994
- 15) Matějček, Z., Dytrich, Z.: Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada, 2002
- 16) McIntosh, J. Ph.D Because it 's for Kids, Building a secure parenting base after separation, 2007
- 17) Novák, T.: Manželské a rodinné poradenství. Praha: Grada, 2006 Prekopová, J.: Jak být dobrým rodičem. Praha: Grada, 2001
- 18) Novák, T. Péče o dítě po rozvodu a její úskalí. Praha: Grada, 2012
- 19) Prekopová, J.: Jak být dobrým rodičem. Praha: Grada, 2001
- 20) Říčan, P., Vágnerová, M.: Dětská klinická psychologie. Praha: Avicenum, 1991
- 21) Satirová, V.: Kniha o rodině. Praha: Práh, 1994
- 22) Satirová, V.: Společná terapie rodiny. Praha: Portál, 2007
- 23) Schaffer, H., R.: Rozhodujeme o dětech. Praha: MPSV, 1994

-
- 24) Smith, H.: Děti a rozvod, Praha: Portál, 2004
 - 25) Sobotková I. Psychologie rodiny, Praha: Portál, 2001
 - 26) Sobotková, I.: Pediatrie pro praxi: Odolná a funkční rodina – jeden z předpokladů zdravého vývoje dětí. Praha, 2003
 - 27) Šmolka, P., Mach, J.: Manželská a rodinná trápení. Praha: Portál, 2008
 - 28) Špaňhelová I.: Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada, 2010
 - 29) Täubner, V.: Rodiče v krizi. Neratovice: Šorel, 1992
 - 30) Voříšková, I.: Příčiny rozvodu a důsledky pro děti předškolního věku. Diplomová práce. Praha: FFUK, katedra psychologie, 1996
 - 31) Teyber, E.: Děti a rozvod. Praha: Návrat domů: 2007.
 - 32) Motejl, O., Černá, I., Panovská, K., Matyášová, P.: Sborník stanovisek veřejného ochránce práv – RODINA A DÍTĚ, ASPI, 2007
 - 33) Vaničková a kol.: Stres dítěte v rozvodové a porozvodové situaci. Praha: brožura v rámci projektu Růžová linka z grantu Národního programu na podporu MZČR a podpory MPSV ČR a MŠMT ČR, tisk Jakub Mrázek, 1999

Doporučené zákony a úmluvy:

Úmluva o právech dítěte a Evropská úmluva o právech dítěte

Listina základních práv a svobod

Zákon o rodině 94/1963 Sb. a následné novelizace

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí 359/99 Sb. a následné novelizace

Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb. a následné novelizace

Občanský soudní řád (Zákon č. 99/1963 Sb. novelizován pod č. 7/2009 Sb. a následné novelizace)

Příloha – výňatky ze zákonů navazující na činnost zákona o SPOD

Text ustanovení § 26-28, 50 zákona o rodině č. 94/1963Sb. v platném znění

§ 26

- (1) Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.
- (2) Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.
- (3) Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.
- (4) Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vloh, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlídně rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.
- (5) Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

§ 27

- (1) Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu.
- (2) Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.
- (3) Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže.
- (4) Vyžaduje-li to zájem dítěte a poměry v rodině, může soud upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci.

§ 28

Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností.

§ 50

- (1) Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.
- (2) Ustanovení § 26 až 28 platí tu obdobně.

Text ustanovení § 906-908 občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.

Výkon rodičovské odpovědnosti po rozvodu manželství

§ 906

- (1) Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům.
- (2) Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte.

§ 907

- (1) Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.
- (2) Při rozhodování o svěřeni do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.
- (3) Soud při rozhodování o svěřeni dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.

§ 908

Výkon povinností a práv rodičů, kteří žijí odděleně

Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud. V ostatním se ustanovení § 906 a 907 použijí obdobně.

Občanský soudní řád 99/1963 Sb. (aktuální znění, účinné od 1.1.2012)

§ 76

- (1) Předběžným opatřením může být účastníku uloženo zejména, aby
 - a) platil výživné v nezbytné míře;
 - b) odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud;....
- (2) Předběžným opatřením lze uložit povinnost někomu jinému než účastníku jen tehdy, lze-li to na něm spravedlivě žádat.
- (3) Předseda senátu při nařízení předběžného opatření uloží navrhovateli, aby ve lhůtě, kterou mu určí, podal u soudu návrh na zahájení řízení; to neplatí, může-li být řízení ve věci zahájeno i bez návrhu. Může také stanovit, že předběžné opatření bude trvat jen po určenou dobu.

§ 76a

- (1) Ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením. Jde-li o svěření dítěte do pěstounské péče podle zvláštního právního předpisu^{33a}) na přechodnou dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, nebo na dobu do rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodiče k osvojení, soud svěří dítě do pěstounské péče předběžným opatřením.
- (2) Usnesení o nařízení předběžného opatření podle odstavce 1 se doručuje účastníkům až při provedení jeho výkonu. Účastníkům, kteří nebyli při provedení výkonu přítomni, usnesení doručí dodatečně soud příslušný podle § 88 písm. c) spolu s vyzněním, že byl proveden jeho výkon.

- (3) Při nařízení předběžného opatření podle odstavce 1 nezletilý nemusí být zastoupen; nemá-li nezletilý zákonného zástupce nebo nemůže-li jej zákonný zástupce v řízení zastupovat, 33b) ustanoví mu soud příslušný podle § 88 písm. c) opatrovníka bezodkladně po provedení výkonu předběžného opatření.
- (4) Předběžné opatření podle odstavce 1 trvá po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti, s výjimkou předběžného opatření o svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu, u něhož po uplynutí doby 3 měsíců od vykonatelnosti předběžného opatření může být, nebude-li mít soud podklady pro rozhodnutí ve věci, trvání předběžného opatření prodlouženo; bylo-li před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé, může soud předběžné opatření podle odstavce 1 opakovaně prodloužit o jeden měsíc tak, aby celková doba trvání předběžného opatření nepřesáhla šest měsíců. Poté lze dobu trvání předběžného opatření výjimečně prodloužit jen tehdy, nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé.
- (5) Není-li ve věci samé dána pravomoc českých soudů, lhůty podle odstavce 4 se nepoužijí. Celková doba trvání předběžného opatření podle tohoto odstavce nesmí přesáhnout dobu 6 měsíců.
- (6) Rodiče nezletilého, orgán sociálně-právní ochrany dětí a opatrovník podle odstavce 3 mohou kdykoli soudu navrhnout zrušení předběžného opatření. O takovém návrhu musí soud rozhodnout bezodkladně, nejpozději do sedmi dnů. Byl-li návrh zamítnut, může jej oprávněná osoba, neuvede-li v ní jiné důvody, opakovat až po uplynutí 14 dnů od právní moci rozhodnutí.

§ 75

- (1) Předběžné opatření podle § 76a může předseda senátu nařídit jen na návrh obce s rozšířenou působností. Jiné předběžné opatření nařídí předseda senátu na návrh; návrhu není třeba, jde-li o předběžné opatření pro řízení, které může soud zahájit i bez návrhu.
- (2) Návrh na nařízení předběžného opatření podle § 76 musí kromě obecných náležitostí (§ 42 odst. 4) obsahovat jméno, příjmení a bydliště účastníků (obchodní firmu nebo název a sídlo právnické osoby, označení státu a příslušné organizační složky státu, která za stát před soudem vystupuje), popřípadě též jejich zástupců, vylíčení skutečností o tom, že je třeba, aby byly zatímně upraveny poměry účastníků, nebo že je tu obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen, vylíčení skutečností, které odůvodňují předběžné opatření, a musí být z něj patrné, jakého předběžného opatření se navrhovatel domáhá; ve věcech vyplývajících z obchodních vztahů musí návrh dále obsahovat identifikační číslo osoby (dále jen „identifikační číslo“) právnické osoby, identifikační číslo fyzické osoby, která je podnikatelem, popřípadě další údaje potřebné k identifikaci účastníků řízení.
- (3) Návrh na předběžné opatření podle § 76a musí obsahovat kromě obecných náležitostí (§ 42 odst. 4) jméno nezletilého dítěte, jména, povolání a bydliště ostatních účastníků, jsou-li navrhovateli známa, vylíčení rozhodujících skutečností odůvodňujících nařízení

předběžného opatření, označení osoby, které má být dítě předáno do péče, a musí z něj být patrné, že se domáhá nařízení předběžného opatření podle § 76a.

- (4) Návrh na nařízení předběžného opatření podle § 76b musí obsahovat kromě obecných náležitostí (§ 42 odst. 4) jméno, příjmení a bydliště účastníků, popřípadě též jejich zástupců a vylíčení rozhodných skutečností odůvodňujících nařízení předběžného opatření.
- (5) Navrhovatel je povinen připojit k návrhu listiny, jichž se dovolává.

§ 100

- (1) Jakmile bylo řízení zahájeno, postupuje v něm soud i bez dalších návrhů tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta. Přitom usiluje především o to, aby spor byl vyřešen smírně.
- (2) V řízení o rozvod vede soud manžele k odstranění příčin rozvratu a usiluje o jejich smíření.
- (3) Ve věcech péče o nezletilé děti může soud uložit účastníkům na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířícím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii. Účast na mimosoudním smířícím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii nelze uložit po dobu platnosti předběžného opatření podle § 76b odst. 1.
- (4) V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.

ustanovení § 100 o.s.ř., ve znění zákona č. 202/2012, s účinností od 1. 9. 2012

- (1) Jakmile bylo řízení zahájeno, postupuje v něm soud i bez dalších návrhů tak, aby věc byla co nejrychleji projednána a rozhodnuta. Přitom usiluje především o to, aby spor byl vyřešen smírně.
- (2) V řízení o rozvod vede soud manžele k odstranění příčin rozvratu a usiluje o jejich smíření.
- 3) **Je-li to účelné a vhodné, může předseda senátu účastníkům řízení nařídit první setkání se zapsaným mediátorem (dále jen „mediátor“) v rozsahu 3 hodin a přerušit řízení, nejdéle však na dobu 3 měsíců. Pokud se účastníci bez zbytečného odkladu nedohodnou na osobě mediátora, vybere jej ze seznamu vedeného ministerstvem předseda senátu. Po uplynutí 3 měsíců soud v řízení pokračuje. První setkání nelze nařídit po dobu platnosti předběžného opatření podle § 76b..**

- (4) V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.

Péče soudu o nezletilé

§ 176

- (1) Ve věcech péče soudu o nezletilé se ve věci samé rozhoduje rozsudkem o výchově a výživě nezletilých dětí, o styku rodičů, prarodičů a sourozenců s nimi, o navrácení dítěte, o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti anebo o pozastavení jejího výkonu, o poručenství, o schválení důležitých úkonů nezletilého a o záležitostech, o nichž se rodiče nemohou dohodnout. Krom toho se rozhoduje rozsudkem o prodloužení ústavní výchovy po dosažení zletilosti a o zrušení takového opatření.
- (2) O ostatních věcech se rozhoduje usnesením.
- (3) V rozsudku o styku rodičů, prarodičů a sourozenců s dítětem, výchově dítěte nebo navrácení dítěte soud účastníky poučí podle § 273 o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte při neplnění povinností stanovených v rozsudku.

§ 177

- (1) Není-li příslušný soud znám nebo nemůže-li včas zakročit, zakročí soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje. Jakmile však je to možné, postoupí věc soudu příslušnému.
- (2) Změní-li se okolnosti, podle nichž se posuzuje příslušnost, může příslušný soud přenést svou příslušnost na jiný soud, jestliže je to v zájmu nezletilého. Jestliže soud, na nějž byla příslušnost přenesena, s přenesením nesouhlasí, předloží věc k rozhodnutí, pokud otázka přenesení příslušnosti nebyla již rozhodnuta odvolacím soudem, svému nadřízenému soudu; rozhodnutím tohoto soudu je vázán i soud, který příslušnost přenesl.

§ 178

- (1) Soud vede rodiče, popřípadě poručníky nezletilých, k řádnému plnění povinností při péči o nezletilého. Vyřizuje podněty a upozornění fyzických a právnických osob stran výchovy nezletilého a činí vhodná opatření.

-
- (2) O vhodnosti a účelnosti navržených nebo zamýšlených opatření soud zpravidla zjistí názor orgánu vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí, který je obeznámen s poměry.

§ 179

Je-li k platnosti právního úkonu, který byl učiněn za nezletilého, třeba schválení soudu, soud jej schválí, jestliže to je v zájmu nezletilého.

§ 180

- (1) Soudem ustanovený poručník nezletilého složí do rukou předsedy senátu slib, že bude řádně vykonávat své povinnosti a že bude přitom dbát pokynů soudu. Po složení slibu mu předseda senátu vydá listinu obsahující pověření k výchově a zastupování dítěte a vymezení rozsahu práv a povinností vyplývajících z tohoto pověření.
- (2) Soud dohlíží na správu majetku nezletilého vykonávanou poručníkem nebo opatrovníkem; postupuje při tom podle zvláštního předpisu.⁷⁰⁾

Výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí

§ 272

- (1) Ustanovení § 252 až 269 se nepoužije, jde-li o výkon rozhodnutí nebo schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravu styku s nimi anebo o výkon rozhodnutí o navrácení dítěte; o účastnících platí ustanovení § 94 odst. 1 věta první.
- (2) Shledá-li soud zvláštní důvody, nebo nebyl-li ten, kdo neplní soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, v rozhodnutí nebo dohodě poučen o následcích neplnění stanovených povinností, vyzve jej, aby soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu plnil, a poučí jej o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte.
- (3) Soud může požádat též příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby vedl povinného k dobrovolnému plnění soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, aniž by bylo třeba nařizovat výkon rozhodnutí.

§ 273

- (1) Soud nařídí výkon rozhodnutí uložením pokuty proti tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí, popřípadě o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte. Výkon rozhodnutí uložením pokuty lze nařídit opětovně, jen je-li to účelné; výše jednotlivé pokuty nesmí přesahovat 50 000 Kč. Pokuty připadají státu a soud eviduje částku vymožených pokut.
- (2) Je-li to účelné, může soud
 - a) tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí, popřípadě o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo na rodinné nebo jiné vhodné terapie,
 - b) nejsou-li dány podmínky pro změnu rozhodnutí podle § 163 odst. 2, stanovit plán navykacího režimu (dále jen „plán“), je-li to v zájmu dítěte. Plán se stanoví tak, aby byl umožněn postupný kontakt dítěte s osobou oprávněnou ke styku s ním. Soud zpravidla před stanovením plánu opatří odborné vyjádření o vhodnosti, obsahu, rozsahu a době trvání. Výkonem kontroly plnění plánu soud pověří vhodnou osobu nebo zařízení, neprovádí-li soud výkon kontroly přímo. Shledá-li soud porušování plánu některým z účastníků řízení, které má vliv na účel navykacího režimu, nebo dospěje-li k závěru, že navykací režim neplní svůj účel, plán zruší a přistoupí k výkonu rozhodnutí podle odstavce 3.
- (3) Zůstane-li postup soudu podle odstavců 1 a 2 bezvýsledný, nařídí soud výkon rozhodnutí odnětím dítěte proti tomu, u koho podle rozhodnutí nebo dohody nemá být, a jeho předání tomu, komu bylo podle rozhodnutí nebo dohody svěřeno nebo má být navráceno, anebo tomu, komu rozhodnutí nebo dohoda přiznávají právo na styk s dítětem po omezenou dobu.
- (4) Na návrh zákonného zástupce nebo opatrovníka nezletilého dítěte lze na základě rozhodnutí soudu čerpat peněžní prostředky k náhradě vynaložených a prokázaných nákladů, sloužící k uspokojení nezbytných potřeb dítěte, a to do výše částky vymožených pokut, které jsou evidovány podle odstavce 1. Soud čerpání peněžních prostředků zástupci nezletilého dítěte nepřizná v případech, v nichž ten, kterému bylo uloženo plnit soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, toto rozhodnutí nebo dohodu dobrovolně neplní.
- (5) Nařízení výkonu rozhodnutí podle odstavce 3 je závazné pro každého. Soud jej provede v součinnosti s příslušnými státními orgány.
- (6) Vyžaduje-li to provedení výkonu rozhodnutí odnětím dítěte, je ten, kdo provádí výkon, oprávněn učinit prohlídku bytu a jiných místností povinného nebo jiné osoby, jestliže je možné předpokládat, že se v nich dítě nachází; za tím účelem je oprávněn zjednat si přístup do bytu a jiné místnosti povinného nebo jiné osoby. Osoby podle věty první jsou povinny tento přístup umožnit.
- (7) K výkonu soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte je příslušný soud

uvedený v § 88 písm. c); jde-li o výkon rozhodnutí k navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí podle mezinárodní smlouvy, která je součástí právního řádu(62g), nebo podle přímo použitelného předpisu Evropských společenství(62h), je příslušný soud uvedený v § 88 písm. p).

ustanovení § 273 o.s.ř., ve znění zákona č. 202/2012 Sb., s účinností od 1. 9. 2012

- (1) Soud nařídí výkon rozhodnutí uložením pokuty proti tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí, popřípadě o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte. Výkon rozhodnutí uložením pokuty lze nařídit opětovně, jen je-li to účelné; výše jednotlivé pokuty nesmí přesahovat 50 000 Kč. Pokuty připadají státu a soud eviduje částku vymožených pokut.
- (2) Je-li to účelné, může soud

a) tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí, popřípadě o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, nařídit první setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin,

- b) nejsou-li dány podmínky pro změnu rozhodnutí podle § 163 odst. 2, stanovit plán navykacího režimu (dále jen „plán“), je-li to v zájmu dítěte. Plán se stanoví tak, aby byl umožněn postupný kontakt dítěte s osobou oprávněnou ke styku s ním. Soud zpravidla před stanovením plánu opatří odborné vyjádření o vhodnosti, obsahu, rozsahu a době trvání. Výkonem kontroly plnění plánu soud pověří vhodnou osobu nebo zařízení, neprovádí-li soud výkon kontroly přímo. Shledá-li soud porušování plánu některým z účastníků řízení, které má vliv na účel navykacího režimu, nebo dospěje-li k závěru, že navykací režim neplní svůj účel, plán zruší a přistoupí k výkonu rozhodnutí podle odstavce 3.
- (3) Zůstane-li postup soudu podle odstavců 1 a 2 bezvýsledný, nařídí soud výkon rozhodnutí odnětím dítěte proti tomu, u koho podle rozhodnutí nebo dohody nemá být, a jeho předání tomu, komu bylo podle rozhodnutí nebo dohody svěřeno nebo má být navráceno, anebo tomu, komu rozhodnutí nebo dohoda přiznávají právo na styk s dítětem po omezenou dobu.
- (4) Na návrh zákonného zástupce nebo opatrovníka nezletilého dítěte lze na základě rozhodnutí soudu čerpat peněžní prostředky k náhradě vynaložených a prokázaných nákladů, slouží-li k uspokojení nezbytných potřeb dítěte, a to do výše částky vymožených pokut, které jsou evidovány podle odstavce 1. Soud čerpání peněžních prostředků zástupci nezletilého dítěte nepřizná v případech, v nichž ten, kterému bylo uloženo plnit soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, toto rozhodnutí nebo dohodu dobrovolně neplní.
- (5) Nařízení výkonu rozhodnutí podle odstavce 3 je závazné pro každého. Soud jej provede v součinnosti s příslušnými státními orgány.
- (6) Vyžaduje-li to provedení výkonu rozhodnutí odnětím dítěte, je ten, kdo provádí výkon, oprávněn učinit prohlídku bytu a jiných místností povinného nebo jiné osoby, jestliže je možné předpokládat, že se v nich dítě nachází; za tím účelem je oprávněn zjednat si přístup do bytu a jiné místnosti povinného nebo jiné osoby. Osoby podle věty první jsou povinny tento přístup umožnit.

- (7) K výkonu soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte je příslušný soud uvedený v § 88 písm. c); jde-li o výkon rozhodnutí k navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí podle mezinárodní smlouvy, která je součástí právního řádu (2g), nebo podle přímo použitelného předpisu Evropských společenství (2h), je příslušný soud uvedený v § 88 písm. p).

§ 273a

- (1) Nařídil-li soud předběžným opatřením, aby nezletilé dítě bylo předáno do vhodného prostředí (§ 76a), zajistí současně jeho bezodkladný výkon.
- (2) Výkon rozhodnutí se provede tak, že soud v součinnosti s příslušnými státními orgány nezletilé dítě předá do vhodného prostředí; jestliže je dítě u jiné osoby nebo v zařízení, bude jim za účelem umístění do vhodného prostředí odňato. Ustanovení § 272 odst. 2 a 3 a § 273 odst. 1 až 5 a 7 se nepoužijí.
- (3) Příslušným k výkonu tohoto rozhodnutí je soud, který nařídil předběžné opatření. Ustanovení § 76a odst. 3 platí obdobně.

§ 273b

Výkon rozhodnutí o vykázaní ze společného obydlí a nenavazování kontaktů s oprávněným

- (1) Nařídil-li soud předběžné opatření podle § 76b odst. 1, výkon tohoto rozhodnutí zajistí bezodkladně vždy soud prvního stupně.
- (2) Výkon rozhodnutí se provede tak, že soud v součinnosti s příslušnými státními orgány vykáže povinného ze společného obydlí, odebere mu všechny klíče od společného obydlí, které povinný drží, a popřípadě mu zakáže setkávat se s označenou osobou nebo ji jinak kontaktovat. Soud zároveň poskytne povinnému příležitost, aby si bezprostředně při výkonu rozhodnutí vyzvedl ze společného obydlí své osobní cennosti a osobní dokumenty, jakož i věci, které slouží jeho osobní potřebě; během trvání předběžného opatření podle § 76b pak povinnému umožní vyzvednout i věci nezbytné k výkonu jeho podnikatelské činnosti nebo výkonu povolání, případně věci nezbytné z jiného vážného důvodu.
- (3) Při provedení výkonu rozhodnutí soud povinného rovněž vyzve, aby soudu sdělil adresu, na kterou mu bude možné po dobu trvání předběžného opatření doručovat písemnosti, nebo aby si zvolil zástupce pro doručování písemnosti, a upozorní ho, že písemnosti mu budou doručovány uložením u soudu, jestliže výzvě ve stanovené lhůtě nevyhoví. Soud povinného současně upozorní na následky neplnění povinností stanovených v předběžném opatření podle § 76b.
- (4) Nemá-li povinný při výkonu rozhodnutí přítomen, poskytne mu soud na jeho žádost během lhůty uvedené v § 76b odst. 4 příležitost, aby si ze společného obydlí vyzvedl

věci uvedené v odstavci 2. O tomto právu soud povinného vyrozumí oznámením zanechaným na dveřích společného bydlí.

- (5) Poruší-li povinný po provedení výkonu rozhodnutí podle odstavce 2 povinnost nevstupovat do společného bydlí a nezdržovat se v něm, soud kdykoliv a bezodkladně na návrh oprávněného provede opětovný výkon rozhodnutí vykázáním povinného ze společného bydlí.
- (6) Poruší-li povinný povinnost nevstupovat do bezprostředního okolí společného bydlí nebo oprávněného a nezdržovat se v něm, nebo povinnost zdržet se setkávání s oprávněným, anebo zdržet se nežádoucího sledování a obtěžování oprávněného jakýmkoli způsobem, soud nařídí na návrh oprávněného výkon rozhodnutí podle § 351.
- (7) Příslušným k výkonu rozhodnutí uvedeného v odstavci 1 je soud, který nařídil předběžné opatření.

Název organizace	Sídlo	Místo výkonu, je-li odlišné od místa sídla	Kontaktní informace: kontaktní osoba, telefon, e-mail, www stránky
JIHOČESKÝ KRAJ			
Arkáda, o.s. sociálně-psychologické centrum	Husovo nám. 2/24 397 01 Písek		info@arkada-pisek.cz Mgr. Andrea Veselá Vondrášková
Manželská a předmanželská poradna	Pod hradem 9 386 01 Strakonice		adela.dolezalova@manzelskaporadna-strakonice.cz
Krizové centrum pro děti a rodinu v JiČK, o.s	Nerudova 53a 370 04 České Budějovice	od 1. 10. 2012 Jiráskovo nábřeží 10 370 04 České Budějovice	pomoc@dlievkrizi.cz Tomáš Hájny
Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy	Nádražní 47 370 01 České Budějovice		spravnv@gmail.com PhDr. Rosislav Nesnídal
Portus, o.s. Krizové centrum – Centrum pomoci rodině a dětem	Družstevní 92 383 01 Prachovice		krizac@portusprachovice.cz, Mgr. Hana Modlitbová
STŘEDOČESKÝ KRAJ			
Kolpingova rodina Smečno	U Zámku 5 273 05 Smečno	Rodinná poradna Slaný Tomanova 1671 274 01 Slaný	Tel.: +420 312 526 767 rodinna.poradna@dumrodin.cz www.dumrodin.cz
Středisko pomoci ohroženým dětím ROSA	Římská 2846 272 04 Kladno		Tel.: +420 312 267 917 info@spod.cz www.spod.cz
Centrum psychologicko- sociálního poradenství Středočeského kraje	Žižkovo nám. 168/1 269 01 Rakovník	detasovana pracoviste: CPSP Králův Dvůr Náměstí Míru 221 267 01 Králův Dvůr	Tel.: +420 311 636 282 rodina.poradna@worldonline.cz www.poradna-rakovnik.cz
		CPSP Kolín Školská 60 280 01 Kolín	Tel.: +420 321 725 151 poradna.kolin@volny.cz

		<p>CPSP Kutná Hora U Lorce 401, Šipší 284 01 Kutná Hora</p> <p>CPSP Mladá Boleslav V. Klementa 195 293 01 Mladá Boleslav</p> <p>CPSP Nymburk Velké Valtý 995 288 02 Nymburk</p> <p>CPSP Praha západ-východ Viktora Huga 4 150 00 Praha 5 – Smíchov</p> <p>CPSP Příbram Žižkova 489 261 01 Příbram</p> <p>CPSP Rakovník Žižkovo nám. 168/1 269 01 Rakovník</p>	<p>Tel.: +420 327 512 452 rpkh@cmail.cz</p> <p>Tel.: +420 326 322 915 poradna.mb@seznam.cz</p> <p>Tel.: +420 325 513 551 poradna.nymburk@fiscall.cz</p> <p>Tel.: +420 257 325 638 poradna.zborovska@seznam.cz</p> <p>Tel.: +420 318 622 571 poradnabp@volny.cz</p> <p>Tel.: +420 313 512 657 info@poradna-rakovnik.cz www.poradna-rakovnik.cz</p> <p>Tel.: +420 327 511 111 linkaduvery@kh.cz www.linkaduvery.kh.cz</p> <p>Tel.: +420 317 723 825 info@vitawia.cz www.vitawia.cz</p> <p>Tel.: +420 603 111 157 irena.kesnerova@seznam.cz www.poradna-nymburk.cz</p>
o.s. Povítej	Česká ul. 235 284 01 Kutná Hora		
Vitawia s r.o.	Jilovská 268 257 41 Týnec nad Vltavou		
Mgr. Irena Kešnerová	Palackého třída 222 288 02 Nymburk		
PLZEŇSKÝ KRAJ			
Salesiánské středisko mládeže Plzeň	Revoluční 98 Plzeň		Tel.: +420 377 266 953
2. Městská charita Plzeň	Francouzská třída 2484/40a Plzeň		Tel.: +420 377 455 043

Oblasní charita Klatovy	Měchurova 317, Klatovy	Tel.: +420 376 323 210
Diecézní charita Pízeň	Sady 5. května 8, Pízeň	Tel.: +420 379 776 388
Městský ústav sociálních služeb v Klatovech	Balbinova 59, Klatovy	Tel.: +420 376 326 106
Domus - Centrum pro rodinu, o. s., Pízeň	Hřimalého 631/4 Pízeň	Tel.: +420 608 179 905
Diakonie ČCE – středisko Západoň Čechy	Prokopova 207/25 Pízeň	Tel.: +420 776 107 773
KARLOVARSKÝ KRAJ		
Český západ, o. s.	Dobrá Voda 8, 364 01 Toužim	Tel.: +420 353 391 132, 724 732 247 info@cesky-zapad.cz
Farní charita Aš Ing. Jan Šanovec	Mikulášská 9/21, 352 01 Aš	Tel.: +420 354 528 800 sanovec@achp.cz
Farní charita Karlovy Vary Ing. Jiří Novák	Svobodova 743/12, 360 17 Karlovy Vary	Tel.: +420 353 434 210 farni@charitavk.cz
Náhradním rodinám, o.p.s. Mgr. Šárka Bystroňová	Pízeňská 1785/33 360 01 Karlovy Vary	Tel.: +420 777 695 240, 777 883 348 info@nahradnimrodinam.cz
Občanské sdružení Khamoro - Romské integrační centrum Emil Voráč	Tovární 223 357 35 Chodov	Tel.: +420 725 706 520 emil.vorac@seznam.cz
Útočiště o.p.s. Bc. Jana Kofounová	Dobrovského 78/19, 350 02 Cheb	Tel.: +420 354 433 169, 602 422 169 utocisfa.cheb@seznam.cz
Kotec o.s. Mgr. Markéta Černá	Nádražní náměstí 299, 353 01 Mariáňské Lázně	Tel.: +420 731 656 223 reditel@kotec.cz
OLOMOUCKÝ KRAJ		
Fond ohrožených dětí, Mediační centrum Olomouc, PhDr. Lenka Poláková Mgr. Robin Brzobohatý	Kapucinská 16, 77200 Olomouc	Tel.: +420 585242527 e-mail: mcol@fod.cz www.mcol.cz

PARDOBICKÝ KRAJ		
o.p.s. Centrum J.J. Pestalozziho ředitel: PaedDr. Pavel Tvrđík	řtěpánkova 108, Chrudim	Tel.: +420 469 623 083 pestalozzi@pestalozzi.cz
FOD-Klokánek Pardubice	Nerudova 880, Pardubice	Tel.: +420 466 530 981
JIHOMORAVSKÝ KRAJ		
SPONDEA, o.p.s. ředitelka: PhDr. Dagmar ŰLEHLOVÁ	Sýpka 1351/25 613 00 BRNO	Tel.: +420 541 213 732 www.spondea.cz
TRIALOG statutární zástupce: PhDr. Milořlav KOTEK	Colova 2182/17 616 00 Brno	Tel.: +420 542 221 501 www.trialog.cz
RATOLEST BRNO občanské sdružení ředitel: Bc. Petr MACHÁLEK	řpitálka 70/16 602 00 BRNO	Tel.: +420 545 243 839 www.ratolest.cz
Diecézní charita Brno – Oblastní charita Blansko ředitelka: Mgr. Jana SEDLÁKOVÁ	Komenského 19 678 01 BLANSKO	Tel.: +420 516 417 351 www.blansko.charita.cz
Diecézní charita Brno Oblastní charita Třebíč ředitel: Mgr. Petr JÁSEK	Leopolda Pokorného 15 674 01 TŘEBÍČ	Tel.: +420 568 408 470/471 www.trebic.charita.cz
Diecézní charita Brno – Oblastní charita Hodonin ředitel: Václav SALAJKA	Wilsonova 4242/7 695 05 HODONIN	Tel.: +420 543 001 250 www.hodonin.charita.cz
TRIADA poradenské centrum, o.s. ředitelka: PhDr. Eva ROTREKLOVÁ	Orlí 516/20 602 00 BRNO	Tel.: +420 542 221 449 www.triada-centrum.cz
Psychocentrum Domeček Hodonin, o.p.s ředitel: PhDr. Jan KRÁLÍK	Skácelova 2711/2 695 01 HODONIN	Tel.: +420 518 321 629 www.psychocentrumdomecek.cz

Kojenecký ústav Kyjov příspěvková organizace ředitelka: MUDr. Anna NEDUCHALOVÁ	Sirážovská 965/2 697 33 KYJOV	Tel.: +420 518 601 390 www.ku-kyjov.cz
IQ Roma servis, o.s. ředitelka: Mgr. Katarína KLAMKOVÁ, DIS	Cejl 49 602 00 BRNO	Tel.: +420 549 241 250 www.iqrs.cz
Mgr. Milena Mikulová	Za Poštou 110, 698 01 VESELÍ N. MORAVĚ	Tel. +420 518 323 639, 605 011 336 www.vztahove-paradensvi.cz
Centrum sociálních služeb Kyjov, příspěvková organizace ředitelka: Mgr. Ladislava BRANČÍKOVÁ	Palackého 67/7 697 01 KYJOV	Tel.: +420 518 612 260 www.css.kyjov.cz
Centrum sociálních služeb, příspěvková organizace ředitel: Ing. Ivo SEDLÁČEK	Tábor 2298/22 616 00 BRNO	Tel.: +420 541 421 911 www.css.brno.cz
Centrum sociálních služeb Vyškov, o.p.s. ředitel: Mgr. Zdeněk LEZNAR	Tyřšova 142/29 682 01 VYŠKOV	Tel.: +420 517 333 504 www.css.vys.cz
Sdružení „Piafa“ ve Vyškově ředitelka: Jana PODRÁPSKÁ	Žerotínova 727/2 682 01 VYŠKOV	Tel.: +420 515 539 212 www.piafa.cz
Mgr. Milan TĚLUPIL	Opuštěná 9/2 602 00 BRNO	Tel.: 533 304 680-5 www.psychoparadna.com
Občanské sdružení Krok ředitelka: Hana ČAMLIKOVÁ	Třída Komenského 2124 679 01 KYJOV	Tel.: +420 518 616 801 www.oskrok.cz
MORAVSKOSLEZSKÝ KRAJ		
Slezská diakonie	Na Nivách 7 737 01 Český Těšín	
SALUS, o.p.s	Tyřšova 1015/2 742 21 Koprivnice 1	

Sociální služby města Havířova	Přemyslova 12/1618 736 01 Havířov – Podlesí		
Centrum nové naděje	Farní 6, 738 01 Frýdek-Místek		
EUROTOPIA Opava, o.p.s.	17. listopadu 994/6 746 01 Opava 1		
Centrum psychologické pomoci, příspěvková organizace	Na Bělidle 815/12 733 01 Karviná 1		
Elim - křesťanská společnost pro evangelizaci a diakonii Opava, o.s.,	Rolnická 1636/21a 747 05 Opava 5		
Centrum pro rodinu a sociální péči, o.s.	Kostelní nám. 1 728 02 Ostrava 1		
Centrum sociálních služeb Ostrava, o.p.s.	Jahnova 867/12 709 00 Ostrava		
ZLÍNSKÝ KRAJ			
UNIE KOMPAS, o. s.	Pod Stráněmi 2505 760 01 Zlín		Tel.: +420 577 434 428 zemanova@uniko.cz www.uniko.cz
AZYLOVÝ DŮM PRO ŽENY A MATKY S DĚTI, o. p. s.	Hřbová 1561 755 01 Vsetín		Tel.: +420 577 421 062 azylovydum@azylovydum.cz www.azylovydum.cz
LUIA, o. s.	Bílí Lužů 116 688 01 Uherský Brod		Tel.: 572 630 241 luisa.ub@seznam.cz www.luisa-centrum.cz
CENTRUM PORADENSTVÍ PRO RODINÉ A PARTNERSKÉ VZTAHY	U Náhonu 5208 760 01 Zlín		Tel.: +420 577 210 809 poradna.zlin@centrum-poradenstvi.cz www.centrum-poradenstvi.cz

KRAJ VYSOČINA	
Asistovaný styk rodiče s dítětem ředitelka: MUDr. Ivana Rydlová	Jiráskova 67 586 01 Jihlava
Dětské centrum Jihlava, příspěvková organizace Kraje Vysočina	Mgr. Petra Oranýová, dětská psychologka Tel.: +420 567 303 161 info@detske-centrum-ji.cz www.detske-centrum-ji.cz
Rodinná medicína TREMEDIAS	Mgr. Vladimíra Jůzová, Mgr. Iva Macková Tel. +420 739 967 323 juzova@tremedias.cz mackova@tremedias.cz www.tremedias.cz
Odborné rodinné poradenství PSYCHOCENTRUM – manželská a rodinná poradna kraje Vysočina, příspěvková organizace Kraje Vysočina	Ředitelka: PhDr. et Mgr. Olga Hinková Tel.: +420 567 308 855, 567 330 994 psychocentrum@volny.cz www.psychocentrum.cz
Ždár nad Sázavou	Tel. + fax: +420 566 621 404 rodinna.poradna.zr@email.cz
Havlíčkův Brod	Tel.: +420 734 354 085, 567 308 855 psychocentrum@volny.cz
Třebíč	Tel.: +420 568 846 500 poradnatrebic@iol.cz
Peňhřimov	Tel.: +420 567 308 855, 737 618 913 psychocentrum@volny.cz
Intervenční centrum, Jihlava	Tel. + fax: +420 567 215 532, 606 520 546 ic.vysocina@volny.cz
Intervenční centrum – pobočka Havlíčkův Brod	Tel.: +420 606 520 546 ic.vysocina@volny.cz Mgr. Jana Volná - vedoucí pracoviště

Farní charita Náchod	Mlýnská 189 547 01 Náchod	Tel.: +420 491 423 710 charita.nachod@mybox.cz www.charitanachod.cz
Centrum sociální pomoci a služeb o.p.s.	Souběžná 1746 500 12 Hradec Králové	Tel.: +420 495 272 242 cspshk@volny.cz www.cspshk.unas.cz
o.s.Šťastný domov	Svídnice 18 517 41 Kostelec nad Orlicí	Tel.: +420 465 612 368 ivakaplanova@seznam.cz www.sfastny-domov.cz
Oblastní charita Jičín	Na Jihu 553 506 01 Jičín	Tel.: +420 605 512 429 d.rejlek@seznam.cz www.jicin.charita.cz
Občanské sdružení Soužití	Dolnopleská 432 551 02 Jaroměř	Tel.: +420 491 815 747 souziti@tiscali.cz www.souziti.sweb.cz
Most k životu o.p.s.	Šikmá 300 541 03 Trutnov	Tel.: +420 499 841 998 most.k.zivotu@volny.cz www.mostkzivotu.cz
Občanské sdružení rodičů a dětí s handicapem ORION	Javornická 1581 516 01 Rychnov nad Kněžnou	Tel.: +420 494 530 079 os.orion@seznam.cz www.os-orion.cz
o.s. Materské centrum Na Zámečku	Husovo nám. 1202 549 01 Nové Město nad Metují	Tel.: +420 774549011 e-mail: info@mcnazamecku.net www.mcnazamecku.net
Občanské sdružení Domeček	Piletická 38/35 Hradec Králové	Tel.: +420 604 717 935 hankaheger@tiscali.cz www.domecekhk.sweb.cz
Farní charita Dvůr Králové nad Labem	Palackého 99 Dvůr Králové n.L.	Tel.: +420 499 620 431 farni.charita@centrum.cz www.fchdk.cz
Občanské sdružení OD5K10	Komenského 39 517 01 Rychnov nad Kněžnou	Tel.: +420 728 939 412 od5k10@seznam.cz www.od5k10.cz

Farní charita Náchod	Mlýnská 189 547 01 Náchod	Tel.: +420 491 423 710 charita.nachod@mybox.cz www.charitanachod.cz
Centrum sociální pomoci a služeb o.p.s.	Souběžná 1746 500 12 Hradec Králové	Tel.: +420 495 272 242 csps.hk@volny.cz www.csps.unas.cz
o.s.Šrámový domov	Svídnic 18 517 41 Kostelec nad Orlicí	Tel.: +420 465 612 368 ivkaptlanova@seznam.cz www.slastny-domov.cz
Oblasní charita Jičín	Na Jihu 553 506 01 Jičín	Tel.: +420 605 512 429 d.rejlek@seznam.cz www.jicin.charita.cz
Občanské sdružení Soužití	Dolnopleská 432 551 02 Jaroměř	Tel.: +420 491 815 747 souziti@tiscali.cz www.souziti.web.cz
Most k životu o.p.s.	Šikmá 300 541 03 Trutnov	Tel.: +420 499 841 998 most.k.zivotu@volny.cz www.mostkzivotu.cz
Občanské sdružení rodičů a dětí s handicapem ORION	Javornická 1581 516 01 Rychnov nad Knežnou	Tel.: +420 494 530 079 os.orion@seznam.cz www.os-orion.cz
o.s. Matějské centrum Na Zámečku	Husovo nám. 1202 549 01 Nové Město nad Metují	Tel.: +420 774549011 e-mail: info@monazamecku.net www.monazamecku.net
Občanské sdružení Domeček	Piletická 38/35 Hradec Králové	Tel.: +420 604 717 935 hankaheger@tiscali.cz www.domecekhk.sweb.cz
Farní charita Dvůr Králové nad Labem	Palackého 99 Dvůr Králové n.L.	Tel.: +420 499 620 431 farni.charita@centrum.cz www.fchtk.cz
Občanské sdružení OD5K10	Komenského 39 517 01 Rychnov nad Knežnou	Tel.: +420 728 939 412 od5k10@seznam.cz www.od5k10.cz

Občanské poradenské středisko, o.p.s.	Veverkova 1343 Hradec Králové	Tel.: +420 498 500 357 info@ops.cz www.ops.cz
DUHA o.p.s.	Julia Fučíka 873 Nový Bydžov	Tel.: +420 495 491 180, 736 601 096 sholmanova@seznam.cz www.dopatra.cz
Křesťanské mateřské centrum Sedmikráska	Zieglerova 230 Hradec Králové	Tel.: +420 775 989 270, 495 512 901 sedmikraskahk@volny.cz www.sedmikraska.wz.cz
Centrum pěstounských rodin o.s.	Štefánikova 379 Hradec Králové	Tel.: +420 604 368 072 info@pestounskerodiny.cz www.pestounskerodiny.cz
MAGISTRÁT HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY		
Fond ohrožených dětí, o. s.	Na Poříčí 6 Praha 1	Tel./fax: +420 224 236 655 email: fod@fod.cz www.fod.cz
Sřep, o. s.	Řehořova 10 130 00 Praha 3	Tel./fax: + 420 224 224 361 www.sřep.cz
Dům tří prání, o. s.	Svatovířská 7 160 00 Praha 6	Tel./fax: +420 233 931 310 www.dumtripranci.cz
Arcidiecézní charita	Londýnská 44 Praha 2	Tel.: +420 224 246 573 www.praha.charita.cz
Dětské krizové centrum	V Zápolí 1250/21 141 00 Praha 4 - Michle	Tel./fax: +420 241 480 511, 777 664 672 dkc@ditkriize.cz e-mail: ambulance@ditkriize.cz www.dkc.cz